

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazma hüququnda

Səlimov Elvin Kamran oğlu

« İEOÖ-in iqtisadiyyatında BVF-nun proqramları»
mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYA İŞİ

İxtisasın şifri və adı: - « 060401 Dünya İqtisadiyyatı»

İxtisaslaşma: Beynəlxalq maliyyə və valyuta

Magistratura proqramının rəhbəri: i.e.n., dos. M.Q.Məmmədov

Elmi rəhbər: i.e.n., dos. M.İ.İbrahimov

Kafedra müdiri: i.e.d. prof. İ.A.Kərimov

Bakı – 2018

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
I Fəsil. Beynəlxalq valyuta fondunun yaranması zərurəti, məqsədi və vəzifələri.....	5
1.1. Bretton Vuds konfransının təşkili, zərurəti və nəticələri.....	5
1.2. Dünya maliyyə sisteminin “Siam ekizləri”: DB və BVF.....	14
1.3. Beynəlxalq Valyuta Fondunun mahiyyəti, vəzifələri və məqsədi.....	28
II Fəsil. Beynəlxalq valyuta fondunun fəaliyyət istiqamətləri və inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatına təsiri.....	35
2.1. Beynəlxalq valyuta fondunun üzv olduğu ölkələrə təqdim etdiyi xidmətlər və kredit imkanları.....	35
2.2. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi problemlərinin təhlili.....	42
2.3. Beynəlxalq Valyuta Fondunun inkişaf etməkdə olan ölkələrə baxışı və nizamnamələri.....	48
III Fəsil. İnkişaf etməkdə olan ölkələr və Beynəlxalq Valyuta Fondunun proqramları.....	56
3.1. BVF-nun İnkişaf etməkdə olan ölkələrlə münasibətlərinin təhlili.....	56
3.2. BVF-nun proqramlarının reallaşdırılması məsələləri.....	61
3.3. BVF-nun iştirakı ilə İEOÖ ümumi problemlərin həll edilməsində gələcək istiqamətləri.....	65
Nəticə.....	69
İstifadə olunmuş ədəbiyyat.....	71

Giriş

Müasir dövrdə qloballaşma prosesində dövlətlərin qarşılıqlı iqtisadi əlaqələrinin inkişafı həm ümumi iqtisadi inkişafın təmin edilməsində, eyni zamanda son dövrlər daha aktualıq kəsb edən böhran və iqtisadi fəlakətlərin qarşısının alınmasında səylərin birləşdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Yaşadığımız dünyada müəyyən sosial-tarixi inkişaf proseslərindən asılı olaraq dövlətlər iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə bir-birlərindən fərqlənirlər. Bu fərqlər ümumdünya iqtisadiyyatının davamlı inkişafına maneə olmaqla təkcə gəlirlərin azalmasına yox, əhalinin həyat tərzinin aşağı düşməsindən başlayaraq digər sosial problemlərə də yol açır. Xüsusilə baş vermiş iqtisadi böhranlar zamanı yaranmış maliyyə böhranlarının digər ölkələrə də yayılma imkanları olur ki, bu da böhranın təhlükəsinin daha da genişlənməsinə rəvac verir. Təbii ki, bu mənfi tendensiya qarşısının alınması istiqamətində global səviyyədə təşəbbüslərin irəli sürülməsi bir tarixi zərurətə çevrildi və günümüzdə əhəmiyyətli maliyyə institutları hesab edilən Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı kimi beynəlxalq təşkilatlar yarandı. Bu beynəlxalq təşkilatlar yarandığı dövrdən dövlətlərin iqtisadi problemlərinin həll edilməsində əhəmiyyətli layihələr işləyərək həyata keçirmişdir. Bu baxımdan Beynəlxalq Valyuta Fondunun inkişaf etməkdə olan ölkələrin problemlərinin həllində həyata keçirdiyi tədbirlərin onların iqtisadi həyatında necə və hansı rol oynamasının tədqiq edilməsi vacib hesab edilir. Çünki BVF öz fəaliyyətində daha çox bu kateqoriyadan olan ölkələrin maliyyə problemlərinin həllinə üstünlük verir.

Beləliklə, araşdırma zamanı tədqiqat işinin əsas məqsədi BVF-nin proqramlarının inkişaf etməkdə olan ölkələrlə birgə əməkdaşlıqda həyata keçirdiyi layihələrin bu ölkələrin iqtisadiyyatlarında rolunu müəyyən etməkdir. Bu zaman qarşıya qoyulmuş vəzifələr aşağıdakılar olmuşdur:

1. Beynəlxalq Valyuta Fondunun təsis edilməsi üçün tarixi şəraitin və zərurətinin öyrənilməsi.
2. Beynəlxalq Valyuta Fondunun bir beynəlxalq maliyyə qurumu kimi spesifik xüsusiyyətlərinin göstərilməsi. Bu zaman digər bir beynəlxalq maliyyə qurumu olan

Dünya Bankının fəaliyyətinə də qısa nəzər yetirilmişdir və bu iki təşkilatın fəaliyyət prinsiplərində oxşar və fərqli cəhətlər, eləcə də birgə fəaliyyət tədbirləri göstərilmişdir.

3. Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin göstərilməsi və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həyata keçirdiyi proqramlar barədə məlumatların verilməsi.
4. İnkişaf etməkdə olan dövlətlərinin ümumi, spesifik problemlərinin analizi və Beynəlxalq Valyuta Fondunun bu problemlərə olan münasibətlərinin təhlili.
5. Beynəlxalq Valyuta Fondunun dövlətlərin maliyyə dayanıqlığı problemlərinin həllində gələcək perspektivlərinin göstərilməsi.

Tədqiqatın obyektı olaraq Beynəlxalq Valyuta Fondu, tədqiqat predmeti olaraq isə bu təşkilatın dövlətlərin maliyyə siyasətində rolunu müəyyən etməkdir.

Tədqiqatın informasiya bazası və metodoloji əsaslarını Azərbaycan və xarici ölkə iqtisadçılarının Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyəti sahəsində məqalələri, inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi problemlərinin təhlili üzrə tədqiqatları, Beynəlxalq Valyuta Fondunun rəsmi hesabatları, beynəlxalq sənədlər təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi Beynəlxalq Valyuta Fondunun inkişaf etməkdə olan ölkələrin maliyyə və iqtisadi vəziyyətinə təsiri ilə yanaşı, digər təsirlərin, xüsusilə sosial-mədəni təsirlərin öyrənilməsi, Fondun inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi-maliyyə problemlərinin həllində güclü tərəfləri ilə yanaşı zəif cəhətlərin də aşkar edilməsi olmuşdur.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti isə inkişaf etməkdə olan ölkələrin, xüsusilə ölkəmizin Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əlaqələrinin gələcək perspektivində bu güclü və zəif cəhətlərin nəzərə alınması ola bilər.

Dissertasiya işi giriş, 3 Fəsil, 9 paragraf, nəticə və təkliflərdən ibarət olmaqla 74 səhifə təşkil edir. Dissertasiya işinin yazılmasında 33 adda ədəbiyyatdan və internet resurslarından istifadə olunmuşdur.

I Fəsil. Beynəlxalq valyuta fondunun yaranması zərurəti, məqsədi və vəzifələri

1.1. Bretton Vuds konfransının təşkili, zərurəti və nəticələri

Dünyada maliyyə-valyuta münasibətlərinin əsasını təşkil edən valyuta sistemlərinin tarixi inkişafı bir neçə mühüm mərhələlərdən keçmişdir ki, bu mərhələlərin hər biri də özündən əvvəlki valyuta sistemlərinin müəyyən xüsusiyyətlərini özündə saxlamışdır. Maliyyə-valyuta münasibətlərini düzgün analiz etmək üçün onların tarixi inkişaf yollarının öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, hər bir sistemin meydana gəlməsi səbəblərinin, zərurətinin öyrənilməsi üçün əvvəlki valyuta sistemlərinin müsbət və çatışmayan tərəflərinin tədqiq edilməsi əhəmiyyətlidir. Beləliklə dünya valyuta sisteminin inkişafı aşağıda qeyd olunan mərhələlərdən keçmişdir:

1. Paris valyuta sistemi (1867-ci ildən XX əsrin 20-ci illərinə qədər) - qızıl-monet
2. Genyua valyuta sistemi (1922-ci ildən 1930-cu illərə qədər) - qızıl-deviz
3. Bretton-Vuds valyuta sistemi (1944-cü ildən 1976-cı ilə qədər) - qızıl-valyuta
4. Yamayka valyuta sistemi (1976-1978-ci illərdən indiyə qədər).

Dünya valyuta sisteminin ilk mərhələsi sayılan qızıl-monet sisteminin başlanmasının əsası 1821-ci ildə İngiltərə bankı tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bu sisteminin rəsmi olaraq qəbul edilməsi isə məhz 1867-ci ildə Paris konfransının nəticəsi olmuşdur və valyuta münasibətlərində “qızıl standartı” ikinci dünya müharibəsinə qədər davam etmişdir. Bu sistemin mahiyyəti ondan ibarət idi ki, milli valyutaların məzənnəsi qızıla bağlı idi və valyutaların bir-birlərinə münasibətdə kursu qızıl vasitəsilə reallaşırdı.

Bu sistemin əsas prinsipləri aşağıdakılar idi:

1. Milli pul vahidlərinin qızıl tərkibi müəyyən edilmişdi;
2. Qızıl əsas hesablaşma funksiyasını və eyni zamanda dünya pulu rolunu yerinə yetirirdi;
3. Mərkəzi bankın mübadilədə olan pul əskinasları sərbəst surətdə qızıl monetlərinə mübadilə edilə bilirdi. Mübadilə onların monet paritetləri əsasında, yəni əskinaslarda olan təmiz qızılın çəki kəmiyyətlərinə görə həyata keçirilirdi;

4. Ölkələr arasında qızılın sərbəst surətdə hərəkəti valyuta məzənnələrinin nisbi sabitliyini təmin edirdi;
5. Milli qızıl ehtiyatı və pulun daxili təklifi arasında nisbətə müəyyən olunmuş səviyyədə saxlanılmasına ciddi nəzarət edilirdi;
6. Beynəlxalq dövriyyədə qızıldan başqa, ingilis funtundan da istifadə edilirdi;
7. Tədiyyə balansının kəsiri qızıl ilə örtülürdü;
8. Valyuta məzənnələri monet paritetlərindən “qızıl nöqtələri” çərçivəsində 1 % aralığında fərqlənə bilirdi. [10 s. 121-128]

Xarici ticarət balansı zamanı qızılın ölkə kənarına yerdəyişməsi prosesi baş verirdi ki, bu da qızıl ilə ödəmədə məhdudiyyətlərin olmaması idi. Qızıl standartı bir neçə formada tətbiq edilirdi: qızıl sikkə standartı, qızıl külçə standartı.

Qızıl-sikkə standartı tətbiq edilərkən dövlətlərin milli əskinasları qızıla deyil, sonradan qızıl külçələrinə dəyişdirilməsi mümkün olan digər ölkələrin valyutasına dəyişdirilirdi. Bununla da, milli valyutaların qızıla dəyişdirilməsinin iki əsas üsulu formalaşmış oldu:

- Birbaşa üsul – sikkə rolunu yerinə yetirən valyutalar (funt-sterlinq, ABS dolları);
- Dolaylı üsul – sistemin yerdə qalan bütün valyutaları üçün.

Qızıl-sikkə standartının tətbiq edilməsi əslində bir ölkənin digərlərindən iqtisadi baxımdan asılılığını gücləndirirdi və nəticədə ABŞ dolları və ingilis funt-sterlinqi dünya valyutalarına çevrildilər. Bu standart XX əsrin əvvəlinə kimi tətbiq edilmişdir. Qızıl-külçə standartı tətbiq edilərkən qızıl beynəlxalq ödəmə vasitəsi kimi tətbiq edilirdi. XX əsrin əvvəlindən 1-ci dünya müharibəsinə qədər bu standart mövcud olmuşdur.

Qızıl-külçə standartı böyük qızıl ehtiyatlarına malik iqtisadi cəhətdən güclü ölkələrdə qəbul edilmişdi: İngiltərə (1925), Fransa (1928), Yaponiya (1930). Yerdə qalan ölkələrin əksəriyyəti isə - Almaniya (1924), Avstraliya, Danimarka, Norveç (1928) qızıl-sikkə standartını qəbul etdilər. Qızıl-külçə standartı zamanı ölkədə əskinasların qızıl monetlərinə birbaşa dəyişdirilməsi praktikası mövcud olmur. əskinasların qızıla dəyişdirilməsi müəyyən çəki və keyfiyyətə malik qızıl külçələrinə

dəyişmə formasında həyata keçirilirdi. Məsələn, İngiltərədə 1700 funt-sterlinq məbləğində əskinas üçün 12,4 kq. qızıl ödənilirdi. Beləliklə, qızıl faktiki olaraq beynəlxalq hesablaşmalar üçün ehtiyat rolunu oynamaya başladı.

1922-ci ildə Genuyada keçirilmiş beynəlxalq iqtisadi konfrans zamanı qızıl-deviz standartı qəbul edildi. Bu standartın əsasını həm qızıl, həm də qızıla dəyişə bilən aparıcı valyutalar təşkil edirdi. Genuya şəhərində keçirilən iqtisadi və maliyyə məsələlərinə həsr edilmiş beynəlxalq konfransda ölkələrin malik olduqları qızıl ehtiyatlarının xarici ticarət və digər əməliyyatlar üzrə hesablaşmaları tənzimləmək üçün kifayət olmadığı rəsmi olaraq təsdiq edilmişdir. Qızıl və ingilis funt-sterlinqindən başqa, ABŞ dollarından da istifadə etmək tövsiyə edildi. Beynəlxalq ödəmə vasitəsi rolunu öz üzərlərinə götürmüş hər iki valyuta “əsas valyutalar” adını aldılar. Genuya valyuta sisteminin əsas prinsipləri əvvəlki Paris sisteminin prinsiplərinə oxşar idi. Deviz- xarici valyutada yeni ödəmə vasitəsi olaraq beynəlxalq ödəmələrdə istifadə edilirdi. Bununla yanaşı qızıl paritetləri saxlanılırdı, lakin valyutanın qızıla konvertasiyası dolayı yolla da, xarici valyuta vasitəsi ilə də həyata keçirilə bilərdi ki, bu da 1-ci dünya müharibəsi illərində geriləmiş dövlətlərin qızıl ehtiyatlarının qorunub saxlanılmasına xidmət edirdi.

1-ci dünya müharibəsi zamanı, xüsusilə 1929-1934-cü illərdə sürmüş Böyük depressiya dövründə “qızıl standartı” sistemi böhrana məruz qalmışdır. Bu dövrdə ərzaq məhsulları və daşınmaz əmlak dəyərindən dəfələrlə aşağı qiymətə satılır, kənd təsərrüfatı ziyanla işləyir, minlərlə bank müflisləşərək bağlanır, bütün sahələrdə işsizlik bas alıb gedir, sənaye müəssisələri fəaliyyətin dayandırır. Bir sözlə, iqtisadiyyatın bütün sahələri “iflic” vəziyyətinə düşmüşdü. Bu vəziyyət eyni zamanda özünü beynəlxalq maliyyə bazarında da hökm sürürdü. Qızıl-sikkə və qızıl-külçə standartı təsərrüfat əlaqələrinin genişlənməsi prosesinə cavab verməməyə başladı. Bir çox Avropa ölkələrində baş vermiş inflyasiya nəticəsində onların milli valyutaları konvertasiya qabiliyyətini itirdi. ABŞ yeni maliyyə gücünə çevrilməklə “qızıl standartı” mahiyyətini dəyişdi. ABS və Fransanın iqtisadi gücünün artması ilə Böyük Britaniyanın dünya valyuta sistemində mövqeyi zəifləməyə başladı. Birinci dünya

müharibəsi zamanı ABŞ-dan başqa bütün ölkələrdə əskinasların qızıla dəyisdirilməsi dayandırıldı və qızıl standartı ləğv edildi. Qızıl daxili mübadilədən çıxarılaraq qızılla ölçülməyən əskinaslara dəyisdirilirdi. Beynəlxalq ödəmə döviyyəsinə ölkələr arasında qızılın sərbəst surətdə yerdəyişməsi ləğv edildi. Qızıl standartlarından imtina edən ölkələrlə qızıl standartlarını qəbul edən ölkələr arasında valyuta mübadiləsi məsələsi çətinləşdi. Ölkələr ticarət əməliyyatlarında kağız əskinasın dəyərində qızıl ödəmək məcburiyyətində qaldığından qızıl və pul ehtiyatları toplamağa başladılar. Bəzi ölkələr milli pulun xarici pula dəyişdirilməsinə qadağa qoydular və barter mübadiləsini tətbiq etməyə başladılar. Bir sıra dövlətlər isə öz milli valyutalarını dəyərindən olduqca aşağı qiymətə xarici alıcılara satmaqla öz kənd təsərrüfatı məhsullarını əslində çox ucuz qiymətə satdılar. Bu da iş yerlərinin azalmasına, əhalinin həyat səviyyəsinin kəskin şəkildə aşağı düşməsinə səbəb oldu. Bununla da dövlətlər arasında ticarət əlaqələri ciddi təhlükə altında qaldı. Məhsulun maya dəyəri ilə pulun dəyəri arasında nisbət pozulurdu və beləliklə, bütün bunlar nəticə etibarilə dünya iqtisadiyyatının süqut etməsinə şərait yaradırdı. 1929-32-ci illərdə bütün dünyada əmtəələrin qiyməti 48%, ticarət balansı 63%-ə qədər aşağı düşdü. [8, s. 223] Bütün bu problemləri həll etmək üçün bir neçə dəfə beynəlxalq səviyyədə konfranslar keçirilsə də problemin həlli istiqamətində həmiyyətli dəyişiklik hiss edilmirdi. Bunun üçün dünyanın əksər ölkələrinin birgə əməkdaşlığı lazım idi. Yalnız bu halda bütün dövlətlərdə valyuta sistemini tənzimləyən və böhran nəticəsində iqtisadiyyatı dağılmış ölkələrə uzun müddətə kredit verə bilən bir maliyyə təşkilatının yaradılması mümkün idi. Birinci dünya müharibəsinin bitməsi və ölkələr arasında xarici iqtisadi əlaqələrin bərpası dünya valyuta sisteminin yeni prinsiplərinin işlənməsinə zərurət yaratdı.

1-ci və 2-ci dünya müharibələri zamanı dövlətlər bir-birlərinin ardınca “qızıl standartı”ndan imtina etməyə başladılar. İlk olaraq bu standartdan imtina edən ölkələr 1929-1930-cu illərdə aqrar və müstəmləkəçi ölkələr oldu. 1931-ci ildə Almaniya, Avstriya və Böyük Britaniya, 1938-ci ildə Fransa, 1933-cü ilin aprelində ABŞ qızıl standartından imtina etdi. ABŞ öz üzərinə dolların qızıla 1 unsiya=35 dollar

nisbətində dəyişdirilməsi ilə bağlı öhdəlik götürdü ki bu da dolların beynəlxalq mövqeyinin möhkəmləndirilməsini təmin edirdi. [11] Bir çox ölkələr valyuta məhdudiyyəti və valyuta nəzarəti tətbiq etməyə başladılar. Bu zaman milli valyuta sistemləri əsasında aparıcı ölkələr valyuta bloku və zonaları yaratmağa başladılar. Valyuta bloku bloka rəhbərlik edən dövlətə münasibətdə iqtisadi, valyuta və maliyyə baxımından asılı olan dövlətlərin qruplaşmasıdır. Blokun rəhbəri olan dövlət bu qrupda olan dövlətlərə beynəlxalq münasibətlərdə vahid siyasəti həyata keçirməyi diktə edir və onlardan ucuz xammal bazarı və sərfəli kapital yatırımı üçün istifadə edir. Valyuta blokunun yaradılmasında məqsəd xüsusilə böhran dövründə əsas dövlətin beynəlxalq arenada mövqeyinin möhkəmləndirilməsidir. Valyuta blokunun bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri mövcuddur. Belə ki, üzv dövlətlərin valyutaları lider dövlətin valyutası ilə sıx bağlı olur, beynəlxalq hesablaşmalar bu lider dövlətin valyutası ilə aparılır, həmçinin üzv dövlətlərin valyuta rezervləri lider dövlətdə saxlanılır, bu dövlətlərin valyuta ilə təmin edilməsi lider dövlət üçün xəzinə vekseli və dövlət istiqrazları rolunu oynayır. Həmin dövrdə funt-sterlinq, dollar və qızıl valyuta blokları yaranmışdı. Funt-sterlinq bloku 1931-ci ildə yaradılmışdır və bu bloka Britaniya birliyi dövlətləri (Kanadadan başqa) Hon-Konq, Misir, İraq, Portuqaliya, daha sonra Danimarka, Norveç, İsveç, Finlandiya, Yaponiya, Yunanıstan və İran daxil olmuşdur. ABŞ rəhbərliyi altında yaradılmış dollar bloku 1933-cü ildə yaradılmışdır və bu bloka Kanada, Mərkəzi və Cənubi Amerika daxil olmuşdur. Qızıl blokunu 1933-cü ildə qızıl standartını saxlamağı qarşıya məqsəd qoyan dövlətlər yaratmışdır və bu bloka Fransa, Belçika, Hollandiya, İsveçrə, daha sonra İtaliya, Çexoslovakiya və Polşa daxil olmuşdur. 1936-cı ildə Fransa tərəfindən qızıl standartından imtina edilməsi ilə bu blok dağılmışdır. 2-ci dünya müharibəsi zamanı isə artıq bütün bloklar fəaliyyətini dayandırmışdır.

Qızıl standartının əsas üstünlükləri aşağıdakılar olmuşdur:

1. Daxili və xarici iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsində sabitliyin təmin edilməsi. Bu onunla əlaqədar idi ki, qızılın dövlətlərarası yerdəyişməsi valyuta mübadiləsini stabilləşdirirdi və bu isə beynəlxalq ticarətin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradırdı.

2. Valyuta kurslarının stabilliyi, şirkətlərin maliyyə axını ilə bağlı proqnozlarının həqiqiliyini təmin etməklə, gəlir və xərclərin planlaşdırılmasına imkan yaradırdı.

Qızıl standartının çatışmazlığı isə aşağıdakılar olmuşdur:

1. Pul kütləsinin qızıl istehsalından və hasilatından asılı olması. Belə ki, yeni qızıl yataqlarının aşkar edilməsi və hasilatı dövlətlərarası inflyasiyanı gücləndirirdi.
2. Dövlətlər müstəqill surətdə daxili iqtisadi problemlərinin həlli üçün müstəqil pul-kredit siyasəti həyata keçirə bilmirdilər.

İkinci dünya müharibəsi Gənuya valyuta sisteminin iflası ilə nəticələnmişdir. Bu məqsədlə 1940-cı illərin əvvəllərində Birləşmiş Ştatlardan Qarri Dekster Uayt və Birləşmiş Krallıqdan Con Meynard Keyns məhz belə bir sistemin yaradılması yollarını təklif etdilər. Onlara görə yeni sistem bütün bu problemləri həll etmək gücünə malik idi. Uzunmüddətli danışıqlardan sonra çətin vəziyyətdə olan beynəlxalq aləm belə bir sistemin yaradılmasına və nəzarət etmək üçün təşkilatlanmasına razılıq verdi.

1944-cü il 1-22 iyul tarixlərində ABŞ-ın Bretton-Vuds şəhərində BMT-nin valyuta-maliyyə məsələlərinə həsr edilmiş Beynəlxalq konfransı zamanı yeni valyuta sisteminin yaradılmasına qərar verildi. Bu konfransda Beynəlxalq Valyuta Fondu və Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı yaradıldı. Yeni valyuta sisteminin yaradılmasında əsas məqsəd:

1. Geniş azad ticarətin bərpa edilməsi;
2. Sabit valyuta məzənnələri əsasında stabil beynəlxalq hesablaşmalar sisteminin yaradılması;
3. Xarici balansda baş verən müvəqqəti çətinliklərin qarşısının alınması məqsədilə dövlətlərin resurslarının səfərbər edilməsi.

Bretton-Vuds maliyyə sistemi aşağıdakı prinsiplər əsasında formalaşmışdır:

1. Əsas valyuta məzənnəsinə nisbətdə iştirakçı dövlətlərin valyuta məzənnələrinin sabit kursu müəyyən edilmişdir.
2. Əsas valyutanın məzənnəsi isə qızıla bağlı olaraq müəyyən edildi.
3. Mərkəzi banklar valyuta mübadiləsində əsas valyutaya münasibətdə stabil kursu (+/-

1%) dəstəkləməyə söz verirlər.

4. Valyuta kurslarının dəyişməsi devalvasiya və revalvasiya nəticəsində mümkün olur.
5. Valyuta sisteminin təşkilati işləri Beynəlxalq Valyuta Fondu və Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı tərəfindən həyata keçirilirdi. Bu təşkilatlar qarşılıqlı valyuta əməkdaşlığının inkişafına cavabdeh qurumlar olmaqla ödəmə balansında meydana çıxan kəsirin azaldılmasına xidmət edir.

ABŞ dolları rezerv valyuta olaraq müəyyən edildi ki, bu da o dövr üçün ancaq bu valyutanın qızıla konvertasiya edilə bilməsi ilə bağlı idi. Belə ki, ABŞ o zaman dünya qızıl ehtiyatının 70%-nə sahib idi. Beləliklə 1 unsiya qızıl 35 ABŞ dolları olaraq qiymətləndirildi. Digər dövlətlər də öz valyutalarını ABŞ dolları ilə əlaqələndirdilər. Nəticədə dollar beynəlxalq masştabda pulun bütün funksiyalarını yerinə yetirməyə başladı: beynəlxalq hesablaşma və ödəmə vahidi, beynəlxalq ehtiyat valyutası. Buna görə də Bretton-Vuds maliyyə sistemi çox zaman qızıl-dollar standartı adlanır.

Bu sistem üçün valyuta məzənnələri yalnız fundamental balans pozğunluğu nəticəsində dəyişdirilə bilirdi. Sərt paritetlər çərçivəsində valyuta məzənnələrinin dəyişilməsi devalvasiya- rəsmi məzənnənin xarici valyutalara münasibətdə aşağı salınması - və revalvasiya-rəsmi məzənnənin xarici valyutalara münasibətdə yuxarı qaldırılması- adlanır. Bu isə qızıl standartında olduğu kimi ödəmə balansının tənzimlənməsi üçün qızıl ehtiyatlarının yerdəyişməsinə analogi olaraq tətbiq edilirdi.

ABŞ aparıcı valyuta dövləti kimi 2-ci dünya müharibəsindən sonra daim ödəmə balansında passiv saldoya malik olmuşdur. (50-ci illərin əvvəllərində koreya müharibəsi dövründən başqa) Orta saldo ABŞ üçün o zaman 2-3 mlrd dollar təşkil etmişdir. Lakin bu amil ABŞ -ın iqtisadi vəziyyətinə mənfi təsir göstərməmiş, amerika kapitalının digər ölkələrdə ekspansiyasına şərait yaratmışdır. Bretton-Vuds sistemində qızıl satışını nəzərə almasaq, əsas valyuta ölkəsinin inflyasiya siyasətinə qarşı hər-hansı sanksiyanı nəzərdə tutan mexanizm yox idi. Dolların zəif mövqe nümayiş etdirməsi pul bazasının artmasına və güclü valyutaya malik dövlətin valyuta rezervlərinin artmasına, bunun isə ABŞ iqtisadiyyatına heç bir mənfi təsir

göstərməməsi ilə müşayiət edilirdi. Bu şəraitdə ABŞ öz daxili iqtisadi məqsədləri üçün məhdudiyyətsiz olaraq pul siyasətini həyata keçirmək qabiliyyətinə malik idi.

Bretton-Vuds sistemi ancaq bir halda uzunmüddətli ola bilərdi ki, ABŞ-ın qızıl ehtiyatı xarici dollar ehtiyatının qızıla konvertasiya qabiliyyətini saxlaya bilsin. Lakin 70-ci illərin əvvəlində qızılın bölgüsündə Avropanın xeyrinə dəyişiklik baş verdi. 60-70-ci illərdə Avropanın mərkəzi banklarında dollar ehtiyatları 3-dəfə artaraq artıq 70-ci ildə ABŞ-ın 11,1 mlrd dollarına qarşı 47 mlrd dollar təşkil etmişdir. [10, s. 121-128]

Həmçinin beynəlxalq likvidliyin təmin edilməsində ciddi problemlər meydana çıxdı, belə ki, beynəlxalq ticarətin həcmının artmasına rəğmən qızılın hasilatı az idi: 1948-1969-cu illərdə qızıl hasilatı 50 % artdığı halda beynəlxalq ticarətin həcmi 2,5 dəfədən çox artmışdır. Rezerv valyuta hesab edilən ABŞ dollarına inam ABŞ-ın ödəmə balansında kəskin kəsir nəticəsində aşağı düşməyə başladı. Qərbi Avropa və Yaponiyanın təmsalında yeni maliyyə mərkəzləri meydana gəlməyə başladı ki, bu da ABŞ-ın dünya dominantlığının əldən verilməsi demək idi. Bretton-Vuds sisteminin paradoksal mahiyyəti üzə çıxmağa başladı. Maliyyə tarixində bu daxili ziddiyyətə əsaslanmış Triffin dilemması, yaxud paradoksu adını almışdır. Triffin dilemmasına əsasən qızıl-dollar standartı iki bir-birinə zidd tələbi özündə birləşdirir.

1. Əsas valyutanın emissiyası dövlətin qızıl ehtiyatı üzrə dəyişikliyinə uyğun olaraq aparılmalıdır. Valyuta emissiyasının qızıl ehtiyatından həddən artıq həyata keçirilməsi ona olan inamın bir müddətdən sonra azalmasına gətirib çıxardır.
2. Əsas valyuta elə bir miqdarda buraxılmalıdır ki, bu miqdar daim artan beynəlxalq hesablaşmalara cavab verən beynəlxalq pul kütləsinin artımına cavab verməlidir. Bu baxımdan bu valyutanın emisiyası ölkənin qızıl ehtiyatını bir az üstələməlidir. [16]

Məhz bu dilemmanın nəticəsi olaraq Bretton-Vuds valyuta sisteminin əsaslarına yenidən baxışı zəruri etmişdir. Bu valyuta sisteminin böhranı 10 il davam etmişdir. Onun əsas təzahür formaları isə aşağıdakılar olmuşdur:

1. Qızıl və valyuta yığılı;

2. Valyutaların kütləvi devalvasiya və revalvasiyası;
3. Valyuta məzənnələrinin dəyişilməsi nəticəsində fond birjalarında panika;
4. Mərkəzi bankların aktiv intervensiya siyasəti.

Bretton-Vuds sisteminin böhranı əsas aşağıdakı mərhələlərdən keçmişdir: [10, s. 121-128]

1. 1968-ci il 17 mart. Qızılın ikili bazarı müəyyənləşir. Xüsusi bazarlarda qızılın qiyməti sərbəst olaraq müəyyənləşir, ancaq mərkəzi banklar üçün rəsmi hesablaşmalarda 1 unsiya qızıl 35 dollara bərabər götürülürdü.

2. 1971-ci il 15 avqust. Mərkəzi banklar üçün dolların qızıla dəyişdirilməsi müvəqqəti olaraq dayandırılır.

3. 1971-ci il 17 dekabr. Dolların qızıla nəzərən 7,89% devalvasiyası baş verir və beləliklə 1 unsiya qızıl 38 dollara bərabər olur, eyni zamanda elan edilmiş dollar paritetlərindən məzənnənin +/- 2,25% civarında hərəkətliliyi təsdiq edilir.

4. 1973-cü il 13 fevral. Dollar yenidən devalvasiya olunaraq 1 unsiya 42,2 dollara bərabər olur.

5. 1973-cü il 16 mart. Parisdə keçirilmiş beynəlxalq konfransda valyuta məzənnələrinin bazar qanunlarına uyğunlaşdırılması qəbul edildi. Bu zamandan etibarən valyuta məzənnələri sabit halından çıxaraq, tələb-təklif əsasında və BVF-nun tövsiyələrinə uyğun olaraq müəyyən edilməyə başladı. Beləliklə, sabit valyuta mübadiləsi sistemi öz dövrünü başa vurmuş oldu.

İkinci dünya müharibəsindən sonra 6 valyuta zonası müəyyən edildi:

1. İngilis funtu
2. ABŞ dolları
3. Fransız frankı
4. Portuqal eskudosu
5. İspan pesosu
6. Holland quldeni.

Bu valyuta zonaları içərisində ən stabil mövqe nümayiş etdirən zona olaraq fransız frankı olmuşdur ki, bu zona da Mərkəzi Afrika dövlətlərini birləşdirirdi.

Üzunmüddətli keçid dövründən sonra valyuta məzənnələrinin sərbəst məzənnə üzrə mübadiləsi mərhələsi başladı ki, bu sistem hazırda da fəaliyyət göstərir.

1.2. Dünya maliyyə sisteminin “Siam ekizləri”: DB və BVF

Bretton-Vuds konfransının dünya maliyyə sisteminə töhfəsi olaraq Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı kimi 2 nəhəng maliyyə institutu yaradıldı. Bu institutların dünyada maliyyə sabitliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş ümumi məqsədləri olmasına baxmayaraq fəaliyyət istiqamətləri bir-birindən fərqlənir. Dünya Bankı inkişaf etməkdə olan ölkələrə (növbəti paraqraflarda ətraflı məlumat veriləcəkdir) maliyyə və texniki yardımını qarşısına məqsəd qoymuş beynəlxalq maliyyə təşkilatıdır. Dünya Bankı öz inkişafı mərhələlərində müxtəlif struktur dəyişikliklərinə məruz qalmışdır ki, bu səbəbdən də Dünya Bankı ifadəsi altında müxtəlif mərhələlərdə müxtəlif təşkilatlar qəbul edilmişdir. İlk əvvəl Dünya Bankı Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə assosiasiya olunurdu ki, onun da məqsədi 2-ci dünya müharibəsindən sonra Qərbi Avropa və Yaponiyanın bərpası məqsədilə maliyyə yardımını həyata keçirmək olmuşdur. Daha sonra 1960-cı ildə Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası yaradıldı ki, bu təşkilat da öz üzərinə bu bankın funksiyalarının bir hissəsini götürmüşdür. Hazırda isə Dünya Bankı adı altında faktiki olaraq 2 təşkilat nəzərdə tutulur:

1. Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (BYİB);
2. Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası.(BİA)

Müxtəlif vaxtlarda bu təşkilatlara Dünya Bankının məqsədlərinin həyata keçirilməsi üçün daha 3 təşkilat qoşulmuşdur: [17]

1. Beynəlxalq maliyyə korporasiyası – 1956-cı ildə inkişaf etməkdə olan ölkələrə xüsusi sərmayələrin axınını təmin etmək üçün yaradılmışdır.
2. Sərmayələrə zəmanət üzrə Çoxtərəfli Agentlik - 1988-ci ildə yaradılmışdır və məqsəd sərmayədarları kommersiya risklərindən başqa müxtəlif risklərdən müdafiəsi olmuşdur.

3. İnvestisiya mübahisələrinin tənzimlənməsi üzrə Beynəlxalq Mərkəz – 1966-cı ildə BMT-nin dövlətlər və digər dövlətlərin vətəndaşları arasında investisiya mübahisələrinin tənzimlənməsi üzrə Konvensiyasının icrası məqsədilə təsis edilmişdir.

Qeyd olunan 5 təşkilat birgə Dünya Bankı qrupu adlanır. Artıq qeyd olunduğu kimi Dünya Bankı 1944-cü ildə ABŞ-da keçirilmiş Bretton-Vuds konfransının nəticəsi olaraq yaradılmış ən böyük maliyyə təşkilatıdır.

2-ci dünya müharibəsindən sonra SSRİ-nümayəndələri də daxil olmaqla 45 ölkədən olan nümayəndələr dünya iqtisadiyyatının yenidən bərpası məqsədilə bir araya gəldilər. SSRİ Konfransın işində aktiv iştirak etsə də sonradan Beynəlxalq Valyuta Fondunun və Dünya Bankının işində iştirak etməkdən imtina etmişdir. Bunu SSRİ onunla əsaslandırırırdı ki, ona Nizamnaməyə əsasən ABŞ-dan fərqli olaraq qərarların qəbul edilməsinə təsir göstərmək imkanları verilməmişdir.

Fəaliyyətinin ilk mərhələsində, 1945-1968-ci illərdə Dünya Bankı aktiv kreditləşdirmə siyasətindən imtina etmişdir. Bankın ilk prezidenti Con MakKloy tərəfindən ilk olaraq Fransaya 250 mln ABŞ dolları məbləğində kredit ayrılmmışdır. Lakin kredit şərtlərindən biri kimi Fransaya kommunistlərin koalisiyalı hökumətdə iştirak etməməsi şərti qoyulmuşdur. Digər iki namizəd ölkə Polşa və Çiliyə isə kredit verilməsindən imtina edilmişdir. Sonralar Dünya Bankı Marşal Planı üzrə 2-ci dünya müharibəsi zamanı dağıdılmış iqtisadiyyatlarını bərpa etməyə çalışan Qərbi Avropa ölkələrinə kreditlər təqdim etmişdir.

1968-1980-ci illərdə isə Dünya Bankı inkişaf etməkdə olan ölkələrə kreditlərin ayrılması siyasətini həyata keçirməyə başladı. Sosial problemlərin həlli, infrastrukturun inkişafı məqsədilə ayrılan kreditlərin həcmi və strukturunda keyfiyyət dəyişiklikləri baş verdi. Bu dövrdə Dünya Bankına rəhbərlik etmiş Robert Maknamaranın əvvəllər ABŞ Müdafiə Nazirliyində rəhbər vəzifələrdə çalışması, Ford kimi nəhəng şirkətin prezidenti işləməsi ona idarəetmədə texnokratik üsulun tətbiqinə geniş imkanlar yaradırdı. Maknamara potensial kredit götürən dövlətlərə informasiyaların təqdim edilməsi ilə bağlı yeni sistem yaratdı ki, bu da həmin

dövlətlərə kreditlərin verilməsi şərtləri üçün qərarın qəbul edilməsində vaxt itkisinin qarşısını almağa xidmət etdi.

1980-ci ildə Dünya Bankına rəhbərliyə o zamankı ABŞ prezidenti Ronald Reyqanın təqdimatı ilə A.Klausen gətirildi. Bu zaman Dünya Bankı tərəfindən daha çox 3-cü dünya ölkələrinə maliyyə yardımları edilirdi. Həmin illərdə 3-cü dünya ölkələrinə təqdim edilən kreditlərin əsas məqsədi həmin ölkələrin kredit asılıqlarının aşağı salınması olmuşdur. Bu həmin ölkələrdə sosial məqsədlər üçün götürülən kreditlərin sayının aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur. 1989-cu ildə ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində fəaliyyət göstərən müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatlarının təsiri nəticəsində Dünya Bankının fəaliyyətində ciddi dəyişikliklər baş verdi. Nəticədə Dünya bankının kredit siyasətinin miqyası daha da artdı.

Dünya Bankının əsas fəaliyyət məqsədi yoxsulluğun azaldılması, ətraf mühitə ziyan vurmadan iqtisadi artımın təmin edilməsi, əhalinin bütün təbəqələrinin maraqlarını qorumaqla davamlı qloballaşma mühitinin yaradılması, həmçinin insanlar üçün yeni imkanlar yaratmaqdır. Bu sözləri Robert Zellik-dünya bankının 11-ci prezidenti söyləmişdir.

Hazırkı dövrdə Dünya bankının əsas fəaliyyət məqsədi ki Minilliyin İnkişaf Məqsədlərinə nail olmaq çıxış edir. 3-cü minilliyə keçid dövründə BMT 8 məqsəd elan edərək beynəlxalq təşkilatları bu məqsədlərə nail olmağa səsləmişdir. 2015-ci ilə qədər olan dövrdə minilliyin inkişaf məqsədləri aşağıdakılar olmuşdur:

1. Yoxsulluğun və aclığın azaldılması
2. İbtidai təhsilin təmin edilməsi
3. Kişi və qadınlar arasında bərabərliyin və qadınların hüquq və imkanlarının genişləndirilməsi
4. Uşaq ölümlərinin sayının azaldılması
5. Analığın müdafiəsinin gücləndirilməsi
6. QİÇS,HİV, malyariya və digər xəstəliklərlə mübarizə
7. Ətraf mühitin davamlı inkişafının təmin edilməsi
8. İnkişaf naminə qlobal əməkdaşlığın gücləndirilməsi

Cəmiyyətin inkişafı ilə bağlı qlobal məsələlərin həll edilməsini Dünya Bankı bir qayda olaraq Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (BYİB) kredit mexanizmi vasitəsilə həll edərək, orta gəlirli ölkələrə yumşaq kredit siyasəti tətbiq edir. Dünya bankının digər təşkilatı BİA isə aşağı gəlirli ölkələri minimum yaxud faizsiz kreditlə təmin edir.

Dünya Bankının bu 2 təşkilatı kreditdən əlavə dövlətlərə qrant formasında da maliyyə yardımları həyata keçirir. Daha çox maliyyə bazarlarına çıxış imkanları olmayan, yaxud maliyyə bazarlarına sərfəli olmayan şərtlərlə çıxış imkanları olan dövlətlərə aşağı faizli, yaxud faizsiz kredit xətti təmin edir. Buradan da görünür ki, Dünya Bankı digər maliyyə qurumlarından fərqli olaraq gəlir qazanmaq məqsədini güdmür. Bununla belə BYİB öz yüksək kredit reytinginə əsaslanaraq bazar qanunlarına uyğun fəaliyyət göstərərək aşağı faizli kredit əldə edərək inkişaf etməkdə olan ölkələrə yüksək olmayan faiz dərəcələrində kredit verir. Bu zaman Bank əməliyyat xərclərini daxili imkanlar hesabına təmin edir. Dünya bankı qrupu hər 3 ildən bir “Dünya Bankı qrupunun fəaliyyət strategiyası” adlı çərçivə sənədi işləyib hazırlayır ki, bu sənəd də dövlətlərlə əməkdaşlıq istiqamətlərini müəyyən edir. Strategiya banka dövlətlərin inkişafı məqsədlərinə xidmət edən kreditlərin verilməsi, analitik və məsləhət xidmətlərinin verilməsi ilə bağlı proqramların əlaqələndirilməsinə kömək edir. Strategiyaya yoxsulluqla bağlı problemlərin həll edilməsi, davamlı sosial-iqtisadi inkişafı ilə bağlı proqramlar daxil edilir. Strategiya direktorlar şurasına təqdim edilməzdən əvvəl isə maraqlı dövlətlərlə, digər beynəlxalq təşkilatlarla bir daha müzakirə edilir.

BYİB tərəfindən inkişaf etməkdə olan ölkələrə təqdim edilən kreditlərə əsasən qiymətli kağızların satışı nəticəsində əldə edilmiş gəlirdən maliyyələşir ki, bu səhmlərin də beynəlxalq maliyyə bazarlarında etibarlılıq reytingi “AAA” olaraq dəyərləndirilir. Kreditləşmədən çox az sayda mənfəət əldə edən Bank əsas gəlirini isə öz kapitalından əldə edir. Bu kapital Dünya Bankının üzvü olan 188 dövlətin təşkilatı ödəmələrinin nəticəsi olaraq yığılmış maliyyə ehtiyatıdır. Əldə olunmuş gəliri BYİB öz əməliyyat xərclərinin ödənilməsinə və eyni zamanda BİA-ya köçürməklə borclu

ölkələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədilə yönəldir. BİA-nın resursları ən kasib ölkələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldilir ki, bu resurslar da hər 3 ildən bir donor dövlətlər tərəfindən ödəmələrin nəticəsində formalaşır. Donorlar tərəfindən təqdim edilmiş vəsaitlər 35-40 il müddətində faizsiz kredit şəklində kasib dövlətlərə təqdim edilir. BİA tərəfindən verilən kreditlər Dünya Bankı qrupu tərəfindən təqdim edilən kreditlərin 40%-ni təşkil edir.

Dünya Bankı 2 təşkilatı –BYİB və BİA vasitəsilə 2 növdə kreditlər təqdim edir:

- İnvestisiya kreditləri
- İnkişaf məqsədli kreditlər

İnvestisiya krediti müxtəlif sektorlarda sosial-iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün məhsul, iş və xidmətlərin istehsalının maliyyələşdirilməsinə yönəldilir. İnkişaf məqsədli kreditlər siyasi və instutsional islahatların dəstəklənməsi üçün təqdim edilən maliyyə ayırmalarıdır ki, bu vəsait də daha çox inkişaf məqsədilə struktur islahatlarına yönəldilir. Təbii ki, dövlətlər tərəfindən kredit təklifləri daxil olarkən Dünya Bankı bu təkliflərin dövlət üçün iqtisadi, maliyyə, sosial və ekoloji əhəmiyyətini, məqsədəuyğunluğunu qiymətləndirərək qərar qəbul edir. Bu zaman əgər qərar müsbət olduğu təqdirdə bank dövlət tərəfindən təqdim edilmiş layihənin icrasını nəzərdə tutan plana uyğun olaraq müvafiq hesabatlar tələb edir və nəzarət mexanizmini tətbiq edir. Nəzarət mexanizmi bir qayda olaraq dövlətlərdə fəaliyyət göstərən daimi nümayəndəliklər vasitəsilə reallaşır.

Dünya Bankı qrupu qrant formasında da maliyyə yardımlarını həyata keçirir. Qrantlar hər hansı bir layihənin icrasında marağı olan təşkilatlarla əməkdaşlığın nəticəsi olaraq müəyyən problemin həlli istiqamətində vətəndaş cəmiyyətini stimullaşdırmaq məqsədini daşıyır. Son illər BİA aşağıda müəyyənləşdirdiyi problemlərin həlli istiqamətində qrantlar ayırır:

- Dövlətlərin yüksək borcluluq səviyyəsinin azaldılması;
- Kanalizasiya və su təminatı xidmətinin effektivliyinin artırılması;
- İnfeksion xəstəliklərin azaldılması məqsədilə immunlaşdırma və vaksinasıya

proqramlarının dəstəklənməsi;

- HIV/QİÇS-lə mübarizə
- Vətəndaş cəmiyyətinin dəstəklənməsi;
- Havaya atılan dəm qazlarının azaldılması istiqamətində tədbirlər.

Bundan əlavə Dünya Bankı təkcə üzv dövlətlərə maliyyə yardımı deyil, inkişaf etməkdə olan dövlətlərə analitik və məsləhət xidmətlərini də təmin edir. Dünya bankının fəaliyyət istiqamətlərindən biri də üzv dövlətin sosial-iqtisadi vəziyyətini və siyasətini analiz edərək onun inkişafı istiqamətində tövsiyələr verməkdir. Bank ətraf mühit, yoxsulluq, ticarət və qloballaşma ilə bağlı müxtəlif sektorların inkişafı üzrə tədqiqat işləri həyata keçirir. Bu zaman Bank ayrı-ayrı sahələr üzrə perspektiv inkişaf göstəricilərini analiz edir. Bank həmçinin ölkənin inkişaf problemini həll etməyə kömək edən təhsil və elm sahəsində fəaliyyətləri də dəstəkləyir.

Bu baxımdan Dünya Bankı İnstitutu Dünya Bankının məqsədlərinə xidmət edən elmin əhatə dairəsinin genişlənməsi siyasətini həyata keçirən bir təşkilat olaraq universitetlər, elmi mərkəzlərlə əməkdaşlıq edir. Dünya Bankı B-SPAN adlı xidmətindən istifadə edərək internet vasitəsilə yoxsulluğun azaldılması və inkişaf mövzularında seminar və konfranslar təşkil edir.

Dünya Bankı demək olar ki hazırda global problemlərin əksəriyyəti üzrə fəaliyyətlər həyata keçirir. Bu fəaliyyətlər aşağıdakılardır.

- Yoxsulluq problemi;
- Torpaqdan səmərəli istifadə üzrə kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatının inkişafı;
- İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə QİÇS problemi ilə mübarizə;
- Korrupsiya ilə mübarizə;
- Virus xəstəliklərinin, malyariyanın genişlənməsi ilə mübarizə;
- Uşaq problemləri, o cümlədən uşaqların istismarı ilə mübarizə;
- Yeni enerji mənbələrin tapılması ilə enerjetikanın inkişafı məsələləri;
- İnkişaf etməkdə olan ölkələrin borclanması problemi;
- İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə investisiya problemləri;

- Ətraf mühitin mühavizəsi, iqlim dəyişikliyi və onun insan həyatına təsiri;
- Regionların inkişaf məsələləri;
- Maliyyə böhranları;
- Bank sisteminin, maliyyə bazarlarının inkişafı məsələləri;
- Qiymət artımı;
- Urbanizasiya;
- Nəqliyyat və ticarət problemləri;
- Kanalizasiya və su təchizatı problemləri;
- Gender problemləri;
- Miqrasiya problemləri;
- Neft və qaz məsələləri;
- Rabitə və internet problemləri;
- Fərdi sahibkarlığın inkişafı.

Hal-hazırda Dünya Bankı inkişaf etməkdə olan ölkələr üzrə müxtəlif istiqamətlərdə 1800 layihə icra etməkdədir. Məsələn Bosniya və Hersoqovinada mikrokreditləşmə layihəsi, Qvineyada QİÇS-in profilaktikası layihəsi, Banqladeşdə qızların təhsilə cəlb edilməsi layihəsi, Meksikada səhiyyə sisteminin inkişafı layihəsi, Hindistanda Qucarat əyalətində zəlzələnin nəticələrinin aradan qaldırılması layihəsi və s.

Bu gün Dünya Bankı demək olar ki bütün İEOÖ - də fəaliyyət göstərir. Dünya Bankı dövlət orqanları, qeyri-hökumət təşkilatları və özəl sektoru ilə əlaqələr qurarkən hər bir üzv dövlət ilə ayrılıqda fəaliyyət strategiyası işləyərək həyata keçirir. Bank xüsusilə son illər sağlamlığın qorunması, təhsilin inkişafı və sosial-sığorta və pensiya təminatının inkişafında əhəmiyyətli layihələr həyata keçirir. Dünya bankının üstünlük verdiyi yeni sahələr kimi gender bərabərliyinin təmin edilməsi, etnik xalqların problemlərinin həll edilməsi, aztəminatlı əhali üçün həyatı əhəmiyyət daşıyan infrastruktur sistemlərinin yaradılması xüsusi diqqət çəkir. Dünya Bankı təhsilin maliyyələşdirilməsinin ən iri beynəlxalq maliyyə donorlarından biridir. Dünya Bankı təhsil sistemlərinin maliyyələşdirilməsinə 1963-cü ildən etibarən

başlamışdır. Təkcə təhsil sahəsinə kredit formasında 31 mlrd dollar vəsait ayrılmışdır ki, Bununla da Bank hazırda təhsil sahəsində 83 dövlətdə 158 iri layihəni maliyyələşdirməklə elmə töhfə verməkdədir. **[18]** Dünya Bankı insanların təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının ixtisaslı təşkilatları, ona üzv olan dövlətlərin hökumətləri, QHT-lər və başqa qurumlarla qarşılıqlı olaraq əməkdaşlıq edir. Başlıca məqsəd odur ki, bütün uşaqlar, xüsusilə də qızlar eyni zamanda aztəminatlı ailələrin uşaqlarının ibtidai təhsil almasının və onların davamlı təhsillərinin təmin edilməsi üçün imkanların təqdim edilməsidir. Misal üçün, Hindistanda qız uşaqlarının təhsildən uzaqda qalması böyük bir problemdir və bu problemin həlli üçün Dünya Bankı orta məktəblərdə qız uşaqlarının təhsilə cəlb edilməsi üçün mühüm layihələr həyata keçirir. İndiyə qədər Hindistanın 29 ştatından 60 mln. şagird bu proqrama cəlb olunmuşdur. Buna bənzər layihələr El Salvador, Braziliyada və Trinidad və Tobaqoda reallaşdırılır. AİDS-lə mübarizədə də Dünya Bankı öz səylərini əsirgəmir. Hər keçən gün Dünyada 14000 insan bu virusun daşıyıcısına çevrilir və yarısını gənclər təşkil edir. İEOÖ-in son 50 ildə sosial-iqtisadi inkişaf prosesində əldə etdikləri uğurları bu xəstəlik yox edir. BMT-nin UNAİDS proqramı çərçivəsində problemin həlli üçün mübarizə aparılır. bu proqrama DB tərəfindən 1.7 mlrd. Dollar vəsait ayırmışdır. DB bəyan edir ki, AİDS sahəsində istənilən layihə dövlətlərlə tərəfindən təqdim edildiyi halda maliyyəsiz qalmayacaqdır. DB tərəfindən Afrika ölkələri üçün ayrılmış vəsaitin həcmi təkcə 2002-ci ildə 1 mlrd. dollar idi və proqram əsasən xəstəliyin müalicə edilməsi, profilaktikası və xəstələrə qulluq edilməsi formasında reallaşdırılmışdır. DB Bundan başqa Karib hövzəsi ölkələrinə 155 mln. Dollar vəsait ayırmışdır. Dünya Bankı yoxsul əhali üçün zəruri ərzaq məhsullarının təmin edilməsinə, ilkin tibbi xidmətin göstərilməsinə, iqtisadi artıma və yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmasına köməklik göstərir. Dövlətlərin səhiyyə sahəsində son bir neçə onillikdə mühüm uğurlar qazanmasına baxmayaraq, bir sıra məsələlər vardır ki, hələ də öz həllini tapmamışdır. Hər il İEOÖ-də ölənlər 11 milyon uşaqlardan 70%-i aclıqdan və infeksiya xəstəliklərindən (malyariya, pnevmoniya, AİDS, diareya) ölür. DB hər il bu problemi həlli etmək üçün 1 mlrd. Dollar pul

vəsaiti ayırır. Ayrılmış vəsaitlərin hesabına 30 ölkədə vərəm xəstəliyi ilə mübarizə üçün tədbirlər görülür, 46 ölkədə isə malyariyaya qarşı mübarizə aparılır. Çində ailələrin 90%-i tərkibi yodlaşdırılmış duzla təmin olunmuşdur, bu da öz növbəsində yeni doğulmuş uşaqların sağlam olmasına, vaxtından öncə doğuşların xeyli azaldılmasına səbəb olmuşdur. Dünya Bankı Seneqalda uşaqların aclığıyla mübarizə aparır və kompleks müalicə-profilaktik tədbirləri həyata keçirir. Yoxsul ölkələrin borclarının azaldılması üçün Dünya Bankı bir sıra tədbirlər görür. Dünya Bankı və BVF bu təşəbbüslə 1996-cı ildə çıxış etmişlər. Hazırda 26 ölkə bu proqramdan yardım alır. Bu təşəbbüs çərçivəsində ölkələr öz büdcə prioritetlərini insan resurslarının inkişafının və sosial inkişafın əsas sahələrinə yönəldirlər. Misal üçün, Ruandada məktəblərdə şagirdlərin sayının artması və müəllimlərin bu işə cəlb olunması xüsusi göstəricilərlə müəyyən olunur. Hondurasda ana və körpə uşaqların sağlamlıqlarının qorunması, imkansız əhali üçün sadə tibbi xidmətin təmin olunması məqsədi ilə proqram həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Kamerunda isə əhali arasında AIDS xəstəliyi barəsində maarifləndirmə işləri görülür. İnsanlara xəstəlikdən qorunmaq üçün metodlar çatdırılır. 1988-ci ildən başlayaraq Dünya Bankı ətraf mühitin qorunması çərçivəsində tədbirlərə qoşulmuş və bir sıra layihələr həyata keçirmişdir. Dünya Bankı Qlobal Ekologiya Fondu və Makartur Fondu, Conservation International təşkilatı, eləcə də Yaponiya hökuməti ilə birlikdə yeni Ümumdünya Fondunun yaradılmasını planlaşdırır. Bu fondun ətraf mühitin daha da effektiv qorunmasına yardım etmək məqsədilə, çeşidli layihələri həyata keçirməsi nəzərdə tutulur. Dünya Bankının fəaliyyət strategiyasının əsas və ayrılmaz hissəsi Ətraf Mühit problemlərinin həll edilməsidir. Hazırda bəhs edilən sahəyə qoyulacaq vəsaitin dəyəri 14 mlrd. dollardır. DB beynəlxalq səpgidə korrupsiyaya qarşı mübarizə aparır. Çünki korrupsiya inkişafa əngəl olan əsas problemlərdən biridir: o, imkansız əhalinin vəziyyətini daha da pisləşdirir. Dünya Bankı 1996-cı ildən başlayaraq bu istiqamətdə 600 proqram maliyyələşdirmişdir. İndi 100 ölkədə korrupsiyaya qarşı mübarizə həyata keçirilir. Korrupsiya ilə mübarizə müxtəlif vasitələrlə həyata keçirilir: jurnalistlər və hakimlər üçün müxtəlif təlimlər keçirilir,

dövlət qulluqçuları öz gəlirləri və mülkiyyətləri barəsində bəyannamə doldurur və s. Bu yeni layihələrin dörddən biri maliyyə islahatları və dövlət xərclərinə həsr edilmişdir. Bank eyni zamanda özünün maliyyələşdirdiyi layihələrdə korrupsiyaya yol verməmək məqsədilə bir sıra addımlar atmışdır. Bank Son illərdə ciddi qaydalar müəyyən etmiş və anonim “qaynar xətt” yaratmışdır ki, bura korrupsiya faktları haqqında məlumat vermək olar. Vətəndaş cəmiyyəti Dünya Bankının fəaliyyətində önəmli rol oynayır. Bankın həyata keçirdiyi layihələrin üçdə ikisi, QHT-lərin aktiv iştirakı ilə reallaşdırılır. Günümüzdə Bankın 70-dən artıq regional nümayəndəlikləri var. Bank Şərqi Avropa ölkələrində silahlı münaqişələrin nəticələrinin aradan qaldırılması məqsədi ilə yardım edir, Cənubi Asiyada vətəndaş cəmiyyəti üçün gendər inkişafı ilə bağlı strategiya hazırlayır və dövlət idarəetməsinin effektivliyini artırır, Latin Amerikasında isə sosial islahatların aparılması yönündə işlər görülür. DB silahlı münaqişə yaşamış ölkələrə yardım göstərir. Bank hazırda silahlı münaqişədən yaşamış 40-a yaxın ölkədə işlər görür. Bankın bu ölkələrdə gördüyü işlər sahəsində hərbi əməliyyatlar nəticəsində dağıdılmış infrastrukturun bərpası, iqtisadi fəaliyyətin bərpa olunması, həmin regionlara investisiya qoyuluşu, əhəlinin zərərçəkmiş təbəqələrinə yardım edilməsi və s. vurğulamaq olar. Bundan savayı bank silahsızlaşdırma, reinteqrasiya və demobilizasiya üzrə işləri dəstəkləyir, eləcə də minaların tapılması və zərərsizləşdirilməsi üzrə proqramlara yardım göstərir. Bank tərəfindən maliyyələşdirilən daha keyfiyyətli və daha genişmiqyaslı layihələr içində, Haitidə və Şərqi Timorda dövlət qulluqçularının təlim keçməsi, Əfqanıstanda infrastrukturun bərpa edilməsi və s. layihələr də var. Dünya Bankının əsas məqsədi özünün maliyyə, kadr və geniş təcrübə imkanlarından istifadə etməklə kasıb ölkələrin yoxsul əhəlisinə yardım etmək, ölkələrə yoxsulluğun aradan qaldırılması, iqtisadi artımın təmin olunması və əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə yardım göstərməkdir. Dünya Bankı 100-dən çox İEOÖ-lə əməkdaşlıq etməklə həmin ölkələrdə təhsil və səhiyyə sisteminin inkişaf etdirilməsinə, kənd təsərrüfatının inkişafına, korrupsiya ilə mübarizəyə, yol və limanların tikilməsinə və ətraf mühitin qorunmasına köməklik göstərir.

Yoxsulluğun azaldılması ilə bağlı, Dünya Bankının strategiyasının 2 mühüm prinsipi aşağıdakılardır: əlverişli investisiya mühitinin yaradılmasına dəstək; kasıb əhaliyə səlahiyyətlərin verilməsi.

Dünya Bankı onun önündə dayanan əsas vəzifə olan yoxsulluğun aradan götürülməsi məsələsində, konfliktdən sonrakı bərpanı və konfliktlərin aradan götürülməsi mərkəzi element kimi götürür. Ounu da qeyd etmək ki, Bankın kreditlərinin 16%-i konfliktlərin nəticələrinin aradan götürülməsinə yönəldilir. 1997-ci ildə Dünya Bankı tərəfindən konfliktlərin nəticəsindən əziyyət çəkən ölkələrə problemlərin həllinə və iqtisadi inkişafa yeni yanaşma məsələlərində köməklik üçün konfliktdən sonrakı bərpa Fondu (KSBF) yaradılmışdır. 2004-cü maliyyə ilində DB özünün KSBF fondu vasitəsilə konfliktdən əziyyət çəkən dünya dövlətlərinə 10.6 mln ABŞ dolları həcmində yardım etmişdir. 1998-ci ildən bu günə qədər Fond ümumi dəyəri 66.7 mln ABŞ dolları həcmində dəyərləndirilən 137 grant ayırmışdır. Göstərilmiş yardımın əsas hissəsi Afrika regionuna yönəldilir. Sudan, Liberiya, Somali və Haiti kimi konfliktdən əziyyət çəkən ölkələr üçün ümumi dəyəri 25 mln ABŞ dolları həcmində olan trust fond təsis edilmişdir.

Son olaraq reallaşdırılan ən böyük layihələr:

- Filippin: Mindanaonun inkişafı və bərpa fondu. Bu grant hökumətin Banka müraciətindən sonra təsis olunmuşdur və digər donorlardan 40-50 mln ABŞ dolları civarında vəsaitin cəlb edilməsi gözlənilir.
- Kolumbiyada məcburi köçürülmüş insanlara yardım.
- KSBF İraqda bu yaxınlarda müharibədən əziyyət çəkmiş və dul qalmış qadınların mikrokreditləşdirilməsi üçün grant ayırmışdır.

Digər böyük layihələr aşağıdakılardır: Əfqanıstanda: İcmaların imkanlarının və hüquqlarının artırılması (42 mln ABŞ dolları); Təhsil (15 mln ABŞ dolları); Nəqliyyat (108 mln ABŞ dolları); İdarəetmə orqanlarının dəstəklənməsi (10 mln ABŞ dolları); İnfrastruktur (33 mln ABŞ dolları). Qeyd olunan layihələr ümumi dəyəri 150 mln ABŞ dolları olan yenidənqurma fondunun fəaliyyətini tamamlamaqdan ötrü həyata keçirilir. DB hər il inkişafa kömək etmək məqsədi ilə 20 mlrd ABŞ dolları

həcmində öhdəlik götürən ən böyük təşkilatdır. Dünya Bankı təkcə “donor” kimi deyil, habelə dünya iqtisadiyyatının inkişaf etməsində “kordinasiya” kimi çıxış edir. Yəni şəxsi, ehtiyatların istifadə olunmasında, qeyri-hökumət və hökumət təşkilatları ilə cari inkişaf proqramlarının müdafiə olunmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Dünya Bankının Azərbaycanda iqtisadi artımın əsaslarının yaradılmasında, sosial xidmətlərin effektivliyinin yüksəlməsində, ətraf mühitin qorunmasında xidmətləri xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Bu günə qədər Dünya Bankının başlıca məqsədi ölkənin keçid dövründə onun sosial - iqtisadi inkişafı siyasəti ilə bağlı həm dövlət büdcəsinin maliyyələşdirilməsi, həm də investisiya axınını üzrə məsləhətlər vermək və bu cür köməkliyin koordinasiyasını aparmaqdan ibarət olub. Xüsusilə də DB neft ehtiyatlarını idarə etməkdən ötrü siyasi xətdəki dəyişiklikləri dürüst və qısa ifadə etmək, dövlətin təşkilati bacarığını yüksəltmək və islahatı tezləşdirmək məqsədilə hökumətlə birgə işləyir. Bank analitik tədqiqatlar aparır, layihələri maliyyələşdirir və ölkəyə məsləhətlər verir. DB-nın ölkəmizdə layihələşdirdiyi layihələr ölkənin ümumi inkişaf strategiyasının başlıca ayrılmaz hissəsidir. Başlıca məqsəd Azərbaycan əhalisinin həyat səviyyəsinin - rifahının yüksəldilməsidir. Halbuki, Azərbaycan ÜMM-nun böyük hissəsi neft sektorunun payına düşür, burada yalnız əhalinin 1%-i işləyir. Əgər diqqət etsək, əhalinin təxminən yarısı Kənd Təsərrüfatı ilə məşğuldur, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılmaqdan ötrü Azərbaycanın regionlarında iqtisadi inkişafın və biznes aktivliyinin stimullaşdırılmasına ehtiyac duyulur. Dünya Bankı Azərbaycan hökumətinə əhalinin məşğulluğu sferasında yaxından köməklik edir, xüsusilə də özəl sektorun inkişaf etdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş layihələr maliyyə imkanları qazanır, regionlarda infrastrukturun yaradılması sahəsində işlər aparılır və maliyyə sahəsində islahatlar dəstəklənir.

Dünya Bankı səhmdar cəmiyyət formasında idarəetmə strukturuna malikdir. Onun səhmdarları 188 dövlətdən ibarətdir. Üzv dövlətlərin səs sayı bir qayda olaraq onların bankın kapitalının formalaşmasında ayırdıqları maliyyə vəsaitindən asılıdır. Bu səhmdarlar Bankın idarə şurasında təmsil olunaraq onun qərarlarının qəbul edilməsində və Bankın siyasətinin formalaşdırılmasında həlledici rol oynayırlar. Bir

qayda olaraq idarəedənlər üzv dövlətlərin maliyyə nazirləri olur. Mərkəzi Vaşinqton şəhərində yerləşən Bankın İdarə şurasının iclası ildə bir dəfə olur və bütün qərarlar bu iclasda qəbul edilir. Bankın idarə şurası idarə məsələlərini iclaslar arası müddətdə 25 icraedici direktora təhvil verir və onlar direktorlar şurasında təmsil olunurlar. Direktorlar Şurasında 5 ən böyük səhm paketinə malik dövlətin nümayəndəsi: ABŞ, Yaponiya,Almaniya, Fransa və Böyük Britaniya təmsil olunurlar. Digər 20 direktor isə dövlətlər qrupunu təmsil edirlər. Direktorlar şurası həftədə 2 dəfə olmaqla toplanır və bankın fəaliyyəti ilə bağlı ümumi rəhbərliyi həyata keçirirlər:

- Kredit və zəmanətlərin təsdiq edilməsi;
- Bankın fəaliyyətinin ümumi prinsiplərinin müəyyən edilməsi;
- Bankın büdcəsinin təsdiq edilməsi;
- Dövlətlərlə qarşılıqlı əməkdaşlıq strategiyalarının hazırlanması;
- Maliyyə fəaliyyəti ilə bağlı digər məsələlərin həll edilməsi ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi.

Dünya Bankının prezidenti Direktorlar Şurasının iclaslarına rəhbərlik edir və Bankın fəaliyyətinə birbaşa məsuliyyət daşıyır. Bir qayda olaraq Dünya Bankının prezidenti bankın ən böyük səhmdarı olan ABŞ-ın vətəndaşı olur və idarə şurası tərəfindən 5 illik müddətə seçilir. Vitse-prezidentlər isə konkret regionlar üzrə cavabdehlik daşıyırlar.

Dünya bankına üzv olmaq istəyən dövlət əvvəlcə Beynəlxalq Valyuta Fonduna üzv olmalıdır. Bundan sonra onların BYİB üzvlüyü məsələsi həll olunur. 189 üzvdən ibarət BYİB əsasnaməsinə əsasən hər bir dövlət nizamnamə kapitalında müəyyən kvotaya malikdirlər ki, bu da müvafiq olaraq qərar qəbulu zamanı səs sayı deməkdir. 2006-cı il üçün dövlətlərin səs faizi aşağıdakı kimi olmuşdur:

Cədvəl 1.1. Dünya Bankının üzv dövlətlərinin səs payı. [19]

İştirakçı dövlət	Payı%	İştirakçı dövlət	Payı %	İştirakçı dövlət	Payı%
ABŞ	16,39	Kanada	2,78	Avstraliya	1,53
		Rusiya	2,78		

Yaponiya	7,86	Səudiyyə		İran	1,48
Almaniya	4,49	Ərəbistanı	2,78	Venesuela	1,27
Fransa	4,30	Niderland	2,21	Meksika	1,18
Böyük		Braziliya	2,07	Argentina	1,12
Britaniya	4,30	Belçika	1,81	Digər 164	
Çin	2,78	İspaniya	1,75	dövlət	29,90
Hindistan	2,78	İsveçrə	1,66	Ümumi	100,00
İtaliya	2,78				

1944-cü il Bretton-Vuds konfransının nəticəsi olaraq yaradılmış dünya maliyyə bazarının digər bir böyük təşkilatı BMT-nin xüsusi qurumu Beynəlxalq Valyuta Fondudur (BVF). Bu təşkilatın da mənzil-qərərgahı ABŞ-da Vaşinqton şəhərində yerləşir. BMT-nin Bretton-Vuds şəhərində maliyyə məsələlərinə həsr olunmuş həmin konfransında BVF-nun Xartiyası qəbul edilmişdir. BVF-nun konsepsiyasının işlənilib hazırlanması britaniya nümayəndə heyətinin rəhbəri Con Meynard Keyns və ABŞ-ın Maliyyə Nazirliyinin yüksək rütbəli rəsmisi Harri Dekster Uayt tərəfindən həyata keçirilmişdir. Yekun razılaşma sənədi 1945-ci il 27 dekabrda 29 dövlət tərəfindən imzalanmışdır ki, bu tarix də BVF-nun yaradılması tarixi olaraq qəbul edilmişdir. BVF ilk fəaliyyətinə isə 1947-ci il 1 mart tarixində başlamışdır ki, bu da eyni zamanda Bretton-Vuds maliyyə sisteminin işə başlama tarixi olaraq qəbul edilir. Məhz bu tarixdə Fransa ilk kreditini bu təşkilatdan götürmüşdür. [20] Hazırda BVF 189 ölkəni birləşdirir, onun strukturlarında 133 ölkədən 2500-ə yaxın əməkdaş çalışır. BVF dövlətlərin ödəmə balansında yaranmış kəsirin aradan qaldırılması məqsədilə qısamüddətli və orta-müddətli kreditlər təqdim edir. Kreditlər adətən təqdim edilərkən müəyyən tövsiyələr və şərtlər də həmin dövlətə təqdim edilir. BVF –nün siyasəti və tövsiyələri çox zaman tənqid hədəfinə tuş gələrək belə hesab edilir ki, dövlətlər tərəfindən həmin tövsiyələrin icrası nəticə etibarı ilə dövlətlərin beynəlxalq strukturlardan asılılığını gücləndirir. BVF-nun ilk direktoru belçikalı

Kamil Qat (1946-1951-ci illərdə) olmuşdur, hazırda isə fransız Kristin Laqarddır (2011-ci ildən etibarən).

BVF-nun ali idarəetmə orqanı – idarə şurası adlanır və bu şurada hər bir üzv dövlətdən nümayəndə yer alır. Adətən nümayəndələr ya maliyyə nazirləri, ya da mərkəzi bankın rəhbərləri olur. Şuranın səlahiyyətlərinə Fondun fəaliyyəti ilə bağlı mühüm məsələlər daxildir: Razılaşma sənədinə dəyişikliklərin edilməsi, üzv dövlətlərin qəbul edilməsi, onların ümumi kapitalda payının müəyyən edilməsi və baxılması, icraedici direktorların seçilməsi. Adətən şuranın sessiyaları oldu bir dəfə toplanır, lakin növbədənkənar iclaslar da baş tutur.

BVF-nun strukturunda Beynəlxalq Valyuta və Maliyyə Komitəsi mühüm yer tutur. Bu komitə direktiv qərarların qəbul edilməsində iştirak hüququna malik olmasa da idarə şurasının yanında məşvərətçi orqan hesab edilərək icra şurasının fəaliyyətinin istiqamətləndirilməsində, dünya maliyyə sisteminin funksionallığı və BVF –nın fəaliyyəti ilə bağlı strateji qərarların hazırlanmasında, həmçinin BVF Xartiyasına məqsədli dəyişikliklərin edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Bundan əlavə BVF –nın fəaliyyətində mühüm rol oynayan strukturlardan biri də Dünya Bankı və BVF-nun birləşmiş idarə şurasının nazirlər komitəsidir. Bu da qeyd olunan 2 təşkilatın daim bir-biri ilə sıx işləməsindən irəli gələn məsələdir. BVF-nun idarə şurası bir çox səlahiyyətlərini icra şurasına ötürür və bu direktoriat BVF-nun işinin təşkil edilməsinə xüsusi cavabdehlik daşıyır: siyasi, operativ və administrativ məsələlərə baxır, üzv dövlətlərə kreditlərin verilməsi, həmin dövlətlərin valyuta siyasətinə nəzarətin həyata keçirilməsi. İcra şurası 5 illik müddətinə direktorları seçir və onlar Fondun ştatında olan əməkdaşlara rəhbərlik edirlər. 2016-cı il aprel 30-na olan vəziyyətə görə BVF-nin mütəxəssisləri və idarə heyətinin sayı 2223 nəfər, yardımçı heyət isə 449 nəfərdir. [9, s. 90] Azərbaycan Respublikası da BVF ilə iqtisadi və maliyyə sahəsində əməkdaşlığa böyük önəm verir. Ölkəmiz 1992-ci il sentyabrın 18-də təşkilata üzv olaraq qəbul edilmişdir.

1.3. Beynəlxalq Valyuta Fondunun mahiyyəti, vəzifələri və məqsədi

BVF-nun razılaşma sənədinin 1-ci maddəsində bu təşkilat qarşıya aşağıdakı məqsədləri qoymuşdur:

- Beynəlxalq valyuta-maliyyə problemlərinin həlli üzrə birgə tədbirlərin görülməsi və məsləhət mexanizminin təmin edilməsi məqsədilə valyuta-maliyyə sahəsində fəaliyyət göstərən daimi təşkilat çərçivəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi.
- Beynəlxalq ticarət dövriyyəsinin balanslaşdırılması və genişləndirilməsinə nail olunmaqla iqtisadi siyasətin vacib məsələsi olaraq üzv dövlətlərin real gəlirlərinin və məşğulluq səviyyəsinin yüksək saxlanması, həmçinin istehsal resurlarının inkişafının təmin edilməsi.
- Üzv dövlətlərin valyuta rejimini nizama salmaq və stabilliyini qoruyub saxlamaq, həmçinin rəqavət qabiliyyətinin saxlanması məqsədilə valyutanın devalvasiyasının qarşısının alınması.
- Üzv dövlətlər arasında mövcud əməliyyatlar çərçivəsində çoxtərəfli hesablaşmalar sisteminin yaradılmasına köməklik göstərmək, həmçinin beynəlxalq ticarətə maneə yaradan valyuta məhdudiyyətinin aradan qaldırılması.
- Adekvat zamanətin müşayiəti ilə üzv dövlətlərə müvəqqəti olaraq ümumi resursların təqdim edilməsi yolu ilə onlarda inam hissənin yaradılması, onların ödəmə balansındakı disproporsiyanın aradan qaldırılması və bununla da milli və yaxud beynəlxalq səviyyədə baş verə biləcək mövcud təhlükənin aradan qaldırılması.

BVF-in fəaliyyətinin əsas istiqamətləri olaraq: maliyyələşdirmə, nəzarət və İEOÖ-ə texniki yardım göstərilməsidir.

Nəzarət – Dövlətlərlə qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində maliyyə siyasəti məsələləri üzrə müntəzəm məsləhətləşmələr vasitəsilə həyata keçirilir. Ümumiyyətlə ildə bir dəfə olmaqla fond üzv ölkələrdə maliyyə siyasətinin nəticələrini, ticarət və büdcə kəsiri, idxal-ixrac əməliyyatları və s kimi meyarlar üzrə hərtərəfli qiymətləndirilmə həyata aparır. Qiymətləndirmə nəticələrindən asılı olaraq ölkənin rəhbərləri ilə məsləhətləşmələr aparılır və aparılan dialoq nəticəsində milli valyutanın

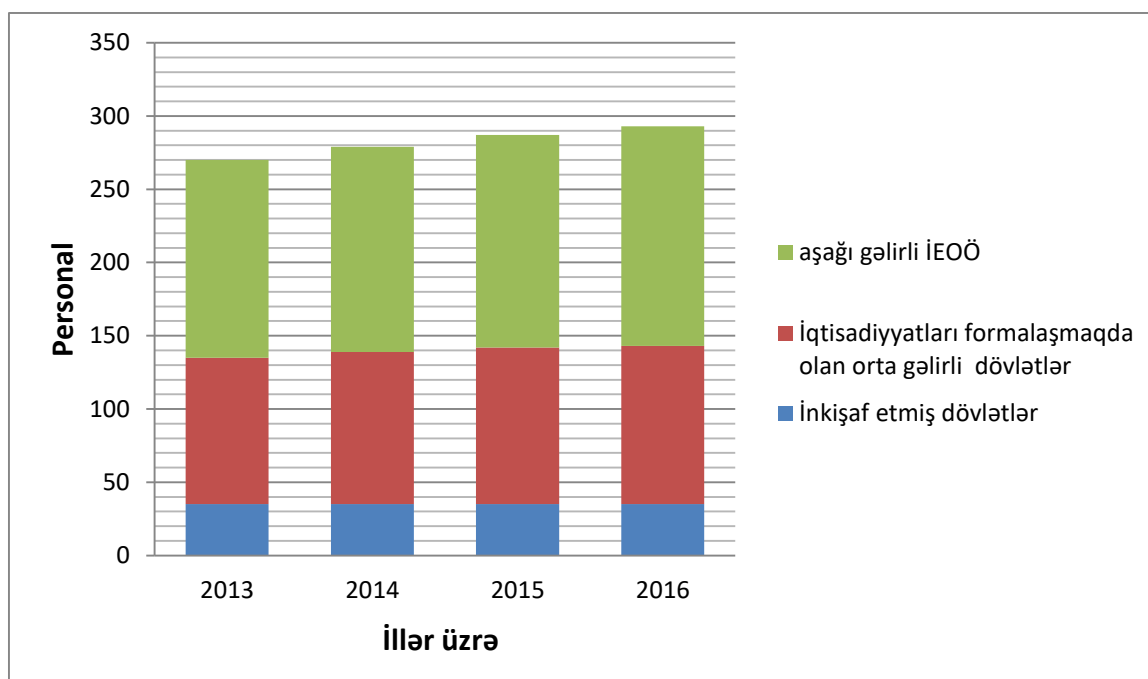
kursunun sabitləşməsi və iqtisadi artıma səbəb ola biləcək müxtəlif iqtisadi proqramların tətbiqi məsələləri müzakirə olunur.

Nəzərə almaq lazımdır ki, beynəlxalq pul-kredit və maliyyə sisteminin , beynəlxalq hesablaşmalar sisteminin və valyutaların dəyişmə kurslarının sabitliyi təmin olunmadan beynəlxalq ticarət mövcud ola bilməz.

Texniki yardım - ölkələrin səmərəli valyuta siyasəti prinsipləri işləyib hazırlamaları və həyata keçirmələri imkanlarının artırılması istiqamətində BVF tərəfindən əvəzsiz surətdə təqdim edilən bir xidmətdir. Bu xidmət bir neçə sahədə, xüsusilə vergi, maliyyə-kredit siyasəti, büdcə siyasəti, bank və maliyyə sistemində tənzimləmə və nəzarət , eləcə də milli statistika indikatorlarının beynəlxalq standartlara uyğun olaraq hazırlanması ilə bağlı milli statistika sahəsində də icra olunur. Texniki yardım daha çox inkişaf etməkdə olan ölkələrə təqdim edilir və bu əyani olaraq aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

Cədvəl 1.2. BVF tərəfindən təqdim edilən texniki yardımın regionlar üzrə göstəriciləri. [9, s.

77]

BVF üzv ölkələrin tədiyyə balansının maliyyə təminatı sahəsində problemlə üzləşdikdə onun aradan qaldırılması üçün ölkələrə güzəştli şərtlərlə kredit ayırır. Bu istiqamətdə zəruri köməklik nəticəsində tədiyyə balansının maliyyələşdirilməsini həll

etməyə imkan yaranır. BVF tərəfindən maliyyələşdirilən müxtəlif proqramlar dövlətlərlə Fondun qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində işlənib hazırlanır. Fond tərəfindən üz dövlətlərdə icra edilən proqramların, xüsusilə maliyyə köməkliyi sahəsində proqramların davamlılığı məsələsi isə ,ölkənin tətbiq edilən proqramı icra etməsinin səmərəliliyi ilə düz mütənasibdir.

BVF ümumi məqsədi və kreditləşmə şəraitindən asılı olaraq müxtəlif kreditləşmə mexanizmlərindən istifadə edir. Təbii ki, mexanizmdən asılı olaraq hər bir yardımın müəyyən həddi gözlənilir. BVF-nin kredit mexanizmləri haqqında ətraflı danışılacaq, ancaq ümumilikdə bu mexanizmləri 4 qrupa bölmək olar: adi mexanizm, xüsusi qarşılıqlı ödənişə əsaslanan mexanizm, fəvqaladə yardım, aşağı gəlirə malik ölkələrə yardım mexanizmi.

Bütün bu mexanizmlər bir-birlərindən kreditin hansı istiqamətdə, hansı məqsədlə, hansı müddətə, neçə faizlə, kreditin həcmi və digər prinsipləri ilə fərqlənir.

BVF-nin kreditləşdirmə mexanizminin əsas məqsədi isə tədiyə balans problemləri yaşayan ölkələrə iqtisadi inkişafı əldə etmək üçün borclar verməkdir. Məhz BVF-nin yardımları iqtisadi çətinliklə üzləşən ölkələrə beynəlxalq ehtiyatlarını möhkəmləndirməyə, valyutalarını stabilləşdirməyə və ticarət məhdudiyyəti qoymadan importa ödəmələr etməyə imkan verir. İnkişaf banklarından fərqli olaraq BVF xüsusi layihələr üçün əsasən kredit vermir.

BVF bir qayda olaraq kredit verərkən aşağıdakı iqtisadi şərtləri irəli sürür:

- Fondun təqdim etdiyi maliyyə vəsaitinin nəzərdə tutulmuş vaxtda qaytarılması. BVF-in vəsaiti ona üzv olan bütün dövlətlərin əmlakıdır. Bu səbəbdən də onların hamısı kredit almaq hüququna sahibdirlər;
- BVF kredit verməzdən öncə öz qurumları vasitəsilə vəsaitin qaytarılma imkanlarını müəyyən edir. Bu məqsədlə borc götürən ölkə ilə razılaşma sənədi hazırlanır və icraedici şuraya təqdim edilir;
- Borc götürən ölkə müəyyən edilmiş vaxtdan faiz də daxil edilməklə krediti ödəməyə başlayır. Faiz norması bazar normalarından aşağıdır.

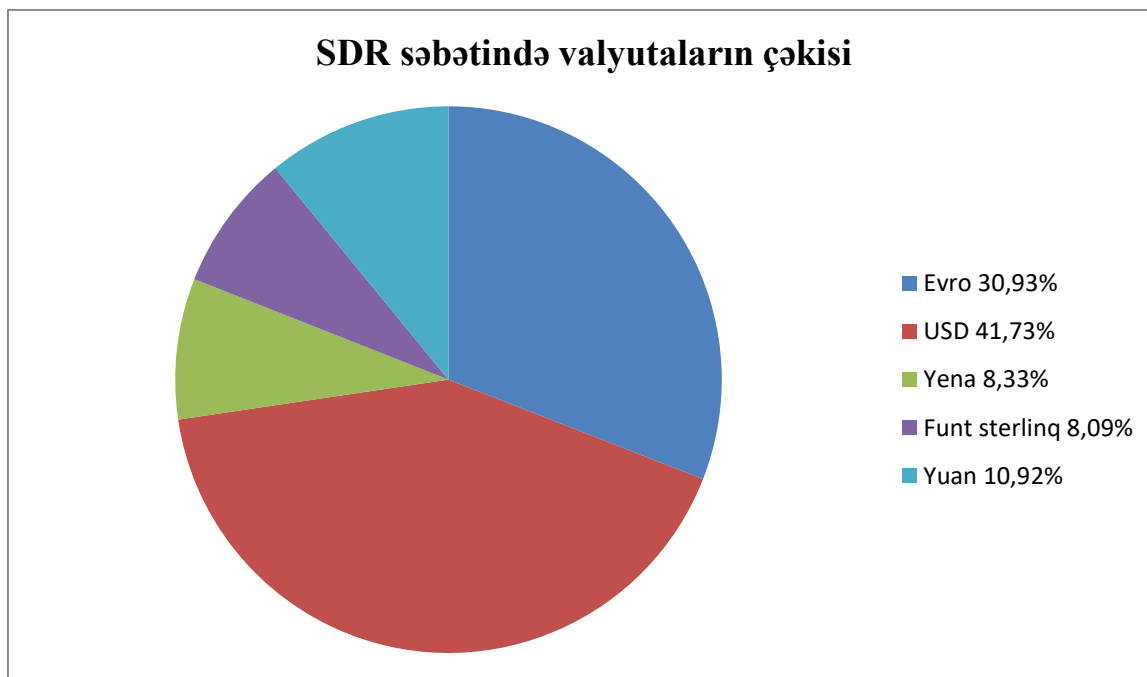
Dönərli olmayan valyutaya sahib ölkələr BVF-dən kredit almaqdan ötrü kredit məbləğində öz valyutasını “girov” qoyur. Kreditin müddəti başa çatdıqdan sonra borc götürən dövlət öz milli valyutasını almalı, bunun qarşılığında BVF-nin SDR və yaxud hər hansı dönərli valyutada borclanmış olduğu məbləği geri qaytarmalıdır. Kreditin qaytarılma vaxtı ərzində borclu olan ölkənin maliyyə imkanı yaxşılaşdıqca Bvf-nin sərəncamında olan milli valyutasını müəyyən edilmiş vaxtdan qabaq yavaş-yavaş almağa borcludur. BVF ona üzv olan ölkələri üç yolla maliyyə vəsaitilə təmin edir və bunların hamısının ümumi ortaq məqsədi üzv ölkələrə ehtiyat valyutaların ötürülə bilməsidir. Həm güzəştli, həm də standard kreditlərin verilməsi zamanı maliyyələşmə başlıca olaraq BVF-in təşkilatı vasitəsilə təmin edilir və bunun da kredit xətlərilə bənzərlikləri var. BVF-in iri həcmdə kredit verməsi üçün bu kredit xətlərinin istifadəsi BVF-lə üzv ölkələr arasında razılaşdırılmış struktur reformu məqsədlərə və iqtisadi sabitliyə nail olunmasından sonra şərti xarakter daşıyır. Başqa üzv dövlətlərdən xarici valyutaların əldə edilməsi üçün istifadə edilə bilən Xüsusi Hesablaşmalar Hüququnu (SDR) üzv ölkələrə verməklə BVF həmçinin beynəlxalq ehtiyat aktivləri də yarada bilər. Halbuki, bazara əsaslanmış faiz dərəcəsi tutulur. SDR-in istifadəsi şərtsizdir. SDR-in tətbiq edilməsi məsələsinə gəldikdə isə 1960-cı illərin əvvəllərində qızıl hasilatının qeyri-adekvat yüksəlişi ilə bağlı olaraq beynəlxalq likvidliyin yüksəldilməsinin labüdlüyü ilə əlaqədar diskussiyalar start verdi. BVF-nin 1967-ci ildə Rio-de-Janeyro şəhərində keçirilmiş toplantısında ilk dəfə Xüsusi Əvəzetmə Hüququ (SDR) sxemindən istifadə edilməsi tövsiyə olundu. 1969-cu ildə BVF üzvləri SDR ilə işləməyə imkan yaratmaqdan ötrü fondun nizamnaməsinə əlavə etmək barəsində razılıq əldə etdilər. SDR-ə digər valyutalara, misal üçün, dollara yanaşılan kimi yanaşılmalıdır. SDR kursu hər gün olmaqla bir neçə aparıcı dönərli valyutanın kursuna əsasən müəyyənləşdirilir. SDR-in ilk emissiyası 1970-ci ildə oldu. BVF öz əsas əməliyyatlarını SDR-lə hesablayır.

BVF nizamnaməsi 1976-cı ildə Yamaykanın Kingston şəhərində imzalanmış Yamayka sazişindən sonra başlıca dəyişikliyə məruz qaldı. Saziş beynəlxalq valyuta sistemində qızılın əhəmiyyətini azaltdı, valyutaların üzən kursunu qəbul etdi, SDR-in

qiymətinə və onun tətbiq dairəsinə yenidən baxdı və İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələrin lehinə BVF-nin qızıl ehtiyatlarının satılmasına icazə verdi.

Fondun nizamnamə kapitalı 238 mlrd. SDR təşkil edir. (1 SDR=1,5USD) Üzv dövlətlərin kvotalarının artırılması yolu ilə 477 mlrd. dollara çatdırılması nəzərdə tutulmuşdur. SDR səbətində əsas valyutalar ABŞ dolları, yapon ieni, ingilis funtu, evro və 2016-cı ildə çin yuanı daxil edilmişdir.

Diagram 1.1. SDR səbətində valyutaların çəkisi [9, s. 15]

Nizamnamə kapitalı üzv dövlətlərin ödəmələri nəticəsində formalaşır və dövlətlər öz kvotalarının 25%-ni SDR, yaxud digər üzvlərin valyutasında, 75%-ni isə öz milli valyutada ödəyirlər. Kvota həcminə uyğun olaraq ali orqanda üzv dövlətlərin səs sayı müəyyən edilir. İcra şurası 24 icraedici direktorlardan təşkil edilir və onlar siyasətin müəyyən edilməsində həlledici rola malikdirlər. Direktorları BVF-da ən çox kvotası olan 8 dövlət – ABŞ, Yaponiya, Almaniya, Fransa, Böyük Britaniya, Çin, Rusiya, Səudiyyə Ərəbistanı. Digər 176 dövlət 16 qrup olaraq birləşərək öz icraedici direktorlarını seçirlər. Adətən dövlətlər qruplaşarkən tarixi bağlılıq prinsipi əsas götürür. Məsələn keçmiş SSRİ-nin mərkəzi Asiya dövlətləri Azərbaycan da daxil olmaqla İsveçrə rəhbərliyi altında qrupda birləşmişdir. [21] Afrikanın fransız dilli ölkələri digər bir qrupda birləşmişlər və s. Beynəlxalq Valyuta Fondunda ən böyük

kvotaya isə ABŞ sahibdir-17,8%. Bu kvota payının Fondun fəaliyyətində xüsusi önəmi vardır. Belə ki, məhz əsas kapitalda payın miqdarı həmin dövlətin səsvermə üstünlüyünü şərtləndirməklə Fondun fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyən edilməsində əhəmiyyət daşıyır. Hər bir üzv dövlət kapitaldakı payından asılı olmayaraq 250 baza səsi əldə edir və əlavə olaraq hər 100 min SDR paya görə əlavə 1 səs əldə edirlər. Bu halda əgər dövlət SDR-in emissiyası zamanı onu alırsa onun səs sayı hər 400 min SDR-ə 1 səs nisbətində artır. Lakin bu nisbət ümumi səslərin $\frac{1}{4}$ nisbətinə qədər arta bilər. Bu da onu göstərir ki Fondun kapitalında payı böyük olan dövlət onun qərarlarına təsir göstərmək imkanları əldə edir. İdarə Şurasının qərarları sadəcə səs çoxluğu ilə, yəni ümumi səslərin yarısından az olmamaqla qəbul edilir. Daha əhəmiyyətli, strateji xarakterli qərarlar üzrə səslər zamanı xüsusi çoxluğun səsi tələb olunur (müvafiq olaraq 70, 85%). Bununla belə ABŞ və AB Fondun qərarlarına veto qoymaq səlahiyyətlərinə malikdir. Buradan isə belə görünür ki, Fond ABŞ və AB maraqlarına uyğun qərarlar qəbul etmək məcburiyyətindədir. Bununla belə Fondun rəhbəri 2004-cü ildə açıqlama edərək inkişaf etməkdə olan ölkələrin və keçid dövrün yaşayan ölkələrin Fondun qərar qəbul etmə mexanizmində daha effektiv iştirakının nəzərdən keçirilməsi fikrini söyləmişdir. Təbii ki, bu həmin ölkələrin Fondu tənqid etməsi ilə bağlı fikirlər səsləndirməsinə cavab olaraq atılmış bir addım idi və hələ ki, bu istiqamətdə fəallıq müşahidə edilmir.

BVF-nun əsas funksiyaları kimi aşağıdakılar qeyd olunur:

- Pul siyasətində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi;
- Beynəlxalq ticarətin genişlənməsi;
- Kreditləşdirmə;
- Pul mübadiləsi məzənnəsinin stabilləşdirilməsi;
- Debitor dövlətlərə məsləhət xidmətinin təmin edilməsi;
- İqtisadçı mütəxəssislərin hazırlığının təşkili;
- Beynəlxalq maliyyə statistikasının standartlarının hazırlanması;
- Beynəlxalq maliyyə statistikasının hazırlanması və dərc edilməsi.

II Fəsil. Beynəlxalq valyuta fondunun fəaliyyət istiqamətləri və inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatına təsiri

2.1 Beynəlxalq valyuta fondunun üzv olduğu ölkələrə təqdim etdiyi xidmətlər və kredit imkanları

Artıq qeyd olunduğu kimi BVF üzv dövlətlərin maliyyə sabitliyi sahəsində siyasətlərini dəstəkləmək üçün bir neçə mexanizmlərdən istifadə edir və bu zaman üzv dövlətlərə təqdim edilən kreditlər bu problemlərin həllində daha səmərəli hesab edilir. BVF-nun əsas kreditləşdirmə mexanizmləri kimi aşağıdakılar nəzərdə tutulmuşdur:

- **Ehtiyat payı (Reserve Tranche).** Üzv dövlətin BVF-dan öz kvotasının 25%-i qədər miqdarında əldə edə biləcəyi xarici valyutada ilk porsiyası 1978-ci il Yamayka razılaşmasına qədər belə adlanmışdır. Əgər BVF üzv dövlətin milli valyutasının bir hissəsini digər ölkəyə kredit şəklində verirsə bu dövlətin ehtiyat payı artmış olur. Üzv dövlət tərəfindən BVF ilə kredit müqaviləsi əsasında həyata keçirilən ödəmələr isə dövlətin kredit vəziyyətini müəyyən edir. Ehtiyat payı və kredit vəziyyəti birlikdə həmin dövlətin BVF –də ehtiyat pozisiyasını müəyyən etmiş olur və üzv dövlətlərə təqdim edilən kreditlər də bu göstəricilərdən asılı olaraq müəyyənləşdirilir.
- **Kredit payı.** Üzv dövlət tərəfindən xarici valyutada alına bilən, onun ehtiyat payından yüksək miqdarda pul vəsaiti.(dövlət öz 100%-lik kvotasından tam olaraq istifadə etdikdən sonra) Lakin bu məbləğ həmin dövlətin kvotasının 200%-dən artıq ola bilməz və 4 dəfə, hər dəfə üçün 25% olmaqla verilə bilər. Bəzən BVF fəaliyyəti dövründə öz nizamnaməsinə uyğun olaraq bu limiti keçərək daha artıq kredit vermişdir (Upper Credit Tranches).
- **Stend-bay kredit razılaşması.** 1952-ci ildən tətbiq edilir. Üzv dövlətə zəmanət verir ki, müəyyən edilmiş məbləğ çərçivəsində və razılaşdırılmış şərtlərə əməl etməklə müəyyən edilmiş müddət ərzində dövlət BVF –dan maneəsiz şəkildə öz milli valyutasına dəyişdirməklə xarici valyuta əldə edə bilər. Kreditlərin bu formada verilməsi təcrübəsi özündə açıq kredit xətlərini ehtiva edir. 50-70-ci illərdə stend – bay kreditləri 1 illik, 1977-ci ildən isə 18 aya qədər, hətta 3 ilə qədər verilərək

ödəmə balansındakı kəsirin aradan qaldırılmasına yönəlmişdir.

- Genişləndirilmiş kredit mexanizmi (Extended Fund Facility) 1974-cü ildən tətbiq edilməkdədir və ehtiyat və kredit payı mexanizminin tamamlanmasına xidmət edir. Bu mexanizm daha uzun müddətə və kredit payından artıq miqdarda kreditlərin verilməsini nəzərdə tutur. Dövlətlərin bu kredit üçün BVF –na müraciət etməsi üçün əsas kimi həmin dövlətlərdə ciddi ödəmə balansı pozuntusu, istehsalatda, ticarətdə arzuolunmaz struktur dəyişikliklər göstərilməlidir. Bu kreditlər adətən 3 illik, zəruri olduqda 4 illik, müəyyən porsiyalarda (yarım ildə, yaxud kvartalda bir dəfə) təqdim edilir. Stend-bay və genişləndirilmiş kreditlərin verilməsində əsas məqsəd həmin dövlətlərdə makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanılması və struktur islahatlarının həyata keçirilməsidir.
- Kontingent Kreditləşmə Sistemi (Contingent Credit Lines) – Bu krediti digər kredit xətlərindən fərqləndirən əsas xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, bu kredit dövlətlərdə böhran baş verdikdən sonra deyil böhranın qabaqcadan müşahidə edilməsi ilə onun qarşısının alınması məqsədilə təqdim edilir. Kredit 1999-cu ildə maliyyə sahəsində böhranların bir ölkədən digərinə keçməməsi üçün iqtisadi siyasətlərin dəstəklənməsi məqsədilə açılmışdır. Bu kreditin ödənilməsi üzrə müddət qısa vaxt olaraq müəyyən edilib və ödəmə müddəti 1-1,5 il, maksimum isə 2-2,5 ildir.
- Kompensasiya məqsədli kreditlər (Compensatory Financing Facility, CFF) – 1969-cu ildə açılan bu kredit xətti iki növdə iqtisadi problemlərlə üzləşmiş dövlətlərə maliyyə yardımı olaraq tətbiq edilir. Birinci növ iqtisadi çətinlik kimi birja məhsullarının dünya bazarında qiymətinin kəskin düşməsi ilə dövlətin idxaldan daxil olan valyutanın kəskin azalması nəticəsində büdcə kəsirinin artması göstərilir. İkinci iqtisadi çətinlik isə dünyada ümumi qiymət artımı nəticəsində dövlətin ölkəyə idxal etdiyi məhsulların qiymətlərinin artması nəticəsində əlavə valyuta itkisi nəticəsində yaranmış çətinliklərdir. Bu kreditin əsas şərtləri Stend-Bay kreditinin şərtləri ilə demək olar ki eynidir, ancaq bu zaman əlavə faiz dərəcəsi tətbiq edilmir. Bununla belə bu kredit xəttində eyni şərtlərin olmasına və ümumiyyətlə Stend-Bay və Genişləndirilmiş Maliyyələşdirmə Kreditləri üzrə kreditlərlə eyni tipli olmasına

baxmayaraq, bu kreditdən istifadə edən zaman həmin bu iki kreditdən istifadə imkanı məhdudlaşdırılmır.

Cədvəl 2.1. BVF-nin maliyyə yardımları üzrə əsas göstəricilər. [1, 26]

Kreditin növü	Təyin olunmuş % dərəcələri	Qaytarılma şərtləri		
		Öhdəlik müddəti (il)	Gözlənilən müddət (il)	Ödəmə möhləti
Stend-Bay krediti (SBA)	əsas % dərəcəsi + əlavə %	3-5	2-4	kvartal
Genişləndirilmiş kreditlər (EFF)	əsas % dərəcəsi + əlavə %	4-10	4-7	Yarım illik
Kompensasiya edici kreditlər (SFF)	əsas % dərəcəsi	3-5	2-4	kvartal
Fövqəladə yardım	əsas % dərəcəsi	3-5	yoxdur	kvartal
əlavə ehtiyat krediti (SRF)	əsas % dərəcəsi + 300-500% hədləri	2-3	2-2	Yarım illik
Kontingent krediti (CCL)	əsas % dərəcəsi + 150-300% hədləri	2-2	1-1	Yarım illik
Yoxsulluğun azaldılması və inkişaf kreditləri	İllik 0,5%-lə	5-10	yoxdur	Yarım illik
Xidmət haqqı (həyata keçirmək üçün haqq)	0,5%	-	-	-

28 noyabr 2000-ci ildən başlayaraq yuxarıda göstərilmiş kredit xətləri üzrə maliyyə vəsaitlərinin gözlənilən vaxtda ödənilməsi tələb olunur. Bundan başqa dövlətlərdən pul köçürülərkən birdəfəlik xidmət haqları da alınır. Xidmət haqqı müxtəlif cür tutulur: əvvəlcədən, yaxud ölkələrin öz kvotasının 100%-ə qədər istifadə etməsinə qədər, 25%-dən bir, 100%-dən sonra isə 10%-dən başlayaraq xidmət haqqı tutulur. İlk 25%-dən isə alınmır. Xidmət haqqı **Cədvəl 2.1-də** göstəriləndiyi kimi 0,5%-dir.

Bununla belə BVF-nun maliyyələşdirmə mexanizmləri yuxarıdakılarla bitmir. BVF-nin Fövqəladə Komək məqsədilə maliyyələşdirmə mexanizmi də mövcuddur. Və bu yardım təbii fəlakətlər zamanı – daşqın, qasırğa, zəlzələ, ərzaq çatışmazlığı və s. baş verdikdən sonra verilir. Fövqəladə kömək qəfil və gözlənilməz təbii fəlakətlər nəticəsində tədiyyə balansında meydana çıxmış çətinlikləri aradan qaldırmaqda üzv dövlətlərə yardım forması kimi 1962-ci ildən tətbiq edilməyə başlamışdır. Üzv dövlətlər onların institusional və inzibati potensialını sarsıdan hərbi münaqişələrlə üzləşdiyi təqdirdə də 1995-ci ildən etibarən bu yardım forması ilə təmin edilə bilər.

Ümumiləşdirmə aparsaq, BVF-nin təqdim etdiyi kreditlər imtiyazlı və imtiyazsız olmaqla iki cür təqdim edilir. Aşağı gəlirli dövlətlər BVF-dən PRGF krediti (Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi) üzrə az faiz dərəcəli (imtiyazlı) borclar ala bilərlər. Digər imtiyazsız borclar isə yuxarıda sadalanmış kreditləşmə xətti üzrə təqdim edilir.

PRFG - (Poverty Reduction and Growth Facility) Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi Artımın Maliyyələşdirilməsi Mexanizmi – kasıb dövlətlərin iqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasında mühüm alət hesab edilir. BVF 1970-ci illərin sonlarından başlayaraq aşağı gəlirli ölkələrə öz iqtisadiyyatlarında meydana çıxan ciddi problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə yardımlar edir. Bu ölkələrə təqdim edilən maliyyə vəsaitləri az faiz dərəcələri ESAF (Enhanced Structural Adjustment Facility – Strukturun yaxşılaşdırılması kreditləri) kredit xətləri üzrə açılırdı. 1999-cu ilin noyabrında BVF tərəfindən qəbul edilmiş qərara əsasən ESAF kreditləri PRGF kreditləri ilə əvəz olundu. Adından da göründüyü kimi bu kreditlərin açılmasının

əsas məqsədi yoxsulluğun azaldılması istiqamətində islahatların dəstəklənməsindən ibarətdir. PRGF kreditlərinin yaranması o zaman iqtisadi vəziyyəti ağır olan dövlətlərin böhranlarının ümumdünya iqtisadiyyatına vurduğu zərbə ilə əlaqədar idi. 1986-1999-cu illər ərzində 3,2 mlrd. əhaliyə malik olan 56 ölkə BVF-dan SAF və ESAF (ESAF SAF-ın nisbətən güzəştli variantıdır) kreditləri əldə etmişdir. Bununla belə bu kreditləri əldə edən dövlətlərin iqtisadiyyatında elə bir ciddi canlanma qeydə alınmadı və nəticədə beynəlxalq təşkilatlar, donor dövlətlər bu siyasətə yenidən baxmaq məcburiyyətində qaldılar. Beləliklə, 1999-cu ildə BVF və Dünya Bankının illik yığıncağında üzv ölkələrin nazirləri yeni iqtisadi strategiya qəbul etməli oldular. Bu strategiyaya əsasən BVF və Dünya Bankının imtiyazlı borc siyasətinə əsaslanaraq aşağı gəlirli dövlətlərdə yoxsulluğun azaldılması istiqamətində proqramların qəbul edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Yeni strategiyanın fərqləndirici xüsusiyyəti ondan ibarət idi ki, aşağı gəlirli dövlətin iqtisadi xüsusiyyətləri maliyyə siyasətində nəzərə alınırdı. Lakin bu strategiyanın müəyyən çatışmazlıqları var idi, məsələn dövlətlərdən lazımi səviyyədə səy tələb edilirdi və bəzən müəyyən sahədə nailiyyətin əldə edilməsi üçün uzun müddət vaxt tələb olunurdu. Maliyyə və iqtisadi sahədə lazımi səviyyədə irəliləyişin əldə edilməsi üçün dövlət Yoxsulluğun Azaldılması Strategiyası Sənədi üçün kredit almaq üçün lazım olan mühüm sənəd – tədbirlər planı hazırlamalı və BVF-na təqdim etməlidir. Bu geniş plan BVF-na bu dövlətə effektiv maliyyə yardımını göstərmək üçün imkan verir. BVF bu plana əsasən dövlətin atacağı addımları nəzərdən keçirirək qiymətləndirmə aparır. Beləliklə BVF tərəfindən təqdim edilən PRGF üzrə maliyyə dəstəyi Yoxsulluğun Azaldılması Strategiyası Proqramına əsaslanır. Bu sənədin hazırlanması da müəyyən mərhələlərdən keçir və dövlət tərəfindən müxtəlif beynəlxalq və yerli təşkilatlara, xüsusi ilə Dünya Bankı ilə əməkdaşlıq çərçivəsində hazırlanır. PRGF üzrə təqdim edilən kreditlərin faiz dərəcələri illik 0,5%-dir. Ümumi borcun qaytarılması üçün tələb olunan vaxtı isə 10 ildən artıq deyildir. PRGF üzrə təqdim edilən az faiz dərəcəli kreditlər 1987-ci ildə yaradılmış PRGF xəzinəsi tərəfindən maliyyələşdirilir və bu xəzinədarlığın iş prinsipi bunlardır:

- Donor dövlətlərin mərkəzi banklarından, hökumətlərdən, dövlət institutlarından borc alaraq onun PRGF kredit xətti ilə müvafiq dövlətlərə təqdim edir.
- Donor dövlətlərin hüquqlarının qorunması məqsədilə onların təhlükəsizliyini qorumaq üçün ehtiyat hesablar yaradır. Bu zaman kredit verilərkən onu alan dövlətin qaytarmaq imkanları analiz edilir.

Ehtiyat hesabın formalaşması isə BVF-nun 1970-ci illərin ortalarından başlamış qızıl satışlarından və investisiya gəlirlərindən təşkil olunur. Ehtiyat hesabı PRGF üçün bütün borc verən dövlətlərin ümumi razılığı nəticəsində məqsədli surətdə istifadə edilə bilər. Hazırda PRGF kreditlərinin 17 donoru var (Kanada, Çin, İspaniya hökumətləri, Fransa İnkişaf Agentliyi, İtaliya Bankı, Almaniya, Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Bankı, Koreya Bankı, Niderland Bankı, Norveç Bankı, OPEC-in Beynəlxalq İnkişaf Fondu, İspaniya Bankı, İsveç Konfederasiyası, İsveç Milli Bankı, Belçika Milli Bankı, Danimarka Milli Bankı. Misir Mərkəzi Bankı).

Azərbaycan Respublikası da BVF-nin PRGF kreditlərindən faydalanmışdır. Ölkəmiz 2001-ci ildə Fonddan 54,71 milyon SDR miqdarında PRGF krediti əldə edərək yoxsulluğun azaldılması istiqamətində tədbirləri uğurla icra etmişdir. [22]

Ümumiyyətlə BVF ölkələrə yalnız PRGF kreditləri üzrə yox, həm də xarici borcu qaytarmaqda çətinlik çəkən dövlətlərə HİPC kreditləri üzrə də borclar verir ki, bu məhz dövlətin xarici borcdan xilas olması məqsədilə təqdim edilir. Aşağı faizli krediti əldə edərək xarici borcu bağlayan dövlət daha sonra BVF-nin müvafiq kreditini ödəyib qurtarmaq üçün öhdəlik götürür. Cədvəl 2.3-də 2016-cı il ərzində yoxsulluğun azaldılması istiqamətində dövlətlərə verilmiş kreditlərin həcmi əksini tapmışdır.

Cədvəl 2.3. 2016-cı il ərzində yoxsulluğun azaldılması istiqamətində dövlətlərə verilmiş kreditlərin həcmi (mln. SDR) [9, s. 72]

Dövlətlər	Qüvvəyə minmə tarixi	Təsdiq edilmiş məbləğ
Genişləndirilmiş kredit mexanizmi çərçivəsində təqdim edilmiş 3 illik kreditlər		
Qvineya-Bisau	10 iyul 2015	17,0
Haiti	18 may 2015	49,1
San-tome və Prinsipi	13 iyul 2015	4,4
Genişləndirilmiş kredit mexanizminə çıxış imkanlarının artırılması çərçivəsində təqdim edilmiş kreditlər		
Burkino Faso	5 iyun 2015	24,1
Niger	30 noyabr 2015	41,1
Sierra-Lion	16 noyabr 2015	46,7
Stend – bay kreditləri		
Keniya	14 mart 2016	354,6
Mozambik	18 dekabr 2015	204,5
Təcili kreditləşmə mexanizmi çərçivəsində verilmiş kreditlər		
Dominikan	28 oktyabr 2015	6,2
Mərkəzi Afrika Respublikası	14 sentyabr 2015	8,4
Madaqaskar	18 noyabr 2015	30,6
Nepal	31 iyul 2015	35,7
Vanautu	5 iyun 2015	8,5
Cəmi		830,8

Bununla yanaşı Fond ölkədən müəyyən edilmiş şərtlərə əməl edilməsini tələb edir ki, bu tələb də kredit payının vəziyyətinə görə sərtləşdirilir. Bəzi şərtlər isə kredit təqdim edilənə qədər icra edilməlidir. Dövlətlərin öhdəlikləri, icra edəcəkləri maliyyə-iqtisadi tədbirlər “Niyyət məktubu”nda, yaxud “İqtisadi və Maliyyə siyasəti

barədə memorandum”da öz əksini tapır ki, bu sənəd də BVF-na təqdim edilməlidir. Dövlətlərin öhdəlikləri yerinə yetirməsi xüsusi meyarlar əsasında müəyyən edilir və meyarlar olaraq makroiqtisadi göstəricilərin miqdarı, institusional dəyişikliklərlə bağlı struktur islahatları ola bilər. Əgər dövlət tərəfindən öhdəliyin yerinə yetirilmədiyi aşkar olunarsa bu halda BVF onun kreditləşməsinə məhdudlaşdırır və növbəti tranşın təqdim edilməsini dayandırır.

2.2. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi problemlərinin təhlili.

İnkişaf etməkdə olan dövlətlər dedikdə az inkişaf etmiş dövlətlər, nəzəri cəhətdən adambaşına düşən ÜDM göstəricisinə görə aşağı qiymətləndirilən dövlətlər daxildir. Bu ölkələrin sənayesi zəif inkişaf etməklə, inkişaf etmiş dövlətlərdən iqtisadi asılılığı ilə xarakterizə edilir. Bəzən inkişaf etməkdə olan bəzi dövlətlər inkişaf etmiş dövlətlərə məxsus müəyyən keyfiyyətləri özündə ehtiva da edə bilər. Məsələn, Argentina inkişaf etməkdə olan ölkə olsa da, əhalinin savadlılığı baxımından inkişaf etmiş ölkələr səviyyəsindədir. [23] Bununla belə inkişaf etməkdə olan ölkələrin müəyyən edilməsi ilə bağlı xüsusi bir qayda yoxdur və adətən İqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf təşkilatına daxil olmayan ölkələr bu kateqoriyaya aid edilir. 1960-cı illərdə bu təşkilata daxil olan ölkələrin sayı artaraq 35 olmuşdur ki, bunun da əksəriyyəti AB üzvü olan dövlətləridir. İƏİT-ə daxil olan dövlətlər dünya ÜDM-nun 60%-ni verir. İƏİT-ə daxil olan ölkələr: AB ölkələri, Avstraliya, İsrail, Kanada, Meksika, Yeni Zelandiya, ABŞ, Türkiyə, Çili, Cənubi Koreya, Yaponiya.

Eyni zamanda İƏİT-in üzv dövlətlərinə münasibətdə tələblərinə əsasən demək olar ki, inkişaf etməkdə olan ölkələr, həmçinin demokratik idarəetmə, azad bazar iqtisadiyyatı, sənayeləşmə, sosial proqramlar və insan hüquq və azadlıqlarının aşağı standartlarına malik olan ölkələr kimi qiymətləndirilir. Bununla belə İƏİT-na Meksika və Türkiyə kimi dövlətlər də daxildir ki, onların da adambaşına düşən ÜDM azdır. Təşkilata daxil olan bəzi ölkələrdə hətta müxtəlif zamanlarda vətəndaş müharibələri, çevrilişlər və s. də baş vermişdir ki, bu da orada insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsini sual altında qoymuşdur. Bu baxımdan “inkişaf

etməkdə olan ölkələr” terminini müəyyən edən konkret meyarlar yoxdur. Bəzi inkişaf etməkdə olan ölkələr orta həyat standartına malikdir, hətta Qətər dövləti adambaşına düşən ÜDM-ə görə dünyada birinci yerdədir. Buna görə də inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün xarakterik əlamət olaraq məsələn, səhiyyə sistemi, xəstəlik və ölüm hallarının strukturu götürülə bilər. Adambaşın düşən ÜDM göstəricisinə görə yüksək mövqedə qərarlaşmış dövlətlərdə xəstəliklər və onun nəticəsində ölüm halları bir qayda olaraq miqrantlarda müşahidə edilirsə, MDB, Şərqi Asiya və Afrika dövlətlərində bu hallar yerli əhali arasında müşahidə edilməkdədir. İnkişaf etmiş dövlətlər, eləcə də bir çox keyfiyyətlərinə görə inkişaf etmiş dövlətlərin xarakterini özündə birləşdirən dövlətlər iqtisadi ədəbiyyatda “yeni sənaye dövlətləri” adlanır. Bəzi iqtisadçılar belə hesab edir ki, inkişaf etməkdə olan dövlətlər siyahısına həm zəif inkişaf etmiş, həm də ən aşağı həyat göstəricilərinə malik ölkələr daxildir.

Hər-halda inkişaf müasir infrastruktur tələb edir. İnkişaf etmiş dövlətlər güclü iqtisadi sistemə malik, daimi iqtisadi yüksəliş nümayiş etdirən dövlətlər hesab edilməlidir. Bəzi dövlət başçıları öz siyasi çıxışlarında dövlətlərini inkişaf etmiş dövlət olaraq qiymətləndirir. Məsələn Çin özünü ən inkişaf etmiş dövlət sayır. Morqan Stenlinin 2014-cü ildə apardığı qiymətləndirməyə əsasən inkişaf etməkdə olan dövlətlərin iqtisadiyyatları dünya iqtisadiyyatının çəkisinin yarısını təşkil edir, halbuki 1997-98-ci illərdə bu göstərici 37% idi.

BMT-nin sabiq Baş Katibi Koffi Annan inkişaf etmiş dövlətləri belə xarakterizə edir: İnkişaf etmiş dövlət o dövlətdir ki, öz əhalisinə təhlükəsiz ətraf mühitdə azad və sağlam həyat bəxş etsin.

BMT-nin statistika bürosuna əsasən BMT sistemində inkişaf etmiş, yaxud inkişaf etməkdə olan ölkə anlayışı hüquqi baxımdan qəbul edilmir. Qeyd olunur ki, inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan dövlətlər sırf statistik rahatlıq üçün tətbiq edilir və heç bir hüquqi əsası yoxdur, dövlətlər bu amilə görə ayrı seçkiliyə məruz qala bilməz. BMT həmçinin qeyd edir ki, adətən Asiyada Yaponiya, Şimali Amerikada ABŞ və Kanada, Avstraliya və Yeni Zelandiya, Avropa inkişaf etmiş regionlar sayılır. Beynəlxalq ticarət statistikasına əsasən İsrail, Cənubi Afrika gömrük ittifaqı

da həmçinin inkişaf etmiş region sayılır. Avropada keçmiş Yuqoslaviya dövlətləri inkişaf etməkdə olan dövlətlər, Şərqi Avropa və MDB dövlətləri isə nə inkişaf etmiş, nə də inkişaf etməkdə olan dövlət sayılmır. 21-ci əsrdə 4 asiya nəhəngi – Hon-Konq, Sinqapur, Cənubi Koreya və Tayvan, həmçinin Kipr, Malta, Sloveniya inkişaf etmiş dövlətlər kimi nəzərdən keçirilir. Digər tərəfdən BVF-nun klassifikasiyasına əsasən bütün Şərqi Avropa dövlətləri, keçmiş SSRİ-yə daxil olan Asiya dövlətləri, həmçinin Monqolustan nə inkişaf etmiş, nə də inkişaf etməkdə olan dövlət kimi qeyd olunaraq bu ölkələr keçid iqtisadiyyatı dövlətləri kimi göstərilir. Bu baxımdan BVF daha sərt təsnifat apararaq aşağıdakıları xüsusi olaraq nəzərə alır:

1. Adambaşına düşən ÜDM;
2. İxracın diversifikasiyası; Belə ki, neft ixrac edən dövlətlər adambaşına düşən milli gəlirə görə yüksək göstəriciyə malik olsa da onların reytingi yüksək qiymətləndirilmir, çünki ixrac potensialında enerji resursları təxminən 70% təşkil edir;
3. Qlobal maliyyə sisteminə inteqrasiya.

Dünya Bankı isə fərqli təsnifat meyarlarından istifadə edərək dövlətlərin inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirir və gəlirə görə dövlətləri 4 qrupa ayırır. Beləliklə, iqtisadiyyatlar adambaşına düşən milli gəlirə görə səviyyələrə bölünür. [24]

1. Adambaşına düşən milli gəliri 975 dollar və daha az olan dövlətlər aşağı gəlirli;
2. Müvafiq olaraq 976-3855 dollar olan dövlətlər orta aşağı gəlirli;
3. Müvafiq olaraq 3856-11905 dollar olan dövlətlər yuxarı orta gəlirli;
4. Müvafiq olaraq 11906 dollardan yuxarı olan dövlətlər yuxarı gəlirli dövlətlər olaraq təsnif edilir.

Dünya Bankı bütün az və orta inkişaf etmiş dövlətləri inkişaf etməkdə olan dövlətlər olaraq qəbul edərək, qeyd edir ki, bu termin sırf hesabatların hazırlanması zamanı rahatlıq üçün istifadə edilir və dövlətlərin inkişaf səviyyələri bir-birindən fərqlənir, eləcə də inkişaf etmiş dövlət o demək deyildir ki, artıq həmin dövlət inkişafın son mərhələsini başa vurmuşdur. Dünya bankı vurğulayır ki, gəlir üzrə bölgünün aparılması dövlətin inkişafının müəyyən edilməsi üçün əsas ola bilməz.

İlk dəfə olaraq “inkişaf etməkdə olan bazar” anlayışı 1980-ci illərdə Dünya Bankı iqtisadçısı Antuan van Aqtməlem tərəfindən istifadə edilmişdir.

Beləliklə inkışaf etmiş dövlətlər müvafiq statistik göstəricilərə görə müəyyən edilir ki, bu zaman da insan faktoru önə çəkilməlidir: adambaşına düşən milli gəlir, orta ömür uzunluğu, savadlılıq səviyyəsi və s. BMT bu göstəricilərə əsasən insan potensialının inkışafı indeksini işləyib hazırlamışdır ki, bu da dövlətlərin insan inkışafı baxımından təsnif edilməsində mühüm rol oynayır.

İnkışaf etməkdə olan ölkələr sənayeləşmənin yüksək səviyyəsinə çatmadığından onların əhalisi də orta, yaxud aşağı səviyyəli həyat şəraitinə malik olurlar.

Maraqlıdır ki, ölkənin aşağı gəlirli olması ilə əhalinin yüksək artımı arasında bağlılıq vardır. Bəzən isə dövlətin inkışaf səviyyəsi ilə bağlı digər terminlər: az inkışaf etmiş dövlətlər, iqtisadi baxımdan zəif inkışaf etmiş dövlətlər, 3-cü dünya ölkələri və s. Əksinə inkışaf etmiş ölkələr birinci dünya ölkələri, sənaye dövlətləri olaraq adlandırılır. Bununla belə nə inkışaf etmiş, nə də inkışaf etməkdə olan ölkələrin həyat standartları tam oxşar deyildir və inkışaf etməkdə olan ölkələrdə bu fərqlər daha aydın müşahidə edilməkdədir. İnkışaf etməkdə olan dövlət konsepsiyası bu və ya digər adla bir çox müxtəlif nəzəriyyələrdə - müstəmləkəçilik nəzəriyyəsində, azadlıq teologiyasında, marksizm nəzəriyyəsində, anti-imperializm və iqtisadi siyasət nəzəriyyələrində vurğulanır.

İnkışaf etməkdə olan ölkələr dünya ölkələrinin 4/5 hissəsini təşkil edir və burada 80% dünya əhalisi yaşayır. İnkışaf etməkdə olan ölkələrin göstəriciləri aşağıdakılar olaraq qeyd olunur:

- Bu ölkələrin inkışafına onların müstəmləkə keçmişi əsaslı dərəcədə təsir göstərir;
- Zəif inkışaf və geridə qalma;
- Spesifik sosial və iqtisadi problemlər;
- Aqrar-xammal yönü iqtisadiyyatın spesifik olması, istehsalın aşağı səviyyəsi, inkışaf etmiş dövlətlərin inkışafına xidmət etmək.
- Cəmiyyət strukturlarının inkışaf etməməsi, onun strukturunun özünəməxsusluğu

ümumi maraqların qorunub saxlanması)

Dövlətlərin əksəriyyətinin 60-cı illərdə müstəqillik əldə etdi. 60-80-ci illər onların inkişafı üçün ən pis dövr kimi qiymətləndirilir. Bu baxımdan yuxarıda qeyd olunanların davamı olaraq yeni mənfi faktorlar üzə çıxmağa başladı:

- Demografik partlayış. Əhalinin yüksək sürətlə artması adambaşına düşən milli gəlirləri aşağı salmağa başladı. Lakin bu müvəqqəti hal olaraq davam edir. Belə ki, müəyyən vaxtdan sonra, məsələn dövlət məcbur olub demografik siyasət həyata keçirdikdən sonra vəziyyət normallaşmağa doğru gedir.
- Siyasi və iqtisadi müstəqilliyin əldə edilməsi. Dövlətlər əvvəl öz müstəmləkəçilərinin himayəsində idilər. Həmin dövlətlər öz himayəsində olan dövlətlərin beynəlxalq əmək bölgüsündə iştirakını təmin edirdilər, rəqiblərdən qoruyurdular, valyuta sabitliyini təmin edirdilər. Hər halda bu müstəmləkə siyasəti yeridən dövlətlərin də iqtisadi maraqlarına cavab verirdi. Ancaq müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün bu dünya iqtisadiyyatı ilə əlaqələrin qurulması, valyuta tənzimlənmələri onların özlərinin siyasətindən asılı idi və bu da təbii ki problemlərlə müşayiət olunurdu.
- Bir çox dövlətlərdə siyasi mədəniyyətin, demokratik ənənələrin, milli rəhbərin olmaması, kütləyə demokratik təsir vasitələrinin olmaması ilə hərbi gücə üstünlük verilməsi.
- 1960-cı ildə adambaşına düşən büdcə xərclərinin orta rəqəmi 14 ABŞ dolları, 1 hərbiçi üçün isə 3555 ABŞ dolları olmuşdur. Müvafiq rəqəmlər 1990-cı il üçün 30 dollar və 7660 dollar təşkil etmişdir. Nəticədə sərt fiskal siyasət həyata keçirilmiş, büdcə defisiti halları və yüksək inflyasiya baş vermişdir. Bu əhalinin gəlirlərini aşağı salmış, daxili bazarın imkanlarını məhdudlaşdırmışdır. Aşağı maaş korrupsiyaya yol açmışdır.
- Daimi müharibələr, ərazi mübahisələri, etnik qarşıdurmalar uzunmüddətli olmuşdur. Məsələn Peruda vətəndaş müharibəsi 16 il, Efiopiyada 17 il, Banqladeşdə 21 il, Əfqanıstanda 23 il, Filippində 24 il, Çadda 29 il. Təkcə 90-cı illərdə münaqişələrdə 4 milyon insan həlak olmuşdur.
- SSRİ-nin inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadiyyatının sosializm quruculuğu

istiqamətində addımları. 80-ci illərin sonunda SSRİ və onun kommunist müttəfiqləri 90 ölkədə 3,3 min sənaye müəssisələri tikib istifadəyə vermişdir. Bu ölkələr özlərinin mərkəzləşmiş iqtisadiyyatlarını quraraq bazar, özünütənzimləmə qanunlarından imtina edərək, kapitalist ölkələrindən özlərini təcrid etmişlər. Bu təcrid siyasəti, iqtisadi inkişafı ləngitmiş nəticədə bu ölkələr hazırda aşağı inkişaf göstəriciləri nümayiş etdirməkdədirlər. İqtisadiyyatın sosial model əsasında qurulması bu ölkələrin inkişaf etmiş ölkələrlə rəqabət aparmasını mümkünəş etmişdir.

İqtisadi inkişaf göstəricilərinə görə BMT və digər beynəlxalq təşkilatlar inkişaf etməkdə olan ölkələri 3 əsas qrupa bölür:

- Birinci qrup, adambaşına düşən milli gəlirə görə yüksək göstəriciyə malik dövlətlər (Küveyt, Sinqapur);
- İkinci qrup adambaşına düşən milli gəlirə görə orta mövqeyə malik ölkələr (əsas neft ixrac edən ölkələr, hansı ki, onların ixracında neft məhsullarının payı 50%-dən artıq təşkil edir)
- Üçüncü qrup – yoxsul ölkələr. Bu ölkələrdə adambaşına düşən milli gəlir 750 ABŞ dollarını keçmir. Bura Latın Amerikası, Tropik Afrika və Hindistan daxildir.

Maraqlı məqam ondan ibarətdir ki, 70-90-cı illərdə yoxsul ölkələrin sayı azalmamış, əksinə 2 dəfə artmışdır. Yoxsul ölkələrin təxminən 50-yə yaxını inkişaf etməkdə olan ölkə kimi səciyyələndirilir. Onların ərazisində dünya əhalisinin 2,5 % -i yaşasa da, dünya iqtisadiyyatında payı 0,1%-dir. Bu ölkələrdə adambaşına düşən gəlir, orta inkişaf etməkdə olan ölkələrin müvafiq göstəricisinin 24%-ni təşkil edir.

Beləliklə Dünya Bankı qrupundan fərqli olaraq BVF –nın fəaliyyəti qısamüddətli makroiqtisadi böhranların aradan qaldırılmasına yönəlmişdir. Dünya Bankı daha çox kasıb ölkələrə kredit verdiyi halda BVF xarici valyuta çatışmazlığından əziyyət çəkən, maliyyə ehtiyacı olan üzv dövlətlərinin hamısına kredit vermək səlahiyyətinə malikdir.

2.3. Beynəlxalq Valyuta Fondunun inkişaf etməkdə olan ölkələrə baxışı və nizamnamələri

Yaxın Şərq, Şimali Afrika, Əfqanıstan və Pakistan kimi dövlətlərdə münaqişə ocaqları getdikcə dərinləşir. 90-cı illərdə baş vermiş münaqişələrin miqyası və intensivliyi 2000-ci ildən başlayaraq daha da güclənmişdir. Münaqişələr hər şeydən öncə daxili fəsadlar yaratmaqla mülki əhalinin əziyyət çəkməsinə səbəb olmuşdur. Xüsusilə hərbi qeyri-dövlət subyektlərinin, məsələn İraq İslam Şam dövlətinin siyasi və hərbi fiqur olaraq Yaxın Şərqdə meydana gəlməsi humanitar fəlakəti daha da gücləndirmişdir. BMT-nin hesablamalarına görə təkcə Suriya münaqişəsi zamanı 250 min həlak olmuş, 1 milyondan artıq insan yaralanmışdır. Münaqişə saysız hesabsız qaçqın ordusunun yaranmasına gətirib çıxardı: 2015-ci il üzrə BMT-nin qaçqınların işləri üzrə ali komissarlığının qeydiyyatına düşməklə 19,3 milyon insan region daxilində, 9,3 milyon insan isə Yaxın Şərqin digər ölkələrinə məcburi olaraq köç etməyə məcbur oldu.

Təbii ki bu münaqişələr həm bu dövlətlərin, həm də qonşu dövlətlərin iqtisadiyyatlarına mənfi təsir göstərməli idi. Belə ki, hazırda Suriyada adambaşına düşən ÜDM müharibədən əvvəlki göstəricinin yarısı qədər, Yəməndə 2010-cu illə müqayisədə 40 faiz aşağı düşmüşdür. Dünya Bankının hesablamalarına görə Suriyada baş vermiş münaqişə nəticəsində Livanda ÜDM ildə 3 faiz aşağı düşməkdədir.

Münaqişələr həmişə iqtisadi aktivliyə müxtəlif istiqamətlərdə mənfi təsirlər göstərməkdədir. İlk növbədə münaqişələr baş vermiş itkilər nəticəsində insan kapitalını fiziki olaraq azaldır, iqtisadi əhəmiyyətli infrastrukturunu məhv edir, insanların kütləvi yerdəyişməsinə gətirib çıxardır, sənaye müəssisələrini və ticarət yollarını dağıdır. Bütün bunlar qeyri-müəyyənlik yaratmaqla potensial iqtisadi geriləməyə gətirib çıxardır. Bu zaman daha çox əhalinin zəif və həssas təbəqəsi əziyyət çəkir. Belə ki, dövlət onsuzda azalan gəlirlərini müdafiə və təhlükəsizlik xərclərinə yönəldir, qonşu ölkələr isə qaçqınların problemlərinə maliyyə və vaxt ayırmalı olur. Nəticədə nəzərdə tutulan sosial proqramlar, dövlət xidmətləri ikinci plana keçir.

BVF –nün münaqişə baş vermiş regionlara xüsusi yanaşma tərzı mövcuddur. Bu zaman Fond daha çox münaqişə baş vermiş dövlətlərə qonşu olan dövlətlərə münaqişə nəticələrinin aradan qaldırılması istiqamətində tədbirlər irəli sürür. Bu tədbirlər münaqişələr nəticəsində qaçqınlar qəbul edən dövlətlərin makroiqtisadi sabilliyinin qorunmasına və maliyyələşmənin təmin edilməsi üçün beynəlxalq səylərin güclənməsinə gətirib çıxardır.

Uzunmüddətli perspektiv üçün münaqişələrin iqtisadi fəsadlarının qarşısının alınması sahəsində məsləhətlərin verilməsi, tələb olunan miqdarda maliyyələşmə və potensialın inkişaf etdirilməsi istiqamətində atılmış addımlar makroiqtisadi tənəzzülün qarşısının alınmasında, gələcəkdə isə münaqişədən sonrakı dövrdə iqtisadi artımın əldə edilməsi və iqtisadiyyatın dirçəldilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Xüsusilə, Fondun potensialın inkişafına xidmət edən regional dəstək mərkəzləri – Yaxın Şərqə texniki dəstək üzrə regional mərkəz və BVF-nin Yaxın Şərq üzrə iqtisadi və maliyyə mərkəzi- BVF –nin münaqişə dövrləri üçün zəngin təcrübəsindən istifadə edərək bu dövlətlərə islahatların həyata keçirilməsinə köməklik göstərir ki, bu da struktur maneələrin aradan qaldırılmasında, daha yüksək və effektiv nəticənin əldə edilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

2004-2014-cü illərdə Yaxın Şərqin iri neft istehsal edən dövlətlərinin böyük əksəriyyətində yeksək iqtisadi artım müşahidə edilmişdir ki, bu da ilk növbədə neft qiymətlərinin artımı ilə əlaqədar idi. 2014-cü ildən başlayaraq neftin qiymətinin 70 faizdən də çox aşağı düşməsi, eləcə də neftin aşağı qiymətlərinin uzun müddət sabit qalacağı barədə aparıcı beynəlxalq təşkilatların proqnozu onu deməyə əsas verir ki, bu ölkələr çətin vəziyyətlə üz-üzə qalmışdır.

Əlavə olaraq bu regionda münaqişə vəziyyətinin yaxşılaşması istiqamətində ciddi bir dəyişikliyin baş verməməsi də həmin dövlətlərin iqtisadi artımına təsir göstərməkdədir. BVF –nün İcra şurasının 2 mart 2016-cı il iclası məhz bu regionda neft istehsalçılarının neftin yeni qiymətlərinə uyğunlaşması istiqamətində hansı tədbirlər görəcəyini planlaşdırmaq məqsədilə keçirilmişdir. Neftin qiymətinin kəskin

aşağı düşməsi bu regionda dövlətlərin büdcəsinə və daxili iqtisadi vəziyyətinə mənfi təsir göstərmişdir.

Beləliklə Fars Körfəzi üzrə ərəb dövlətlərinin əməkdaşlıq təşkilatına daxil olan ölkələrin və Əlcəzairin neft ixracından daxil olan gəlirləri 2015-ci ildə 315 mlrd dollar, 2016-cı ildə 130 mlrd dollar azalmışdır ki, bu da 2013-cü illə müqayisədə 2016-cı ildə ÜDM 21 faiz azalmasını şərtləndirmişdir. [9, S. 26]

Bu halda ilkin cavab tədbirləri olaraq ehtiyat vəsaitlərdən istifadə həyata keçirildi, 2015-ci ilin ikinci yarısında kəsinin azaldılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirildi. Əsas islahatlar ondan ibarət idi ki, dövlət xərclərinin azaldılması və neft qiymətlərinin yüksək olduğu vaxtlarda həyata keçirilmiş maliyyətutumlu layihələrdən imtina edilməsi siyasəti həyata keçirildi. Bir çox dövlətlər məcburi olaraq enerji resurslarının, xüsusi olaraq kommunal xidmətlərin qiymətlərinin artırılmasına, bəzi dövlətlər isə qiymətlərin sərbəst müəyyən edilməsi siyasətinə üstünlük verdilər. Bir çox dövlətlər hazırda yeni maliyyə mənbələri axtarır, bəzi dövlətlər isə yeni vergi siyasətinin üzərində işləyirlər.

BVF belə hesab edir ki, neftin qiymətinin bu səviyyədə qalması dövlətlərin büdcə-vergi siyasətini sərtləşdirməsi ilə nəticələnir və buna baxmayaraq bu regionda iqtisadi artım gələcəkdə də aşağı səviyyədə qalacaqdır.

Bu halda əsas addım kimi iqtisadiyyatın neftdən asılılığının qarşısının alınması istiqamətində islahatların işlənilib hazırlanmasıdır. Dövlət xərclərinin artırılması siyasəti artıq iqtisadi baxımdan səmərəli deyildir. Bu baxımdan dövlət orqanları tərəfindən özəl sektorun inkişafı ilə bağlı tədbirlərin görülməsi təşviq edilməlidir ki, bu da yeni iş yerlərinin açılması və artan tələbata uyğun olaraq məşğulluq səviyyəsinin yüksək saxlanılmasına xidmət etməlidir.

2016-cı il mart ayında Hindistanın Nyu-Dehli şəhərində BVF və Hindistan Hökumətinin birgə təşkilatçılığı ilə Asiya-Sakit okean ölkələrinin iştirakı ilə “Asiyada inkişaf” adlı konfrans keçirilmişdir. Üçgünlük tədbir zamanı qarşıdakı illərdə regionda sosial-iqtisadi inkişafa təkan verəcək məsələlər ətrafında fikir müzakirələri aparılmışdır. Konfransda əsas müzakirə iqtisadi inkişafın asiya modelini

müzakirə etmək olmuşdur: qeyri-bərabər gəlir, demoqrafik dəyişikliklər və gender məsələləri, infraqururura investisiyalar, iqlim dəyişikliyi, kapital axınının idarə edilməsi, maliyyə inteqrasiyası.

Konfransın nəticəsi olaraq BVF və Hindistan hökuməti kadr hazırlığı və texniki yardım üzrə Regional mərkəzin yaradılması barədə razılıq imzalanmışdır. Mərkəz Banqladeş, Butan, Hindistan, Maldiv adaları, Nepal və Şri-Lanka dövlətlərinin potensialının inkişaf etdirilməsi məqsədini daşıyır. Razılıq barədə memorandumun əldə edilməsi Hindistanın Nyu-Dehli şəhərinin regionda inteqrasiya mərkəzinə çevrilməsini təmin etmişdir. 2015-ci ildə İndoneziyanın Cakarta şəhərində baş tutmuş konfransın əsas mövzusu isə Asiyanın inkişaf tempini dəstəkləmək məqsədini daşıyaraq maliyyə sahəsində müasir innovasiyaların tətbiq edilməsi və maliyyə xidmətlərinə əlçatanlığının təmin edilməsi qərara alınmışdır. İndoneziya hökuməti ilə birgə təşkil edilmiş “Asiyanın gələcək maliyyəsi: inkişafın maliyyələşdirilməsi” konfransı infraqurururun inkişafına yönəlmiş investisiyaların dəstəklənməsi məqsədilə maliyyə bazarlarının rəqabət qabiliyyətinin artırılması və inteqrasiyasının gücləndirilməsi tədbirlərinin müzakirəsi ilə yadda qalmışdır.

2016-cı ilin aprelində Nauru BVF –nün 189-cü üvü olaraq təşkilatın sıralarına qatıldı. **[9, s. 30]** Nauru Tuvala dövlətindən sonra BVF –nin tərkibində sayca ikinci kiçik kvotaya malik dövlət olaraq müəyyən edildi. Onun kvotası 2 mln SDR təşkil edir.

Bu dövlətin maliyyə gəlirləri fosfat hasilatı ilə və balıq ovu ilə formalaşır və son illər nisbətən iqtisadi artım əldə edilmişdir. BVF –yə və eyni zamanda Dünya Bankına qəbul edilməklə bu dövlət iqtisadi islahatlar və inkişaf məsələləri üzrə hökumətlərinə yardım imkanı, eləcə də kredit almaq imkanı əldə etmişdir. Nauru artıq BVF-dən, həmçinin Fondun Fijidə yerləşən Sakit okean üzrə texniki yardım mərkəzindən texniki yardım alır.

Nepal dövləti Katmandu şəhərində 2015-ci il 25 aprel tarixində baş vermiş zəlzələnin nəticələrini hələ də aradan qaldıraraq qurtarmamışdır. 9 min insan həlak olmuş, 2300 nəfər yaralanmış, 100 minlərlə insan evsiz-əşiksiz qalmışdır.

Ümumilikdə 8 milyon insan, xüsusilə kənd yerlərində yaşayan əhali aşağı keyfiyyətli evlərdə yaşadığına görə fəlakətdən əziyyət çəkmişdir. Zəlzələdən sonra Katmanduya səfər edən BVF missiyası makroiqtisadi vəziyyəti qiymətləndirmiş, rekonstruksiya və yenidən bərpa ilə bağlı büdcə və ödəmə balansının maliyyələşdirilməsi ilə bağlı ehtiyacları müəyyən etmişdir. 2015-ci ildə donor ölkələrin keçirdiyi konfrans nəticəsində Nepal dövlətinə rekonstruksiya məqsədilə 4 mlrd ABŞ dolları həcmində kredit və qrant formasında maliyyə dəstəyinin göstərilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

2015-ci il 31 iyul tarixində BVF icra şurası Nepal hökumətinin müraciətinə əsasən zəlzələ dağıntılarının nəticələrinin aradan qaldırılması məqsədilə 50 mln dollar kreditin verilməsinə müsbət qərar çıxarmışdır. Pul vəsaiti sürətli kreditləşdirmə mexanizmi çərçivəsində güzəştli faiz dərəcəsi ilə (0%) 5 il 6 ay müddətinə Nepala təqdim edilmişdir.

Son illər BVF –nin söyləri nəticəsində Keniya və Tanzaniya kimi Şərqi Afrika dövlətlərində mobil valyuta və və bank əməliyyatları daha çox populyarlıq əldə etmişdir. Mobil platformalar üzərindən ödəmə xidmətlərinin tətbiq edilməsi maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarını sadələşdirmişdir. Finscope tədqiqat mərkəzinin apardığı tədqiqata əsasən qeyd olunan iki ölkədə mobil pul xidmətinin tətbiq edilməsi ilə əhalinin 2/3 hissəsi maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanları əldə etmişdir. Mobil imkanlar üzərindən bank əməliyyatlarının genişlənməsi uzun məsafələrlə təhlükəli formada nağd pul daşınmalarının aradan qalxmasına, eyni zamanda isə pul köçürmələrinin tariflərinin aşağı düşməsinə imkan yaratmışdır.

Məsələn Keniyada əhali bank hesablarına mobil platforma tətbiq edərək öz əmanətlərini toplayırlar. Bu ev təsərrüfatlarına, eləcə də xırda və orta sahibkarlara əvvəllər ənənəvi bank hesablarının açılması, pul vəsaitlərinin qorunması və müsbət reputasiya əldə etməklə gələcəkdə kredit götürmək imkanı əldə etmək kimi çətin işlərin öhdəsindən gəlməyə imkan yaratdı. Keniya və Tanzaniyada mobil əməliyyatlar ümumi əməliyyatların yarısını təşkil edir və kapital bazarının digər alətlərinin də əhatə olunması istiqamətində planlar işlənib hazırlanmışdır.

BVF böyük tədqiqat işlərindən sonra bank əməliyyatlarında mobil xidmətlərin

inkişafına dəstək verməyi qərara alaraq qeyd olunan dövlətlərə texniki yardım xidmətləri göstərərək qarşılıqlı inam əsasında bu platformanın təhlükəsizliyini və etibarlılığını təmin etmişdir.

Bundan əlavə Fond bu ölkələrlə mobil əməliyyatların tətbiqi ilə bağlı mütəmadi müzakirələr apararaq qiymətləndirmə və pul-kredit siyasətinin həyata keçirilməsi istiqamətində inkişaf perspektivlərini araşdırır.

Dominikanda 2015-ci ildə baş vermiş “Erika” tropik qasırğasının nəticəsində onlarla insan həlak olmuş və genişmiqyaslı dağıntılar qeydə alınmışdır. Mühüm infrastruktur obyektlər sıradan çıxmış, su təchizatı və kanalizasiya xidmətlərini iflic etmiş, kənd təsərrüfatı və turizmə, nəqliyyata zərbə vurmuşdur. Nəticədə ölkəyə dəyən ziyan ümumilli gəlirin 96%-nə qədər qalxmışdır ki, bunun da 65%-i yenidənqurma işlərinə xərcləri təşkil edir. Qasırğadan sonra Dominikan dövləti fəvqəladə maliyyə köməyi almaq üçün BVF –na müraciət etmişdir. BVF –nun icra şurası bu dövlətə 6,15 mln SDR (8,7 mln dollar) maliyyə yardımını təsdiq etdi. **[9, s 36]** Bu vəsait ölkənin kvotasının 7,5%-ni təşkil edir ki, bu da sürətli kreditləşdirmə mexanizmi çərçivəsində maksimal illik vəsait hesab edilir. Bu vəsait zəruri ehtiyacların ödənilməsi və ödəmə balansındakı kəsirin aradan qaldırılmasına yönəldilmişdir. Bu mexanizm təcili maliyyə yardımını nəzərdə tutmaqla aşağı gəlirli ölkələrə 0% kreditin verilməsini nəzərdə tutur ki, bu da ödəmə balansının pozulmasından əziyyət çəkən dövlətlərin maliyyə ehtiyaclarının ödənilməsini təmin etməklə, iqtisadi artımın və yoxsulluğun azaldılması istiqamətində makroiqtisadi sabilliyin reallaşmasını şərtləndirir.

BVF-nin digər maliyyə dəstəyi alətlərindən fərqli olaraq sürətli kreditləşdirmə mexanizmi reallaşdırma meyarları kimi qabaqcadan irəli sürülən şərtləri istisna edir.

BVF həmçinin qasırğa nəticəsində meydana çıxan zəruri xərclərin, onun aradan qaldırılması və sosial ehtiyacların qarşılanması üçün ehtiyacların müəyyən edilməsi üzrə dayanıqlı makroiqtisadi əsasların işlənilib hazırlanması sahəsində texniki yardım göstərmişdir.

Aparılan qiymətləndirməyə əsasən qarşıdan gələn 7 ildə bərpa işlərinə ümumi

daxili məhsulun 50%-i miqdarında maliyyə vəsaiti tələb olunacaqdır. Bərpa işləri donor ölkələr tərəfindən maliyyələşdirmə və yeni büdcə-vergi siyasəti nəticəsində əldə edilmiş maliyyə vəsaitlərinin hesabına həyata keçiriləcəkdir. Dominikan Respublikası dövlət borcunun yüksək səviyyəsinə malikdir və ümumidaxili məhsulun 80%-ni təşkil edir və hökumət bu rəqəmin 2030-cu ilə qədər şərq Karib valyuta birliyinin müəyyən etdiyi 60%-ə qədər endirilməsini planlaşdırır. Bu məqsədlə hökumət Kanada tərəfindən maliyyələşdirilən makroiqtisadi məsələlər üzrə məsləhətçi ilə birgə əməkdaşlıqda yeni orta müddətli planın işlənilib hazırlanması üzərində işləyir ki, bu da qarşıdakı beş il ərzində büdcə balansının ümumidaxili məhsulun 6%-i miqdarında təşkil etməsini nəzərdə tutmuşdur. Bunun 1,5%-i bufer ehtiyat kimi saxlanılaraq Dominikan Respublikasının gələcəkdə baş verə biləcək oxşar hadisələrdən sığortalanması məqsədini daşıyır. BVF 2015-ci ilin noyabr ayında Dominikan Respublikasında donor ölkələrin iştirakı ilə keçirilən konfransda iştirak edərək bu ölkəyə maliyyə yardımı edəcək ölkələri müəyyənləşdirmişdir. Bir çox partnyorlar ikitərəfli formatda yardım etməyə razılıq versə də, əvvəlki kimi bərpa işlərinə ayrılacaq əlavə qrant vəsaitinin müəyyən edilməsi olduqca vacib olmuşdur. BVF belə hesab edir ki, makroiqtisadi göstəricilərin davamlı olaraq inkişafı əlavə donor yardımlarının həyata keçirilməsini şərtləndirəcəkdir.

BVF –nin texniki yardımı Qvatemalada yüksək inflyasiyanın nəticələrinin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynamışdır. Fondun Qvatemala mərkəzi bankına dəstəyi nəticəsində pul-kredit siyasətinin yaxşılaşdırılması və beynəlxalq təcrübə əsasında pul-kredit siyasətinin əsas əməliyyat alətlərinin formalaşdırılması tədbirləri həyata keçirilmişdir. Bu dəstək nəticəsində dövlət inflyasiyanın hədəflənməsi sahəsində mərkəzi bankın proqnoz vermək və makroiqtisadi təhlilin aparılması üzrə professional və təşkilati bacarıqlarının yüksəldilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Texniki yardım çərçivəsində həyata keçirilən islahatlar nəticəsində 2015-ci ilin sonunda inflyasiya 3% azalmışdır. Qvatemala hökuməti 1991-ci ildən etibarən inflyasiyanın azaldılması və xarici iqtisadi göstəricilərin möhkəmləndirilməsi

istiqamətində strategiya işləyib hazırlamışdı. Strategiya mərkəzi bankın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsini, sərt mübadilə məzənnəsinin tətbiq edilməsini, faiz dərəcələrinin liberallaşdırılmasını, mərkəzi bank tərəfindən hökumətin birbaşa və ya dolayı yolla maliyyələşdirilməsinin konstitusional və hüquqi əsaslarının işlənib hazırlanmasını nəzərdə tuturdu.

2015-ci ildə bazarda faiz dərəcələri 10 faiz aşağı düşmüş, bu isə kredit götürənlər üçün əlverişli mühit yaratmışdır. Bu, maliyyə bazarının potensialını 2015-ci ildə ÜDM-in 20 faizindən 2015-ci ildə ÜDM-in 35 faizinə, 2015-ci ildə orta hesabla 5000 ABŞ dollarından 7,737 ABŞ dollarına qədər artırmağı təmin etmişdir. [9, s. 38] Hazırda Qvatemalada beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müsbət qiymətləndirilən makroiqtisadi sabitlik göstəriciləri bu ölkəyə xarici investisiyaların cəlb edilməsi və əhalinin həyat səviyyəsinin artmasına xidmət edən iqtisadi artımın təşviqi üçün ən vacib amillərdən biridir.

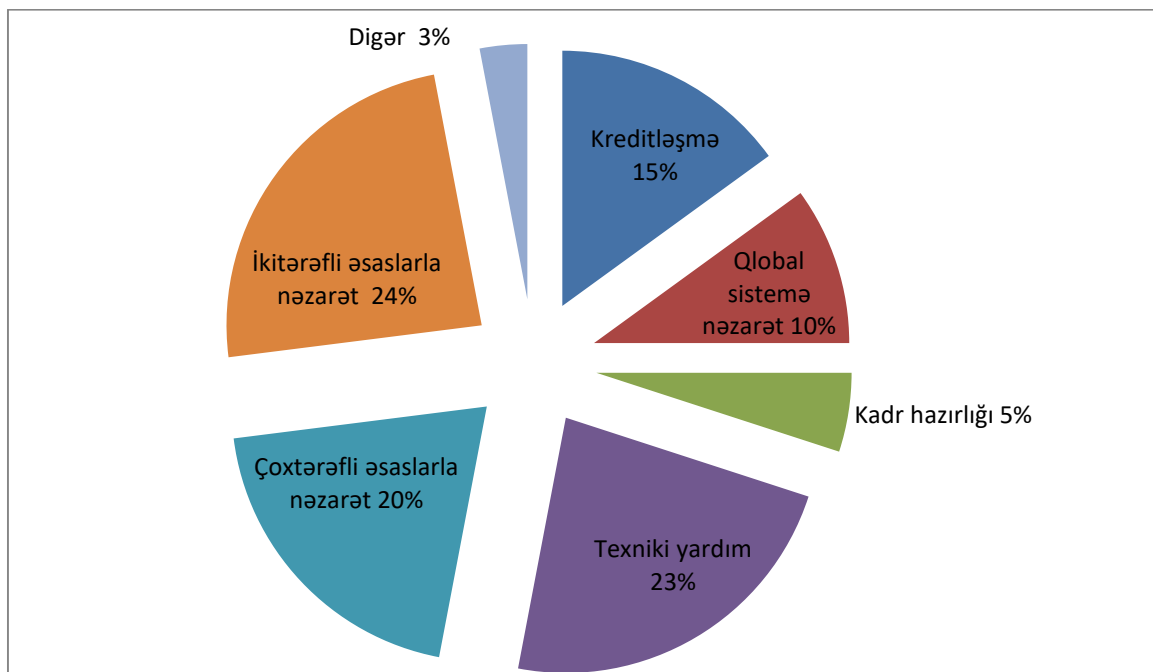
2015-ci ildə Perunun Lima şəhərində BVF-nın Dünya Bankı ilə birgə illik yığıncağında dövlətlər dünya iqtisadiyyatının keçid dövrünə qədəm qoymasından narahatlıq keçirərək, xüsusilə Çinin iqtisadiyyatının balanslaşdırılması, birja qiymətlərinin aşağı düşməsi, ABŞ-ın pul-kredit siyasətinin gücləndirilməsi məsələlərini müzakirə etmişdir. Digər mühüm məsələlər isə iqlim dəyişikliyi, maliyyə xidmətlərinə geniş çıxış imkanlarının əldə edilməsi, dövlət sektorunda idarəetmə islahatları olmuşdur. BVF bu məsələləri əsas götürərək qeyri-müəyyən xarakter daşıyan gələcək perspektivə cavab tədbirlərinin işlənib hazırlanması üçün “siyasətin modernləşdirilməsi” ideyasını irəli sürdü ki, bu da direktiv orqanların struktur islahatlar həyata keçirməklə maliyyə dayanıqlığını təmin etmək məqsədini daşıyırdı. Məhz bu yığıncaqda BVF-nın struktur olaraq möhkəmləndirilməsi, üzv dövlətlərin ehtiyaclarına cavab verən səviyyədə daha inteqrasiyalı, məqsədyönlü fəaliyyət sərgiləməsi fikri irəli sürülmüşdür. Bu zaman həmçinin Latın Amerikası dövlətlərinin problemlərinə baxılaraq, iqtisadi artıma nail olmaq məqsədilə inteqrasiya prosesləri barədə müzakirələr aparılmışdır.

III Fəsil. İnkişaf etməkdə olan ölkələr və Beynəlxalq Valyuta Fondunun proqramları

3.1 BVF-nun İnkişaf etməkdə olan ölkələrlə münasibətlərinin təhlili

Regional valyuta-kredit və maliyyə təşkilatlarının yaranmasının əsas səbəbi, İEOÖ - in dünya təsərrüfatında mühüm yer tutmağa can atması, milli iqtisadi problemlərin əməkdaşlıqla həll etməyin sərfəli olmasıdır. Artıq qeyd olunduğu kimi, dövlətlərin maliyyə-kredit vəziyyətinin sabitləşdirilməsi sahəsində qlobal xarakterli beynəlxalq institutlar sırasına birinci növbədə BVF aiddir. Qeyd etdiyimiz kimi bu təşkilat beynəlxalq valyuta əməkdaşlığı və mübadilə stabilliyini təmin etmək, ödəmə balanslarında yaranan problemlərlə əlaqədar dövlətlərə müvəqqəti maliyyə yardımı etmək məqsədilə təsis edilmişdir. Fondun 2016-cı il üzrə fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin görüntüsü aşağıdakı diaqramda verilmişdir:

Diaqram 3.1 2016-cı ildə BVF-nin fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə xərclərinin bölgüsü. [9, s. 75]

Diaqramdan göründüyü kimi BVF kreditləşmədən çox maliyyə yardımını nəzarət və texniki yardıma ayırır. 1987-ci ildə fondun dünyada fəaliyyətini daha səmərəli etmək və genişləndirməkdən ötrü genişləndirilmiş fond təsis edildi ki, onun

başlıca vəzifəsi BVF-ə üzv olan İEOÖ-ə daha səmərəli şərtlərlə kreditlərin ayrılmasından ibarətdir. BVF Dünya Bankı ilə birlikdə yoxsulluğun azaldılmasına istiqamətlənmiş tədbirlər həyata keçirir. Bu cür tədbirlərə hər şeydən qabaq yoxsul ölkələrin borclarının nisbətən azaldılması aiddir. İnkişaf komitəsi isə bu sferada fəaliyyəti daha da möhkəmləndirərək, 1996-cı ildə BVF/BYİB proqramı hazırladı ki , həmin proqrama əsasən böyük xarici borcu olan yoxsul ölkələr Bankın və Fondun maliyyə yardımlarından istifadə etmək imkanı qazanırdı. 2000-ci ildə dünyanın 22 kasıb dövlətinin 20 milyard dollar borcu silinmişdir. Yoxsul ölkələrdə yoxsulluğun azaldılmasında və iqtisadi inkişafın stimullaşdırılmasında onların apardığı xarici siyasət əhəmiyyətli rol oynayır. Buna baxmayaraq son 20 ildə dünya ticarətində yoxsul ölkələrin xüsusi çəkisi xeyli azalmışdır. Bunun başlıca səbəbləri bir neçə amillərlə izah edilir: dövlət institutlarının zəifliyi, qeyd edilən ölkələrin iqtisadiyyatındakı struktur problemləri, yerli ixracatçıların dövlət tərəfindən dəstəklənməməsi, habelə İEO-in hökumətlərinin apardığı proteksionist siyasət. Dünya üzrə yoxsul ölkələrin ümumi dünya ticarətinə aktiv cəlb edilməsindən ötrü onların hökumətləri bu ölkələrdə siyasi və iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün şərait yaratmalı, həmçinin investisiyalar üçün səmərəli məkan yaratmalıdır. Başqa tərəfdən İEO İEOÖ-in ixracına mane olan sədləri azaltmalı, mümkün olduqca aradan götürməlidir. Bu sədlərə İEOÖ-də yerli istehsalçılar üçün ayrılmış subsidiyalara və İEO-in bazarlarına, İEOÖ-dən gələn xidmət və əmtəələrə qoyulan məhdudiyyətlər aiddir. Əksər sənayesi inkişaf etmiş ölkələrdə proteksionizm siyasəti - xüsusilə də tekstil, kənd təsərrüfatı və paltar istehsalı sferasında bu gün də güclüdür. Əgər varlı ölkələr öz bazarlarını İEOÖ-in KT malları üçün açsalar, o zaman buradan həm gəlir götürə, həmçinin yoxsulluğun aradan götürülməsinə yardım edə bilərlər. Dünya Bankının apardığı heblamalara görə əgər ABŞ, Avropa İttifaqı ölkələri və habelə Kanada və Yaponiya yerli bazarlarına 49 İEOÖ-dən əmtəə və xidmətlərin çıxışına məhdudiyyətsiz imkan yaratsalar, sonuncuların ixracının həcmi 11% yüksələrdi. BVF üzv ölkələrə texniki yardımın göstərilməsində sıx iştirak edir. 2001-ci ildə BVF tərəfindən Afrika 27%, Avropa 29%, Yaxın və Orta Şərq 11%, Latin

Amerikas1 və Karib hövzəsi regionuna 10%, Asiyaya 23% həcmində texniki yardım ünvanlanmışdır. Texniki yardım və təhsil proqramı həm BVF-in öz büdcəsindən, həm də donor ölkə və təşkilatlar vasitəsilə maliyyələşdirilir. BVF-nin texniki yardım proqramı maliyyə böhranı keçirmiş ölkələrin makroiqtisadi sabitliyinin yenidən bərpa edilməsinə kömək edir. BVF tərəfindən hazırlanan tədris proqramları dünyanın ayrı-ayrı ölkələrində həyata keçirilir. Məsələn, Çin Milli Bankı ilə dövlət rəsmilərinin təlimi proqramı reallaşdırılmışdır. Braziliya hökuməti və BVF ölkədə regional tədris mərkəzinin açılışı barəsində razılaşma əldə etmişlər. 1989-cu ildən etibarən BVF Mərkəzi və Şərqi Avropa, Baltika ölkələrinə, Rusiyaya və keçmiş Sovet İttifaqının digər ölkələrinə iqtisadiyyatlarını mərkəzləşdirilmiş planlaşdırma sistemindən bazar iqtisadiyyatına transformasiya etmək üçün aktiv şəkildə yardım göstərməkdədir. BVF bu ölkələrlə əməkdaşlıq şəraitində işləyir və onların iqtisadiyyatlarının sabitləşdirilməsinə və yenidənqurulmasına çalışır. Məsələn, BVF bazar iqtisadiyyatı üçün hüquqi və institusional əsas yaradılması məqsədilə adıçəkilən ölkələrə yardım göstərir. 1993-cü ildə bazar iqtisadiyyatına keçidin ilkin mərhələlərini dəstəkləmək üçün əlavə maliyyələşdirmə təqdim edilməsi məqsədilə BVF sistem dəyişikliklərinin maliyyələşdirilməsi mexanizmini (STF) təsis etdi ki, onun da fəaliyyət müddəti 1995-ci ildə basə çatmışdır.

BVF-nun fəaliyyətini hər zaman müxtəlif elm və siyasi xadimlər kəskin tənqid edirlər. Bir çox məsələlərdə, xüsusilə bankın amerikan xarakteri və böhran vəziyyətindən çıxış məqsədilə üzv dövlətlərə verdiyi tövsiyələrin qeyri-effektivliyi ilə bağlı xeyli sayda tənqidi fikirlər mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, Fondun fəaliyyəti barədə qərarların qəbul edilməsi proporsional olaraq bölünür. Fondun qərarlarının qəbul edilməsi üçün 85% səs tələb olunur. ABŞ səslərin 17% payına malikdir. Bu faiz təbii ki, müstəqil qərar qəbulu üçün kifayət deyil, lakin Fondun istənilən qərarını blok edə bilər. ABŞ senatı BVF –nin müəyyən addımlar atmasını, məsələn hansısa dövlətə kredit verilməsini qadağa edən qanunvericilik aktı qəbul edə bilər. [<http://www.rbc.ru/economics/18/05/2010/5703da3c9a79470ab5020b8c>] Çin iqtisadçısı, professor Şi Çzyansyun belə hesab edir ki, kvotaların bölgüsü təşkilatın

baza prinsiplərini dəyişmir, ABŞ öz payını saxlayaraq veto hüququna malik olur: “ABŞ əvvəl olduğu kimi indi də BVF –nün fəaliyyətinə rəhbərlik edir.” [25]

BVF kredit verərkən öz tələblərini irəli sürür – kapitalın sərbəst yerdəyişməsi, nəqliyyat, kommunal xidmətlər kimi sahələrdə özəlləşdirmə, təhsil, səhiyyə, ictimai nəqliyyat kimi sosial sahələrə dövlət xərclərinin azaldılması, ətraf mühitin qorunması siyasətindən imtina, əmək haqqlarının azaldılması, işçilərin əmək hüquqlarının məhdudlaşdırılması, vergi təzyiqinin artırılması və s.

Bir çox siyasətçilər BVF –nin fəaliyyətinin mənfi iqtisadi və siyasi nəticələrə gətirib çıxardığını hesab edirlər ki, təbii ki, bu da müəyyən tarixi faktlara əsaslanır. Bəzi ekspertlər belə hesab edir ki, BVF tərəfindən təqdim edilmiş proqramlar nəticəsində məhz Yuqoslaviyanın sənaye sektoru çökmüş və dövlət tənəzzülə uğramışdır. Yenidənqurma barədə razılıq əldə edildikdən sonra dövlətin xarici borcu artmış, yuqoslaviya valyutası devalvasiyaya uğramışdır ki, bu da əhalinin güzəranına mənfi təsir göstərmişdir. 1980-ci illərdə BVF mütəmadi olaraq öz iqtisadi terapiyasını həyata keçirən addımlar atmasına baxmayaraq yuqoslaviya iqtisadiyyatı tənəzzül etmişdir. İqtisadi böhran sosial vəziyyətin aşağı düşməsinə gətirib çıxarmışdır. BVF tərəfindən Yuqoslaviyaya verilən kreditlər ümumi borcun ödənilməsinə və BVF tövsiyələrinin icrasına yönəlmişdir. Fond Yuqoslaviyaya regionların iqtisadi bərabərliyi prinsipindən imtina etməyə çağırmışdır ki, bunun da nəticəsi olaraq ölkədə separatizmin güclənməsi və vətəndaş müharibəsi baş vermişdir.

1989-cu ildə BVF Ruandaya bu şərtlə kredit vermişdi ki, hökumət fermer təsərrüfatlarına dəstəyi dayandırsınlar və yerli valyutanı devalvasiya etsinlər. Bu əhalinin gəlirlərinə mənfi təsir göstərdi, nəticədə xutu və tutsi tayfaları arasında vətəndaş müharibələri baş verdi, yarım milyon insan həlak oldu.

1980-ci ildə neftin qiymətlərinin qəfil düşməsi Meksika iqtisadiyyatını böhrana aparırdı. BVF bu dövlətə kredit təqdim etdi, bir şərtlə ki: kütləvi özəlləşdirmə aparılmalı, dövlət xərcləri aşağı salınmalıdır. Nəticədə dövlət xərclərinin 57%-i xarici borcun ödənilməsinə yönəldildi və ölkədən 45 mlrd dollar xaricə transfer olundu. İşsizlik iqtisadi fəal əhalinin 40%-ni əhatə etdi. Meksikanı məcburi surətdə

NAFTA təşkilatına qoşulmağa və amerika korporasiyalarına sərfəli güzəştlər verməyə məcbur etdilər. Meksika fəhlələrinin gəlirləri əhəmiyyətli dərəcədə aşağı düşdü. İslahat nəticəsində Meksika ABŞ-dan qarğıdalı idxal etməyə başladı. Bu isə Meksika fermerlərinin vəziyyətini pis duruma saldı. [26]

BVF tərəfindən dövləti kredit götürüb xarici borcları ödəməyə məcbur edilməsi onun iqtisadiyyatını idxaldan asılı vəziyyətə salmaqla sahibkarlığın inkişafını məhdudlaşdırır. Afrika dövlətlərində və Filippində də oxşar hadisələr baş vermişdir. [27]

Professor Aşoka Modi belə hesab edir ki, BVF-nin iqtisadi proqnozları əhəmiyyətsizdir. O göstərir ki, 20 ildə - 1994-cü il Meksika böhranından 2008-ci il qlobal maliyyə böhranına qədər baş vermiş hər bir ciddi böhrana bir il, ya yarım il qalmış BVF-nin proqnoz göstəriciləri stabil olaraq təqdim edilmişdir. BVF hətta ABŞ ipoteka böhranını belə əvvəldən hesablaya bilməmişdir.

2017-ci ildə BVF-nin Ukraynaya kredit təqdim etməsi də ciddi tənqiddə məruz qalmışdır. İqtisadçılar belə hesab edir ki, BVF ilə əməkdaşlıq edən heç bir dövlət indiyə qədər ciddi iqtisadi yüksəliş əldə etməyiblər. Əksinə bir çox dövlətlər böyük iqtisadiyyata malik dövlətlərin güclənməsinə xidmət edən iqtisadi arenaya çevrilmişdir.

BVF üzv ölkələrdən onların qızıl və valyuta ehtiyatları, qızılın və əmtəələrin istehsalı, ixracı və idxalı barədə, tədiyyə balansları, xarici investisiyalar, milli gəlir, qiymətlərin indeksləri, valyutaların məzənnələri, valyuta nəzarəti tədbirləri, kliring sazləri və s. barədə məlumat alır. Fond tədqiqatlar aparır və üzv ölkələrə valyuta və maliyyə məsələlərinə dair icmal məruzələri təqdim edir, maliyyə problemlərinin həllinə kömək edir, mütəxəssislər hazırlanmasını təşkil edir. BVF direktorluğun illik məruzələrini, ticarət və maliyyə barədə rüblük məlumatları, üzv ölkələrin valyuta paritetləri barədə vaxtasırı məlumatları ingilis dilində dərc edir. Fond "Beynəlxalq maliyyə statistikasi", "Tədiyyə balanslarının illik məcmuəsi" adlı aylıq bülleten, həftəlik "Beynəlxalq maliyyə xəbərlərinin icmal" və başqa materiallar dərc edir.

3.2 BVF-nun proqramlarının reallaşdırılması məsələləri

BVF maliyyə institutu olaraq texniki yardım çərçivəsində kadr hazırlığının artırılması, dövlətlərin potensialının gücləndirilməsinə xüsusi önəm verir. BVF-nin apardığı analizlər həm düzgün kredit siyasətini həyata keçirməkdə, həm də dövlətlərin bu maliyyə yardımı nəticəsində gələcək islahatlarının nəticələrini görməyə imkan verir. Son illər BVF istər yoxsulluğun azaldılması, istəsə də maliyyə balansının qorunub saxlanması sahəsində dövlətlərlə əməkdaşlığında kadr potensialının gücləndirilməsi və informasiya mübadiləsi sahəsində şəffaflığın təmin olunmasına xüsusi önəm vermişdir. Aydındır ki, BVF dövlətlərə öz maliyyə xidmətlərini təmin etmək üçün əvvəlcədən ölkənin iqtisadi vəziyyəti barədə düzgün məlumatlı olmalıdır. Eyni zamanda dövlətlərin maliyyə-iqtisadi vəziyyətinin dinamikası barədə kredit təqdim edildikdən sonra mütəmadi olaraq inkişaf hesabatların hazırlanması tələb olunur. Bu hər şeydən əvvəl onun üçün lazımdır ki, BVF bütün üzv dövlətlərinə bərabər hüquqlu tərəfdaş olaraq baxır və onun kapitalının formalaşmasında bu dövlətlərin maliyyə vəsaitləri əsas əhəmiyyət kəsb edir. BVF üzv dövlətlərə maliyyə yardımı ayırdıqdan sonra əmin olmalıdır ki dövlətin həmin maliyyəni qaytarmaqla bağlı planları necə icra ediləcək. BVF-nin bu baxımdan əsas aləti hesab edilən Maliyyə Dayanıqlılığı Göstəricisi (MDG) maliyyə sisteminin güclü və zəif tərəflərinin qiymətləndirilməsi baxımından əhəmiyyətli alət olmaqla, makroiqtisadi siyasətin və maliyyə sabitliyinin analizini aparmaq baxımından əhəmiyyətli informasiya hesab edilir. Fond əməkdaşları mütəmadi olaraq ölkələrin iqtisadi vəziyyətinin müşahidə edərək Maliyyə dayanıqlığı ilə bağlı hesabatı təqdim etməlidirlər. Yaponiya tərəfindən maliyyələşdirmə nəticəsində BVF Asiya, Afrika və Sakit okean üzrə 48 üzv dövlətə MDG-nin beynəlxalq standartlara uyğun olaraq qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində hazırlanması ilə bağlı dəstək göstərir. Layihənin icra edildiyi 3 il ərzində iştirak edən 20 dövlət bu standartları təmin edə bilər, layihənin sonuna yaxın 2017-ci ilin sonuna kimi daha 18 ölkə bu standartlara cavab verəcəkdir.

BVF xətti ilə keçirilən məlumat bazalarından istifadə üzrə regional treninqlər və seminarlar nəticəsində iştirakçılar BVF ekspertlərindən və digər dövlətlərin

mütəxəssislərindən biliklər əldə edirlər. Məlumat bazalarının düzgün təşkili və ondan istifadə edə biləcək kadrların potensialının gücləndirilməsi problemlərin aradan qaldırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır. BVF Afrika dövlətləri –Namibiya, Seneqal, Tayland və Fijidə bu sahə üzrə seminarlar təşkil etmişdir. Bu istiqamətdə texniki yardım o halda effektiv sayılır ki, bu ilk növbədə potensialın inkişafı üzrə effektiv hesab edilsin.

Müasir və yüksək keyfiyyətli bazanın işlənilib hazırlanması bütün dövlətlərə iqtisadiyyatlarında baş verən dəyişiklikləri dərhal müşahidə etməyə və qabaqlayıcı tədbir görmək üçün addımların müəyyən edilməsinə yardımçı olur. Afrika maliyyə-valyuta sahəsində məlumat bazalarını təkmilləşdirsə də bu istiqamətdə müəyyən çətinliklər də müşahidə edilməkdədir. Bu problemlər əsasən lazımi bacarıqların əldə edilməsinə yönəlmiş aşağı investisiya səviyyəsi, informasiya texnologiyalarının potensialının yüksək səviyyədə olmaması, qeyri-formal iqtisadiyyatın həcmnin ölçülməsində çətinliklər, həmçinin adekvat olmayan institusional və hüquqi bazanın mövcud olması.

Məhz bu səbəbdən BVF məlumat bazalarının inkişaf etdirilməsi üzrə dövlətlərə yardımın dəstəklənməsi məqsədilə bu ölkələrdə kadr hazırlığının aparılması ilə bağlı texniki yardım həyata keçirmişdir. Fond son 2 ildə ondan artıq dövlətin məlumat və statistik bazalarının işlənilib hazırlanması və təkmilləşdirilməsində yaxından iştirak etmişdir. Şərqi Afrika regionu üzrə Fond ÜDM bazasının işlənilib hazırlanması üzrə növbəti texniki yardımın edilməsini planlaşdırır ki, bu da ÜDM bazası üzrə göstəricilərin daha dəqiq hesablanmasını təmin edəcək, nəhayət iqtisadiyyatın strukturu haqqında daha dəqiq məlumat əldə etmək imkanı yaranacaq.

Bundan başqa BVF şərqi və cənubi Afrika dövlətlərinin mərkəzi banklarına yardım göstərərək pul-kredit siyasətinin işlənilib hazırlanması üçün yüksək periodik göstəricilərə malik statistik məlumatların hazırlanmasını təmin etməkdədir.

BVF şərqi Afrika regionunda üzv dövlətlərə kömək çərçivəsində “2014-cü il üzrə dövlətin maliyyə statistikasına üzrə plan” işləyib hazırlamışdır. Bu sənəd dövlətin maliyyə statistikasının dəqiqliklə aparılması sahəsində integrasiya edilmiş

statistik sistemlərin tətbiqini nəzərdə tutur.

Fond qərbi Afrika iqtisadi və valyuta birliyinə, eləcə də şərqə Afrika dövlətlərini birləşdirən analoji təşkilatı Plan çərçivəsində maliyyə əməliyyatlarının cədvəlinin işlənilib hazırlanmasına böyük dəstək göstərmişdir. Hesab edilir ki, bu addımlar bu ölkələrin iqtisadi həyatında mühüm hadisələrin müşahidə edilməsində mühüm rola malikdir. BVF dəstəyi ilə həmçinin “milli hesablarda təbii resursların analizi üzrə plan” işlənilib hazırlanır. Bu plan təbii resursların istehsal və qiymət həcminə göstərdiyi makroiqtisadi təsirlərin analiz edilməsində mühüm rola malikdir. Bu, dövlət orqanlarına və geniş ictimaiyyətə mühüm analitik informasiyalar ötürməklə təbii resursların faktiki və potensial makroiqtisadi dəyişikliklərinin analiz edilməsində əhəmiyyətli alətdir.

Bu plan həmçinin milli hesabatların hazırlanmasında iştirak edən kadrlara təbii resursların ehtiyatları və onların işlənməsi üzrə çətinlikləri, səfvləri və uyğunsuzluqları görməyə imkan yaradır.

Beynəlxalq Əmək Təşkilatı, BVF-nin statistika departamenti, iqtisadi əməkdaşlıq və inkişaf təşkilatı və digər beynəlxalq təşkilatlar istehlak qiymətləri indeksi üzrə məlumat bazalarının işlənilib hazırlanması layihəsi üzərində iş aparırlar.

BVF-nin həyata keçirdiyi proqramlar cəmiyyətin sosial-mədəni problemlərinin, bərabərsizliklərin aradan qaldırılmasında da mühüm rol oynayır. BVF tərəfindən maliyyə xidmətləri sahəsinin inkişafı istiqamətində təqdim etdiyi proqramlar cəmiyyətin bütün sosial sferalarında təsir gücünə malik olur. Məsələn, BVF-nin son tədqiqatı göstərir ki, maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarının olmaması gender bərabərsizliyi ilə sıx bağlıdır. Belə ki, bütün dünyada kişilər bank hesablarına qadınlardan 7 faiz, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə 9 faiz çoxdur. Dünyada bank hesablarına malik olan kişilərin faiz göstəricisi 65%-dirsə bu rəqəm qadınlarda 58% təşkil etməkdədir. [9, s. 54] Dünya üzrə müxtəlif inkişaf nöqtələrində bu göstəricilər dəyişir. Belə ki, İƏİT-na üzv dövlətlərdə yaşlı əhalinin 94%-i bank hesablarına malikdir və bu zaman gender bərabərsizliyi hallarına rast gəlinmir. Asiya regionunda isə cəmi 37% qadın əhali bank hesablarına malikdir, kişilərdə isə bu göstərici 55%-

dir. Əgər bank hesablarını nəzərə almasaq gender bərabərsizliyi özünü maliyyə xidmətlərindən istifadə səviyyəsində daha kəskin göstərəcəkdir.

Məsələn, maliyyə xidmətlərindən istifadə etmək üçün qadın sahibkarlar kişilərə nisbətən daha çox maneələrlə üzləşirlər. Eləcə də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə qadınlara məxsus olan kiçik və orta müəssisələrin yüzdə 70-inə maliyyə institutları tərəfindən xidmət göstərilir və ya belə xidmətlər qeyri-kafi dərəcədə təqdim edilir. Bəzi ölkələrdə hətta kredit təklifi sahəsində qadınlar tez-tez daha çox girov tələbləri, daha qısa vaxt müddəti və yüksək faiz dərəcələri ilə rastlaşırlar.

Kredit tələbi baxımından savadsızlıq və ailəni maliyyələşdirmə qabiliyyətinin olmaması qadınlara maneə törədən əsas amildir. Maliyyə xidmətləri sektorunda da gender fərqi mövcuddur.

İEOÖ-də fərqli bölgələrdə qadınlar bank direktorlarının yüzdə 20-dən azını təşkil edir. Bundan əlavə, 2013-cü ildə 72 ölkədə cəmi on beş bankda təxminən 800 qadın direktor fəaliyyət göstərirdi. Qadınların bank nəzarəti və tənzimləmə orqanlarının idarə heyətlərinə iştirakının payı da aşağı olmuşdur.

Banqladeşdə BVF-nin tövsiyələri əsasında aparılan rəsmi tədbirlər nəticəsində son on il ərzində maliyyə xidmətlərinə çıxış sürətlə artmışdır. 1970-ci illərdən etibarən mikro kreditlərin təmin edilməsinə əsaslanan bu siyasət tədbirləri xüsusilə əsas maliyyə sektoruna çıxış əldə etməyən və ya məhdud çıxışı olan əhali üçün hədəflənmişdir.

Təbii ki, BVF-nin tövsiyələri - mobil bankinq xidmətinin tətbiqi, bankların filiallarının ən azı 50 faizini kənd yerlərində açmaq üçün tələb, ən ucqar ərazilərdə xidmətləri təmin etmək üçün maliyyə imkanlarının yaradılması, kənd təsərrüfatı və aqrar sektorlara kreditlərin minimum faiz dərəcələri ilə təqdim edilməsi, kiçik və orta müəssisələrin və qadın sahibkarların dəstəklənməsi üçün kreditlərin güzəştli şərtlərlə təqdim edilməsi və s. olmuşdur. Nəticədə yaşlı əhəlinin banklarda depozit ehtiyatlarının həcmi artmış, qadın sahibkarların xırda və orta müəssisələrinə kreditlərin həcmi artmış, qadın sahibkarların və onların mobil hesablarında maliyyə vəsaitinin həcmi artmış, beləliklə coğrafi və demoqrafik baxımından

bankların şəbəkəsi genişlənmişdir.

3.3 BVF-nun iştirakı ilə İEOÖ ümumi problemlərin həll edilməsində gələcək istiqamətləri

Son iki il ərzində, çox aşağı gəlirli ölkələr və aşağı orta gəlirli dövlətlər büdcə-vergi siyasəti üzərində nəzarəti gücləndirərək, maliyyə bazarlarını liberallaşdırmış və orta səviyyədə inflyasiyanı sabitləşdirməyə müvəffəq olmuşlar. İndi isə bu nəticələrə nail olmaqda kömək edən bu pul siyasəti maliyyə bazarlarının inkişafı və dünya bazarlarına kapitalın daha geniş hərəkəti nəticəsində yaranmış əlaqələrin şəbəkəsinin böyüməsindən irəli gələn çətinliklərlə üzləşmişdir. BVF-nin “aşağı gəlirli və digər inkişaf etməkdə olan ölkələrinin pul-kredit siyasətinin təkamülü” adlı hesabatı 2015-ci ildə İcra şurası tərəfindən müzakirəyə çıxarılmışdır. Hesabatda müxtəlif dövlətlərin pul-kredit siyasətinin təhlili aparılaraq onun təkmilləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlərin əhəmiyyəti qiymətləndirilmişdir. BVF bu hesabatdan irəli gələrək qeyd olunan kateqoriyadan olan dövlətlərə tövsiyələrin verilməsi və gələcək addımların müəyyən edilməsi məqsədilə aşağıdakı nəticəyə gəlmişdir:

- Dövlətlər pul-kredit siyasəti üçün əlaqəli və şəffaf bir çərçivə yaratmalıdırlar. Mərkəzi banklar, makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin gücləndirilməsi ilə yanaşı, qiymət sabitliyinin prioritetini təmin edən aydın bir səlahiyyətə malik olmalıdırlar.
- İnflyasiyaya münasibətdə dövlətin əsas məqsədi pul siyasətinin təməl prinsiplərinə və buna uyğun münasibətin formalaşdırılmasına xidmət etməlidir. Bu məqsəd inflyasiyanın tənzimlənməsi üçün əhəmiyyət kəsb edir və mərkəzi bankın fəaliyyətini qiymətləndirmək üçün dəqiq bir standart irəli sürür.
- Qiymət sabitliyi və digər siyasi məqsədlər arasında uzlaşmanın əldə edilməsi asan deyil, baxmayaraq ki, qiymət sabitliyi prioritetinin əsas götürülməsi banklara pul siyasəti qərarlarında digər məqsədləri daha çox nəzərə almağa imkan verə bilər.
- Mərkəzi bankın pul-kredit siyasəti qaydaları xüsusi qısamüddətli faiz dərəcələri əsasında olmalıdır. Belə fəaliyyət prosedurları, faiz dərəcələrinin qeyri-sabitliyini azaldaraq maliyyə bazarının inkişafına töhfə verər və bütövlükdə iqtisadiyyatın

müsbət dinamikada inkişafına şərait yarada bilər.

Qeyd olunan məsələlərdən irəli gələrək, Fond aztəminatlı, orta-aşağı gəlirli ölkələrə dəstək verərək müxtəlif proqramlar çərçivəsində, xüsusilə texniki yardım və kadr hazırlığı çərçivəsində bu dövlətlərə nəzarəti gücləndirmək yolu ilə pul-kredit siyasətinin modernləşdirilməsi istiqamətində tövsiyələr irəli sürəcəkdir.

2015-ci ildə BVF Dünya Bankı ilə birgə aşağı gəlirli ölkələrin dövlət borcunun həssaslığı məsələləri üzrə ilk birgə hesabatlarını hazırlamışdır. Hesabat qlobal iqtisadi böhrandan sonra bu dövlətlərin borclarının əsas yaranma səbəblərini göstərməklə yanaşı onun struktur dəyişikliyinə analizinin də verilməsi baxımından əhəmiyyətli olmuşdur. Hesabatdan irəli gələn nəticələrin təhlili əsasında bu dövlətlərin borc vəziyyətinin aradan qaldırılması istiqamətində tədbirlərin işlənilib hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur. Hesabat 74 dövləti əhatə edir və hesab edilir ki dövlətlər üçün müxtəlif maliyyə mənbələri təmin etməklə onların iqtisadiyyatlarında canlanma yaratmaq olar. Bu həmçinin onlar üçün müəyyən risklər də yarada bilər. Məsələn, dövlətlərin həmin maliyyə mənbələrindən əldə etdiyi vəsaitin düzgün istifadəsi ilə bağlı narahatlıqlar hələ də qalmaqdadır. Hesabat sübut edir ki, son on il ərzində dövlətlərin borcu ilə bağlı müsbət tendensiya müşahidə edilməkdədir.

Borc yükünün yüngülləşdirilməsi istiqamətində tətbiq edilən aktiv proqramlar nəticəsində birja məhsullarına tələbatın artması ilə dövlət borcunun ÜDM-ə münasibətdə həcmi 2006-cı ildə 66%-dən 2014-cü ildə 48%-ə qədər düşmüşdür.

Aşağı gəlirli ölkələrdə, xüsusilə sərhəd bazarlarına malik ölkələrdə müsbət makro iqtisadi göstəricilər əldə edilmiş bu isə onların xarici bazarlarda maliyyə mənbələrinə çıxış imkanlarını genişləndirmişdir.

Hesabatda qeyd olunur ki, sərhəd bazarlarına malik və birja məhsulları ixrac edən dövlətlərin güzəştə borcu 2007-2014-cü illər ərzində ümumi xarici borcun həcminə nisbətə 2 dəfə artmışdır. Bu müddət ərzində xarici borc öhdəlikləri üzrə kritik vəziyyətdə olan dövlətlər 43%-dən 26%-ə qədər düşmüşdür. [9, s. 52]

Bəzi ölkələrdə düzgün həyata keçirilməmiş maliyyə siyasəti nəticəsində likvid ehtiyatların həcmi azalmış, ÜDM-nin həcminə nisbətə xarici borcun kəmiyyət

göstəricisində artım müşahidə edilmişdir. Hesabatda vurğulanır ki, aşağı gəlirli ölkələrə dəyişən bazar şərtlərinə və pisləşməkdə olan maliyyə vəziyyətinə uyğun olaraq müvafiq texniki yardımlar göstərilməlidir.

Dünya iqtisadiyyatına integrasiya problemi, bazar risklərinin təhlükəli həddə qalması, büdcə ehtiyatlarının azalması kimi tendensiyalar borcun düzgün idarə edilməsi və vergi-büdcə siyasətinə daha ciddi yanaşmanı tələb edir. Bu siyasətin, dünya əmtəə qiymətlərinin geriləməsi, pul siyasətinin normallaşdırılması və valyuta məzənnələrinə təzyiqi səbəbindən daha az əlverişli qlobal kredit şərtləri şəraitində sınaqdan keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Aşağı gəlirli ölkələr üçün vergi stimulu siyasətinin həyata keçirilməsi məqsədilə BVF, Dünya Bankı, İƏİT və BMT 20-lik dövlətləri üçün “Aşağı gəlirli ölkələr üçün vergi güzəştlərinin effektiv istifadə imkanları” adlı sənəd işləyib hazırlamışdır. Bu sənəd 20-lik dövlətlərinin inkişaf məsələləri üzrə işçi qrupuna təqdim edilmişdir və aşağı gəlirli ölkələrin vergi imtiyazlarını qiymətləndirmək üçün istifadə edə biləcək vasitələri özündə təsvir edir:

- Gəlir və xərclərin analizinin tətbiqi vergi imtiyazlarının qiymətləndirilməsi üçün vahid bir əsas kimi çıxış edir.
- Üç alət - vergi xərclərinin qiymətləndirilməsi, korporativ mikro simulyasiya modelləri və effektiv vergi dərəcələrinin modelləri – gəlir və xərclərin analizinin müxtəlif aspektləri ilə əlaqəlidir.
- Digər iki vasitə isə şəffaflığı qiymətləndirmək və vergi təşviqlərini tənzimləmək üçün xidmət göstərir. **[9, s. 52-53]**

Asiya və Latın Amerikasını arasında ticarət və maliyyə integrasiyası məsələləri 2016-cı il 3 mart tarixində BVF –nin mənzil qərargahında keçirilən konfransın mərkəzində olmuşdur. Bu iki bölgəni əhatə edən iqtisadi integrasiya son on il ərzində daha da dərinləşmişdir, xüsusilə Asiya (Çinin aparıcı rolu ilə) Latın Amerikasının birja mallarının əsas ixrac bazarlarından birinə çevrilmişdir. Xüsusilə, Asiyadan Latın Amerikasına investisiya axınlarının da kəmiyyət göstəriciləri artmışdır. BVF ekspertləri belə hesab edir ki, Çin iqtisadiyyatı əhəmiyyətli dərəcədə balanslaşdırma apararkən ticarət və investisiya münasibətləri dəyişəcək və onun birja mallarına

tələbatı azalacaq. Konfransda Trans-Sakit okean tərəfdaşlığının qurulmasının nəticələrini qiymətləndirmək də daxil olmaqla, bu dəyişən ticarət və maliyyə əlaqələri kontekstində əsas imkanlar və problemlər müzakirə edilmişdir.

Son bir neçə il ərzində əmtəə qiymətlərində kəskin azalma, Çində artımın bərpası və inkişaf etmiş iqtisadiyyatlarda uzun müddət davam edən artım nəticəsində bir çox Latin Amerikasına ölkəsində artım əhəmiyyətli dərəcədə yavaşladı. Bundan əlavə, global maliyyə böhranından sonra, bir çox transmilli banklar region ölkələrində fəaliyyətlərini məhdudlaşdırmışdır ki, bu da onların kreditlərdən istifadə imkanlarının azaldılması və ya maliyyə sektorunda rəqabətin azaldılmasına gətirib çıxarmışdır.

BVF-nin 2016-cı ilin mart ayında verilmiş "Latin Amerikasında Maliyyə İnteqrasiyası" adlı hesabatında, hazırkı dövrün Latin Amerikasına ölkələri üçün regional maliyyə integrasiyasını gücləndirmək üçün yaxşı bir vaxt ola biləcəyini iddia edir. İcra heyəti bu hesabatı 2016-cı ilin mart ayında qeyri-rəsmi görüşdə müzakirə etmişdir. Hesabatda deyilir ki, regional maliyyə integrasiyası dünya iqtisadiyyatına daha geniş integrasiyanın yerini tutmasa da, transmilli bankların fəaliyyətinin azaldılması və global təşəbbüslərin çox da yüksək səviyyədə olmayan dəstəyi belə regional integrasiyanı global integrasiya istiqamətində bir addım olaraq əhəmiyyətli edə bilər.

Məsələn, regional maliyyə integrasiyası, nəzarət və mühasibatlıq kimi sahələrdə Latin Amerikasına ölkələrində ən yaxşı təcrübələrin tətbiqinə kömək edə bilər.

Bu amil həm də bu ölkələrə investisiya axını stimullaşdırmaq, bazarların funksionallığı üçün minimum səviyyənin yaradılmasına və ölkələrin daxili və ya global amillərdən asılılığını azaltmaq üçün diversifikasiyanın həyata keçirilməsinə imkanlar yarada bilər. Nəticədə Latin Amerikasına dövlətləri regiondakı digər ölkələrin iqtisadi sabitliyindən faydalanmaq imkanı əldə etmiş olur.

NƏTİCƏ

İnkişaf etməkdə olan ölkələrin maliyyə siyasətinin həyata keçirilməsinə dəstək verən Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyətinin, proqramlarının analizi onu göstərir ki, bu təşkilatın qlobal iqtisadiyyatın inkişafı istiqamətində səyləri əvəzsizdir. Fondun çoxşaxəli proqramları nəinki maliyyə sabitliyinə xidmət edir, eyni zamanda cəmiyyətdə sosial stereotiplərin müsbət istiqamətdə inkişafına imkanlar açır. Son illər BVF-nin gender bərabərsizliyinin, korrupsiyanın aradan qaldırılması istiqamətində üzv dövlətlərlə əməkdaşlıq imkanlarının genişləndirilməsi xüsusilə təqdirəlayiqdir. Doğrudur bir sıra tədqiqatçılar, xüsusilə Rusiya və Çin alimləri bu təşkilatın fəaliyyətində tənqidi məqamları xüsusilə qabardırlar. Təbii ki, bu fikirlərə səbəb olan birinci əsas amil təşkilatın fəaliyyətində ABŞ-ın müstəsna üstünlüyə malik olmasıdır ki, bu da BVF nizamnaməsinə uyğun olaraq həyata keçirilir, yəni təşkilatın normativ aktları əslində buna imkan verir. Digər bir tənqidi fikirlər təşkilatın üzv dövlətlərə tətbiq etdiklər maliyyə yardımlarının qarşılığında bir sıra şərtlər irəli sürməsidir ki, bu şərtlər də bəzi hallarda ağırlaşdırıcı addımlar olaraq qiymətləndirilir. Xüsusilə, Fond tərəfindən təqdim edilən xidmətlərin qarşılığı olaraq, dövlətin sosial xərclərinin azaldılması tələbləri, kommunal xidmətlərin, enerji daşıyıcılarının, nəqliyyat xidmətlərinin tariflərinin qaldırılması tələbləri mənfi olaraq qiymətləndirilir. Doğrudur bu addımlar ev təsərrüfatlarının büdcəsinə mənfi təsir göstərir. Lakin Beynəlxalq Valyuta Fondu bir maliyyə qurumudur və hər şeydən öncə xidmət təklif etdiyi dövlətin maliyyə, pul-kredit siyasətinin sağlamlaşdırılmasına çalışır. Hətta fəlakət, zəlzələ və daşqınlar zamanı Fondun təqdim etdiyi xidmətlər də bu fəlakətlərin dövlətlərin pul-kredit siyasətinə mənfi təsir göstərməsinin qarşısını almaqdan ibarətdir. Belə aydın olur ki, dövlətlər riskli olsa belə, adətən Fondun tövsiyələri ilə hesablaşmalı olurlar və ona uyğun olaraq maliyyə siyasətini formalaşdırırlar. Fondun digər fəaliyyətləri, nəzarət və texniki yardım fəaliyyətlərindən isə daha rahat bəhrələnmək olar. Hər halda bu xidmətlər dövlətlərin kadr potensialının güclənməsinə, müasir, qabaqcıl sistemlərin tətbiqinə geniş imkanlar yaradır. Fondun nəzarət tədbirləri aşağı gəlirli dövlətlərdə baş verəcək

maliyyə fəsadlarının qabaqcadan proqnoz verilməsində mühüm xidmətlər hesab edilir. Deyilənləri ümumiləşdirsək belə qənaətə gəlmək olar ki, BVF ilə dövlətlərin qarşılıqlı əməkdaşlıq imkanlarının genişləndirilməsi vacibdir və bu təşkilatın xidmətlərinin dövlətlərin daxili siyasəti ilə əlaqələndirilməsi məsələsi xüsusi olaraq nəzərə alınmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Dünyamalı Vəliyev, Mayıl Rəhimov “Beynəlxalq Maliyyə”, Bakı, 2008
2. G.Gənciyev. BİM: Müasir vəziyyət və inkişaf problemləri. Bakı, 2005.
3. Q.Süleymanov. Beynəlxalq əmək bazarının inkişaf problemləri. Bakı, 1999.
4. C.Kərimov, A.Orucov, T.Kərimova. Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar. Bakı, Nurlan, 2008.
5. Mehdiyev R. Azərbaycan: Qloballaşma dövrünün tələbləri. Bakı, 2005.
6. Ə.H.Ələkbərov, M.Ə.Vəliyev, S.M.Məmmədov, M.K.Ramazanov. “Beynəlxalq İqtisadi Təşkilatlar”. Bakı. 2010
7. Vəliyev D., Rəhimov M. Beynəlxalq maliyyə. Bakı, 2000.
8. Великая депрессия и великая реформа: (Успехи и провалы экономической политики Ф. Д. Рузвельта): монография / [Арефьев Петр Владимирович и др.]; под ред. Р. М. Нуреева, Ю. В. Латова; Финансовый ун-т при Правительстве Российской Федерации. — Москва: НОРМА: ИНФРА-М, 2016.
9. Годовой отчет МВФ 2016 Совместный поиск решений.
10. Круглов В.В. Основы международных валютно-финансовых и кредитных отношений: Валютный курс. ИНФРА-М, 1998
11. Найденова Е. М. Рузвельт, Кейнс и Великая депрессия //Terra Economicus. — 2013. — Т. 11. — №. 4
12. И.Герчикова. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности. М., 2000.
13. Под ред. И.Хасбулатова. Мировая экономика и международные экономические отношения. М., 2006.
14. Х. Шреплер. Международные экономические организации. М., 1998.
15. Zahid Məmmədov “Beynəlxalq valyuta-kredit münasibətləri və xarici ölkələrin pul-kredit sistemi” BAKI-2008
16. <http://popecon.ru/181-paradoks-triffina-i-bretton-vudskoe-soglashenie.html>
17. <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/leadership>
18. <http://www5.worldbank.org/eca/russian/data/>

19. <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/about/leadership/members#1>
20. <http://www.imf.org/external/about/histcoop.htm>
21. <http://swiss-ce.rsuh.ru/news.html?id=972018>
22. <http://www.imf.org/en/Countries/AZE>
23. http://unstats.un.org/unsd/mdg/Resources/Static/Products/Progress2010/MDG_Report_2010_Ru.pdf, Millennium Development Goals Report — 2010
24. <http://www.vedomosti.ru/glossary/Развивающиеся%20страны>
25. <http://russian.people.com.cn/31518/7177712.html> /Каково значение третьего места Китая в МВФ/ Ши Цзяньсюнь, профессор Института экономики и управления Университета Тунцзи
26. http://scepsis.net/library/id_2162.html / Уолден Белло Как устроить продовольственный кризис
27. http://scepsis.net/library/id_2042.html / Эльмар Альтфатер. Продовольственный кризис
28. “Financial Inclusion: Can It Meet Multiple Macroeconomic Goals?”: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1517.pdf>
29. The Future of Asia’s Finance: Financing for Development 2015 conference, Jakarta, Indonesia: <http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2015/indonesia/>
30. Finance for All: Promoting Financial Inclusion in Central Africa conference, Brazzaville, Congo: <http://www.imf.org/external/np/seminars/eng/2015/brazzaville/>
31. IMF’s Regional Technical Assistance Center for Southern Africa Supports Strengthening Risk Based Supervision, Press Release No. 16/79: <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2016/pr1679.htm>
32. Financial Sector Assessment Program: <http://www.imf.org/external/np/fsap/fssa.aspx>
33. “Analyzing and Managing Fiscal Risks”: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/050416.pdf>

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNIVERSİTETİ

MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

«Beynəlxalq İqtisadiyyat» kafedrasının magistrantı Səlimov Elvin Kamran oğlunun «**İEOÖ-in iqtisadiyyatında BVF-nin proqramları**» mövzusu üzrə yerinə yetirdiyi magistr dissertasiya işinin

REFERATI

Dissertasiya işi “**İEOÖ-in iqtisadiyyatında BVF-nin proqramları**” adlanır. Tədqiqat işi giriş, üç fəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Girişdə tədqiqatın aktuallığı, məqsədi və vəzifələri, obyektı və predmeti, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, informasiya bazası və strukturu göstərilmişdir.

Müasir dövrdə qloballaşma prosesində dövlətlərin qarşılıqlı iqtisadi əlaqələrinin inkişafı həm ümumi iqtisadi inkişafın təmin edilməsində, eyni zamanda son dövrlər daha aktuallıq kəsb edən böhran və iqtisadi fəlakətlərin qarşısının alınmasında səylərin birləşdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Yaşadığımız dünyada müəyyən sosial-tarixi inkişaf proseslərindən asılı olaraq dövlətlər iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə bir-birlərindən fərqlənirlər. Bu fərqlər ümumdünya iqtisadiyyatının davamlı inkişafına maneə olmaqla təkcə gəlirlərin azalmasına yox, əhalinin həyat tərzinin aşağı düşməsindən başlayaraq digər sosial problemlərə də yol açır. Xüsusilə baş vermiş iqtisadi böhranlar zamanı yaranmış maliyyə böhranlarının digər ölkələrə də yayılma imkanları olur ki, bu da böhranın təhlükəsinin daha da genişlənməsinə rəvac verir. Təbii ki, bu mənfi tendensiyaqların qarşısının alınması istiqamətində global səviyyədə təşəbbüslərin irəli sürülməsi bir tarixi zərurətə çevrildi və günümüzdə əhəmiyyətli maliyyə institutları hesab edilən Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı kimi beynəlxalq təşkilatlar yarandı. Bu beynəlxalq təşkilatlar yarandığı dövrdən dövlətlərin iqtisadi problemlərinin həll edilməsində əhəmiyyətli layihələr işləyərək həyata keçirmişdir. Bu baxımdan

Beynəlxalq Valyuta Fondunun inkişaf etməkdə olan ölkələrin problemlərinin həllində həyata keçirdiyi tədbirlərin onların iqtisadi həyatında necə və hansı rolu oynamasının tədqiq edilməsi vacib hesab edilir. Çünki BVF öz fəaliyyətində daha çox bu kateqoriyadan olan ölkələrin maliyyə problemlərinin həllinə üstünlük verir.

Beləliklə, araşdırma zamanı tədqiqat işinin əsas məqsədi BVF-nin proqramlarının inkişaf etməkdə olan ölkələrlə birgə əməkdaşlıqda həyata keçirdiyi layihələrin bu ölkələrin iqtisadiyyatlarında rolunu müəyyən etməkdir. Bu zaman qarşıya qoyulmuş vəzifələr aşağıdakılar olmuşdur:

6. Beynəlxalq Valyuta Fondunun təsis edilməsi üçün tarixi şəraitin və zərurətinin öyrənilməsi.
7. Beynəlxalq Valyuta Fondunun bir beynəlxalq maliyyə qurumu kimi spesifik xüsusiyyətlərinin göstərilməsi. Bu zaman digər bir beynəlxalq maliyyə qurumu olan Dünya Bankının fəaliyyətinə də qısa nəzər yetirilmişdir və bu iki təşkilatın fəaliyyət prinsiplərində oxşar və fərqli cəhətlər, eləcə də birgə fəaliyyət tədbirləri göstərilmişdir.
8. Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin göstərilməsi və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həyata keçirdiyi proqramlar barədə məlumatların verilməsi.
9. İnkişaf etməkdə olan dövlətlərinin ümumi, spesifik problemlərinin analizi və Beynəlxalq Valyuta Fondunun bu problemlərə olan münasibətlərinin təhlili.
10. Beynəlxalq Valyuta Fondunun dövlətlərin maliyyə dayanıqlığı problemlərinin həllində gələcək perspektivlərinin göstərilməsi.

Tədqiqatın obyektı olaraq Beynəlxalq Valyuta Fondu, tədqiqat predmeti olaraq isə bu təşkilatın dövlətlərin maliyyə siyasətində rolunu müəyyən etməkdir.

Tədqiqatın informasiya bazası və metodoloji əsaslarını Azərbaycan və xarici ölkə iqtisadçılarının Beynəlxalq Valyuta Fondunun fəaliyyəti sahəsində məqalələri, inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi problemlərinin təhlili üzrə tədqiqatları, Beynəlxalq Valyuta Fondunun rəsmi hesabatları, beynəlxalq sənədlər təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi Beynəlxalq Valyuta Fondunun inkişaf etməkdə olan ölkələrin maliyyə və iqtisadi vəziyyətinə təsiri ilə yanaşı, digər təsirlərin, xüsusilə sosial-mədəni təsirlərin öyrənilməsi, Fondun inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi-maliyyə problemlərinin həllində güclü tərəfləri ilə yanaşı zəif cəhətlərin də aşkar edilməsi olmuşdur.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti isə inkişaf etməkdə olan ölkələrin, xüsusilə ölkəmizin Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əlaqələrinin gələcək perspektivində bu güclü və zəif cəhətlərin nəzərə alınması ola bilər.

Dissertasiya işi giriş, 3 Fəsil, 9 paragraf, nəticə və təkliflərdən ibarət olmaqla 74 səhifə təşkil edir. Dissertasiya işinin yazılmasında 33 adda ədəbiyyatdan və internet resurslarından istifadə olunmuşdur.

РЕЗЮМЕ

Диссертация называется «Проблемы глобального финансового рынка и формирование глобального финансового механизма». Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, заключения и списка используемой литературы.

Введение диссертационной работы раскрывает актуальность исследуемой темы, цель и задачи исследования, объект и предмет исследования, теоретическую и практическую значимость исследования, информационную базу и структуру диссертационной работы.

Первая глава исследования называется «Необходимость, назначение и обязанности Международного валютного фонда». В этой главе описывается организация, необходимость и результаты конференции в Бреттон-Вудсе, Всемирного банка «Сиам Твин»: ВБ и МВФ, а также сущность, цели и задачи Международного валютного фонда.

Вторая глава исследования называется деятельностью Международного валютного фонда и его воздействием на экономику развивающихся стран. Этот раздел включает услуги и кредитные возможности, предоставляемые Международным валютным фондом странам-членам, анализ экономических проблем развивающихся стран, а также взгляды и положения Международного валютного фонда для развивающихся стран.

В третьей главе диссертации, озаглавленной «Развивающиеся страны и программы Международного валютного фонда», рассматривается взаимосвязь между отношениями МВФ с развивающимися странами, осуществлением программ МВФ и будущими тенденциями в решении общих проблем КЛДЖ с участием МВФ.

Результат исследования был отражен в результатах исследований, и были сделаны соответствующие предложения.

SUMMARY

Dissertation is called "IMF programs in the economy of the EEC". The thesis consists of an introduction, three chapters, conclusion and a list of used literature.

The introduction of the thesis reveals the relevance of the topic, the purpose and objectives of the study, the object and subject of research, the theoretical and practical significance of the research, the information base and the structure of the thesis.

The first chapter of the research is called "The necessity, purpose and duties of the International Monetary Fund." This chapter outlines the organization, necessity and results of the Bretton Woods conference, the World Bank's "Siam Twin": The WB and the IMF, as well as the essence, objectives and objectives of the International Monetary Fund.

The second chapter of the research is called the International Monetary Fund's activities and its impact on the economies of developing countries.

This section includes the services and credit opportunities provided by the International Monetary Fund to the member countries, the analysis of the economic problems of developing countries, as well as the views and regulations of the International Monetary Fund on developing countries.

The third chapter of the dissertation entitled "Developing Countries and Programs of the International Monetary Fund" explores the relationship between the IMF's relations with developing countries, the implementation of the IMF's programs, and the future trends in solving common problems of the CEDAW with the participation of the IMF.

The result of the study has been reflected in the research results and relevant proposals have been made.